

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie



Diplomová práce

Obraz „toho druhého“ v percepci Čechů a Poláků

Gabriela Mielniczková

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Gabriela Mielniczková

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Obraz "toho druhého" v percepci Čechů a Poláků

Název anglicky

Image of the other in perception Czechs and Poles

Cíle práce

Diplomová práce se zaměřuje na konstrukci obrazu "toho druhého" mezi Čechy a Poláky. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké v současné době panují stereotypní představy mezi obyvateli Polska a České republiky o sousední zemi a jaké faktory se na těchto konstrukcích podílejí.

Metodika

Teoretická část práce bude vycházet z dostupné z odborné literatury a dalších relevantních zdrojů. Poznatky získané v teoretické části, v závislosti na hlavním cíli práce, budou v rámci praktické části zkoumány za prostřednictvím kvalitativního výzkumu za využití polostrukturovaných rozhovorů s Poláky a Čechy. Závěry diplomové práce budou vycházet z kombinace obou částí.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

Stereotyp, předsudek, česko-polské vztahy, kvalitativní výzkum.

Doporučené zdroje informací

ALLPORT, G.W. O povaze předsudků. Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-125-3.

ERIKSEN, T.H. *Etnicita a nacionalismus : antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.

GRAF, S. HŘEBÍČKOVÁ, M. PETRJÁNOŠOVÁ, M. LEIX, A. Češi a jejich sousedé: meziskupinové postoje a kontakt ve střední Evropě. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2489-3.

HRODEK, D. (ed.). Česká a polská historická tradice a její vztah k současnosti: Pardubická konference (18.-20. dubna 2002). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2003. ISBN: 80-7308-039-7.

HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody : příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.

LIPPMANN, W. Veřejné mínění. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0939-3.

WALAS, T. (ed.). *Narody i stereotypy*. Kraków: Międzynarodowe Centrum kultury, 1995. ISBN 83-85739-15-7.

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 5. 12. 2016

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 12. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 29. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Obraz „toho druhého“ v percepci Čechů a Poláků“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za vstřícnost, cenné rady a připomínky při psaní této diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala rodičům za veškerou podporu po celou dobu mého studia. V neposlední řadě bych ráda poděkovala všem svým blízkým, kteří mi poskytli potřebný klid pro psaní diplomové práce.

Obraz „toho druhého“ v percepci Čechů a Poláků

Souhrn

Diplomová práce se zabývá konstrukcí obrazu „toho druhého“ v percepci Čechů a Poláků. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké v současné době panují stereotypní představy mezi obyvateli Polska a České republiky o sobě navzájem a jaké faktory se na představách podílejí. Teoretická část práce vychází z pojmů a konceptů, které se s vnímáním „toho druhého“ pojí. V praktické části je pozornost věnována vývoji česko-polských vztahů od dob minulých až po současnost. Praktická část se dále věnuje vlastnímu kvalitativního výzkumu, který se za pomoci polostrukturovaných rozhovorů snaží zjistit stereotypní představy o „tom druhém“ mezi českými a polskými studenty. Výsledky diplomové práce zobrazují stereotypní představy a faktory, kterými jsou představy studentů ovlivněny.

Klíčová slova: Stereotyp, předsudek, česko-polské vztahy, kvalitativní výzkum.

Image of the other in perception Czechs and Poles

Summary

This master thesis is drawing upon the perception of Czechs and Poles in regards to the differences within their nationality and about the challenging perceptions of the Czech and Polish nationality. The aim of this thesis is to find out the stereotypes of this era that are current within Czech and Polish nation towards each other and what is this fact influenced by. The theoretical framework of the thesis deals with concepts and terms related to this topic. The practical part of the thesis is focused on the relationship of these two nations and describes its past till present. The qualitative research methods were used. A semi-structured interviews with students on both sides were used in order to define the stereotypical ideas these two nations tend to have towards „the others“. The research clearly shows the types of stereotypical stigmas and factors, which influence the minds of students.

Keywords: Stereotyp, prejudice, Czech-Polish relationship, qualitative research.

1	ÚVOD	9
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	10
3	LITERÁRNÍ REŠERŠE	17
4	TEORETICKÁ ČÁST	20
4.1	IDENTITA	20
4.1.1	Kolektivní identita a národní identita	23
4.1.2	Paměť.....	26
4.2	NÁROD	27
4.3	NÁRODNÍ STEREOTYPIZACE.....	30
4.3.1	Kategorie a kategorizace	31
4.3.2	Stereotypy	35
4.3.3	Národní stereotypy.....	38
4.3.4	Autostereotyp a heterostereotyp.....	39
4.3.5	Je nutné zbavit se stereotypu?	39
4.3.6	Předsudky	41
4.3.7	Sociální distance	43
5	PRAKTICKÁ ČÁST	45
5.1	HISTORICKÝ EXKURZ DO VÝVOJE ČESKO-POLSKÝCH VZTAHŮ	45
5.1.1	Od prvních zmínek až po rok 1918	45
5.1.2	Česko-polské vztahy od roku 1918 do konce 2. světové války	50
5.1.3	Vzájemné vztahy v období let 1945 až 1989.....	53
5.1.4	Vztahy po roce 1989 od Visegrádu přes NATO po EU	57
5.2	VÝZKUMY Z CVVM A CBOS	59
5.3	VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU NA TÉMA ČESKO-POLSKÝCH OBRAZŮ	63
5.3.1	Obraz Čecha v percepci Poláka.....	63
5.3.2	Obraz Poláka v percepci Čecha	87
5.4	BOGARDUSOVA ŠKÁLA.....	103
6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	105
7	ZÁVĚR	109
8	ZDROJE	111

1 Úvod

Fenomén stereotypizace je velmi populárním tématem a častým důvodem k provádění výzkumů, které dokážou nastítn vzájemnou percepci mezi zkoumanými objekty. Je důležité sledovat, jaké nálady a názory panují především mezi geograficky sousedícími státy, které mezi sebou sdílejí společné hranice. Právě hraniční oblasti se stávají mezi sousedy častým sporem, který může na vzájemné názory mezi nimi mít významný vliv.

Vzájemná historie česko-polských vztahů se prolíná od nepaměti. Jedná se o sousedy Čechů a Poláků, kteří vedle sebe historicky žijí již po dlouhá staletí a pojí je tak společný kontakt. Jejich vztahy byly budovány v daleké historii, ovšem o historii vzájemných vztahů toho nejvíce známe od 20. století po současnost. Po druhé světové válce se Češi a Poláci dostali pod vliv Sovětského svazu, který na dlouho dobu přerušil budování jejich vzájemných vztahů. Zejména období přelomu osmdesátých a devadesátých let, a konkrétně přelomový rok 1989 v historii obou států, vedlo k jejich demokratizaci. K bližšímu kontaktu států přispěla nejdříve spolupráce v rámci vytvořené Visegrádské skupiny, která měla bývalým státům Východního bloku s navrácením ztracené demokracie pomoci. Za další spolupráci, která se podepisuje na vzájemných vztazích, lze zajisté zmínit shodně trvající členství obou států v Evropské unii a v NATO.

Diplomová práce se zaměřuje na konstrukci obrazu "toho druhého" mezi Čechy a Poláky. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké v současné době panují stereotypní představy mezi obyvateli Polska a České republiky o sousední zemi a jaké faktory se na těchto konstrukcích podílejí. Práce vychází z výpovědí vysokoškolských studentů z hlavního města Polska a České republiky. Obecně se práce týká percepce mezi sousedy navzájem.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V rámci teoretické části, která vychází ze studia odborné literatury a dalších relevantních zdrojů, jsou představeny pojmy, které souvisí s národní stereotypizací. Praktická část se věnuje historickému exkurzu česko-polských vzájemných vztahů, dále analýze a interpretaci samotného výzkumu. Do závěru práce jsou zahrnuty výsledky z diplomové práce.

2 Cíl práce a metodika

Diplomová práce se věnuje konstrukci obrazu „toho druhého“ mezi Čechy a Poláky. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké v současné době panují stereotypní představy mezi obyvateli Polska a České republiky o sousední zemi a jaké faktory se na těchto konstrukcích podílejí. Jaký pohled na svého souseda v současné době panuje a proč tomu tak je?

K tomu, aby bylo zodpovězeno na hlavní výzkumnou otázku, bylo využito kvalitativního výzkumu za použití polostrukturovaného rozhovoru provedeného jak na straně Polska, tak na straně České republiky. Rozhovory byly vedeny zároveň v hlavním městě České republiky a v Polské republice konkrétně mezi vysokoškolskými studenty. Pro výběr informátorů posloužila metoda nabalování sněhové koule, při které samotní informátoři doporučují další informátory ochotné se k tématu vyjádřit. Okruhy otázek, které se týkaly stereotypizace, byly pro rozhovor předem připraveny. Získané rozhovory z obou stran byly po analýze následně interpretovány v části praktické. Zvolená technika pro sběr dat – polostrukturovaný rozhovor se vyznačuje dopředu připravenými okruhy otázek a má vždy na paměti hlavní výzkumnou otázku. Jeho výhodou spočívá v přizpůsobení či pozměnění otázky tazatelem dle konkrétní situace a požadavků dotazovaného; pokud například dotazovaný neporozuměl otázce či odpověděl neurčitě. Tazatel dále může využít doplňujících otázek, což u strukturovaného rozhovoru jakým je dotazník, vzhledem k přesnému a neměnnému znění otázek, není možné. Jako nevýhoda při používání polostrukturovaného typu rozhovoru je zmiňována jeho vysoká časová náročnost (Hendl, 2016, s. 168–178).

Během měsíců leden a únor 2017 bylo na české a polské straně provedeno celkem 15 polostrukturovaných rozhovorů, což dalo dohromady finální součet 30 rozhovorů. Výzkum probíhal v hlavních městech obou zemí, v Praze tomu bylo v českém jazyce a ve Varšavě v polském jazyce. Za reprezentativní vzorek byla zvolena skupina vysokoškolských studentů studující v Praze a Varšavě. Města na obou stranách byla vybrána z důvodu srovnání výpovědí studentů z hlavních měst. Věková hranice pro vysokoškolské studenty nebyla dopředu stanovena. Věkové rozmezí českých a polských studentů bylo mezi lety 21 až 26.

Před samotným vstupem do terénu byly zvoleny okruhy témat, které byly pro studenty v Praze a ve Varšavě stejné. Okruhy témat, pod které spadaly více upřesňující otázky, byly studentům pokládány v takovém pořadí, které bylo v daném okamžiku uznáno

za vhodné. Témata cílila na získání stereotypních představ o sobě navzájem a zároveň bylo důležité zjistit, odkud se taková představa vzala, co na ni mohlo mít vliv:

- Historie česko-polských vztahů
- Kulturní tvorba
- Stereotypy
- Jazyk a jeho vnímání
- Vliv médií
- Osobní zkušenost

Oslovování polských studentů probíhalo zprvu skrz sociální sítě, v rámci níž se lze stát kromě jiných zájmových skupin také členem skupiny studentů různých studijních oborů. Po přijetí do několika takových skupin studentů byla mezi studenty rozeslána žádost o provedení rozhovorů s veškerými potřebnými informacemi. Vzhledem ke špatné návratnosti odpovědí byl zvolen jiný způsob oslovování. Protože snahou při získávání studentů bylo dodržování pravidla, kdy se autorka práce s informátory neznala osobně, bylo dalším způsobem zvoleno oslovování studentů přímo v terénu, a to na koleji ve Varšavě nebo v okolí univerzitního kampusu v centru města. Ani to však nepřineslo zlepšení, navíc to vedlo k nepříjemným situacím, ve kterých byl ztížen přístup do budovy koleje její ředitelkou, respektive byl zakázán. Důvodem byla dle jejích slov obava o studenty, které chtěla „v době narůstající krize s uprchlíky“ chránit před neznámými lidmi. Ačkoli přístup na vysokoškolskou kolej nebyl ředitelkou povolen, několik studentů se podařilo oslovit. Jednalo se o pět osob, které patřili do Rady studentů koleje, avšak oni rozhovor odmítli. Je důležité zmínit, že neochota náhodně dotazovaných studentů poskytnout rozhovory mohla být způsobena například nevhodně zvolenou dobou pro oslovování – dobou zápočtových testů či nevhodně zvolenými osobami, které nejsou při podobných rozhovorech sdílné. Byli i tací studenti z Varšavy, kteří nejprve rozhovor přislíbili, komunikovali přes sociální síť, ale posléze se odmlčeli a přestali komunikovat.

Až díky známým autorky diplomové práce, kteří ve Varšavě žijí, byly domluveny dva rozhovory se studenty, jež přinesly kontakt na další potenciální informátory. Obor studia při výběru studenta pro rozhovor nebyl rozhodující. Pomocí metody nabalování sněhové koule tak bylo nakonec získáno 15 rozhovorů.

Při rozhovorech s českými studenty byl postup o něco jednodušší. S ohledem na to, že je Praha místem pobytu autorky práce, nedocházelo při oslovování českých studentů

k takovým úskalím. Navíc za pomoci výrazně většího počtu známých v Praze bylo doporučeno několik ochotných studentů na rozhovor. Studenti stejným způsobem, jako tomu bylo při rozhovorech s polskými studenty, doporučovali své spolužáky, kteří by se rádi a ochotně k tématu vyjádřili. Ani během českých rozhovorů nebyl obor studenta důležitým kritériem. Reprezentativní vzorek u českých a polských studentů, co se počtu týče, byl zvolen totožně.

Studenti byli před samotným rozhovorem obeznámeni s jeho účelem. Vzhledem k tomu, že během rozhovorů byla pořizována audionahrávka na diktafon, bylo nutné od studentů získat souhlas s nahráváním jejich výpovědí. Všichni studenti s nahráváním vyjádřili souhlas. Rozhovory byly anonymizovány v souladu se Zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a Etickým kodexem České asociace pro sociální antropologii. Jména v práci jsou fiktivní. Po uskutečnění rozhovorů byla provedena jejich transkripce, rozhovory se studenty z Polska byly přeloženy do českého jazyky a následně došlo k analýze všech získaných dat. Nahrávky a přepisy se nacházejí v archivu autorky práce. Následují krátké biogramy všech dotazovaných studentů, nejprve jsou představeni studenti z Polska a poté studenti z České republiky:

Polští studenti z Varšavy

Dorota (23 let) je studentkou 4. ročníku ekonomického oboru. Věnuje se kreslení, ale pouze na amatérské úrovni. Při návštěvě svojí spolužačky na Erasmu se seznámila s Natálií z České republiky. V České republice byla naposledy na základní škole, plánuje zajet znovu do Prahy.

Lujza (23 let) je studentkou čtvrtého ročníku humanitního oboru, mezi její zájmy patří fotbal a divadlo, kterému se věnuje od útlého dětství. Se svým přítelem cestují po Evropě. Chopili se výzvy navštívit všechna evropská města. V Praze byla se svými známými, s přítelem se bude chtít ještě podívat. Při cestování často navazuje kontakt s lidmi ze zahraničí.

Marysia (22 let) studuje polonistiku. Ráda pomáhá lidem stejně jako její maminka psycholožka. V loňském létě pracovala přes tři měsíce v USA na dětském táboře, kde poznala Honzu z České republiky. Mezi její velké koníčky patří cestování. Plánuje opět vyjet na dětský tábor do USA v letošním létě.

Magda (22 let) by se ráda stala herečkou, miluje divadlo. Ve svém volném čase se věnuje poloprofesionálnímu divadlu. Po dostudování bakalářského oboru Logopedie by se ráda znovu pokusila o přijímací zkoušky na herecký obor. Ráda cestuje, ale kvůli hraní, práci a škole nejsou ani peníze, ani čas.

Karolina (23 let) studuje pedagogicky zaměřený obor, ráda cestuje, volný čas tráví se svým přítelem a čte knihy. Při cestování letadlem nejraději využívá letenek za výhodné ceny – v době rozhovoru se vracela z víkendu v Římě. Přivydělává si hlídáním dětí.

Marta (23 let) miluje poslouchání hip-hopu. Proto se rozhodla navštívit festival Hip Hop Kemp v Hradci Králové v Čechách, nalákala ji i velmi příznivá cena, oproti jiným hiphovým festivalům v Evropě. Svůj čas mimo poslechu hudby věnuje házené a čtení. Český hip-hop neposlouchá, ale ani ho nezná.

Ania (25 let) je studentkou posledního ročníku ekonomického oboru. Ráda tančí, věnuje se fitness a vede lekce baletu pro děti. Po dobu jednoho roku bydlela v Praze v rámci studijního programu Erasmus. Díky tomu získala spoustu zahraničních přátel a známých. Svého přítele z Itálie poznala také v Praze.

Ola (21 let) studuje obor Logopedie. Bydlí na koleji společně s kamarádkami z Ukrajiny, ráda se seznamuje s lidmi z jiných zemí, má několik přátel z různých koutů světa, ale žádného Čecha osobně nezná. Mezi její největší záliby patří vaření, péče o nehty a studium francouzského jazyka.

Adam (26 let) studuje posledním rokem obor Psychologie. Absolvoval rok na studijním pobytu v Rumunsku a v České republice přes program Erasmus. V Rumunsku získal spoustu přátel. V kontaktu zůstal s těmi nejbližšími z nich, kteří jsou z Rumunska, Turecka a České republiky. Svůj volný čas tráví cestováním, návštěvou metalových koncertů a sledováním dobrých filmů.

Karol (24 let) je ve 4. ročníku technického oboru Geoinformatika. Pravidelně navštěvuje křesťanskou organizaci pro mládež, svého času přispíval svými články do jejího časopisu. V ČR byl posledně přejezdem na poutní cestu do Itálie.

Rafal (24 let) je studentem 5. ročníku Stavebnictví. Kromě zájmu o svůj obor čte historické knihy a fantasy. Věnuje se lehké atletice – běhu. Rád by se zúčastnil marathonu ve Varšavě na 40 kilometrů. Nerad vysedává před počítačem, tráví čas aktivně. Přáteli se se studenty, kteří přijíždějí na jeho fakultu ze zahraničí, ale Čecha mezi nimi ještě nepotkal.

Dawid (25 let) studuje obor technického zaměření, zajímá ho především fyzika, která je velkou součástí jeho studia. Část jeho rodiny pochází z Ukrajiny, další část žije v oblasti česko-polské hranice. Čte fantasy.

Hanka (24 let) studuje 5. ročník oboru zaměřeného na žurnalistiku. Po určité době psala filmové recenze do katolického časopisu. Českou republiku nenavštívila, přijde jí to daleko. Slovensko navštívila několikrát a připodobňuje jej k ČR.

Piotr (25 let) studuje obor posledním rokem obor mezinárodní vztahy a vedle toho pracuje v jedné nadnárodní firmě. Když zbude čas, navštěvuje se se známými z Krakova, kde studoval bakalářský obor. Po studiu chce vyjet do Švýcarska, kde byl v létě na stáži. Česká republika pro něj byla tranzitní zemí při cestování.

Mikołaj (23 let) byl na studijním programu Erasmus v Chorvatsku, kde získal několik přátel z různých zemí. Je studentem 3. ročníku architektury. Rád sportuje, cestuje a tráví čas s přáteli. V Praze byl na dovolené s rodiči, určitě by se tam rád vrátil a setkal se s českými přáteli z Erasmu.

Čeští studenti z Prahy

Anna (22 let) studuje 3. ročník oboru Cestovního ruchu, zároveň začala pracovat pro německou firmu, ale čas pro sport, hlavně jízdu na koni, pro chození na koncerty a cestování, si vždy najde. Studovala v Kanadě. Polsko ještě nenavštívila, ale plánuje to.

Veronika (26 let) je studentkou 5. ročníku se zaměřením na žurnalistiku. Její koníčky jsou obecně zaměřeny na kulturu a sport. Studijně odcestovala do USA, o několik let později v rámci Erasmu do Španělska, na stáž do Německa. V Polsku byla několikrát, poznala pár Poláků osobně.

Lenka (25 let) studuje 5. ročník ekonomie s managementem. Brigádně pracuje v jedné české bance. Mezi její koníčky patří punkové koncerty a cestování po světě. V Polsku byla její maminka, Lenka plánuje do Polska vycestovat v budoucnu, více ji však lákají exotické destinace.

Pavla (25 let) je studentkou 5. ročníku ekonomického oboru. Ráda čte romány, jezdí s přáteli na cyklistické výlety, pravidelně hraje bowling. Její největší zájem je zaměřen na ruční práce. V Polsku nikdy nebyla, ale výlet na víkend by uvítala.

Tomáš (26 let) studuje 4. ročník oboru Veřejná správa. Ve svém volném čase se věnuje cestování, fitness, filmům, literatuře a píše také blog o politice. Jeho nejlepší přítel je z Ruska, z Polska nikoho osobně nezná. V zahraničí byl naposledy právě v Polsku u moře.

Libuše (23 let) má ráda různé druhy sportu, proto si pro studium vybrala FTVS¹. Zajímá se o zdravý životní styl, osobní rozvoj a veganství. Ráda cestuje, ale cestovala by častěji. Osobně poznala Poláka ve fitness centru, kde brigádně pracuje. V Polsku byla v rámci školní exkurze.

Michal (25 let) studuje poslední ročník oboru zaměřeného na statistiku. Hlavním koníčkem je fotbal, kterému se aktivně věnuje. Rád a často cestuje hlavně po Evropě s partou přátel. V Polsku byl nedávno na jednom takovém výletě s přáteli, v dětství jezdil s rodiči na polské trhy.

Dominika (25 let) studuje 5. rokem humanitní obor. Největším koníčkem je cestování a poznávání rozdílných kultur a zpívání ve sboru. Na svém pobytu v rámci Erasmu poznala tři dobré známé z Polska, se kterými se vídá. Polsko navštívila několikrát a to i jako vystupující na soutěži pro sbory.

Eliška (25 let) je studentkou 5. ročníku oboru se zaměřením na marketing. Studovala rok v Kanadě, kde poznala osobně dvě Polky. Další osobní kontakt získala prací v zahraniční firmě, dnes pracuje v divadle. Věnuje se výrazovému tanci. V Polsku byla naposledy na školním zájezdu, ale považuje Polsko za zemi, kterou by chtěla více poznat.

Marek (22 let) je studentem 2. ročníku oboru Sociální práce, pracuje v jazykové firmě. Víkendy věnuje školní praxi v domácím hospicu. Zajímá se o kulturu, módu a o důstojné dožití lidí. Polsko nikdy nenavštívil, a dokud nikdo z jeho přátel výlet nenaplánuje, obešel by se bez toho. Ve svém bývalém zaměstnání poznal pár Poláků.

Markéta (26 let) studuje poslední rok sociologického oboru. Mezi její koníčky patří vaření, literatura, cestování a běh. Byla na Erasmu v Anglii, kde se spřátelila s Polkami. V Polsku byla s rodiči a později po Erasmu tam jela navštívit své kamarády.

Magda (21 let) studuje 3. ročník oboru na zdravotní sestru. Pravidelně navštěvuje dětské onkologické oddělení, a když není tam, tak pracuje v kavárně a galerii. V rodině mají jednu známou z Polska, kterou do Polska nikdy navštívit nejela.

¹ FTVS je označení pro Fakultu tělovýchovy a sportu

Kateřina (24 let) studuje 5. ročník oboru s lesnickým zaměřením. Stará se o své tři kočky, miluje přírodu a poznávání České republiky. V Polsku byla dohromady dvakrát, jednou se střední školou, podruhé na týdenní exkurzi s univerzitou, kde byla v kontaktu s polskými studenty.

Klára (25 let) studuje poslední ročník se zaměřením na produkci. Pracuje v kavárně. Ve volném čase vyrábí šperky k prodeji, zajímá se o filmy a divadlo a jezdí s kočkami na výstavy. V Polsku byla na rychlou zastávku při přejezdu do jiné země.

Petr (22 let) studuje 3. ročník obor ekonomického směru. Za koníčky označuje cestování, hraní badmintonu a sledování sportu. Osobně Poláka nikdy blíže nepoznal. Polsko navštěvoval s rodiči ve svém dětství v rámci ježdění za nákupy do Polska.

3 Literární rešerše

Tato část práce se věnuje dosud vydaným publikacím, které se zabývaly tématem vztahů mezi Čechy a Poláky, jejich vzájemným vnímáním. Přínosnou publikací pro téma diplomové práce se stala kniha od Sylvie Graf a kolektivu *Češi a jejich sousedé: meziskupinové postoje a kontakt ve střední Evropě* (2015), která si v současné době klade za hlavní cíl zjistit vztahy mezi Čechy a jeho přímými sousedy. Sylvia Graf společně se svými kolegyněmi, v případě česko-polských postojů a stereotypů, využily on-line dotazníkového šetření.

Obdobně zaměřená publikace jako od Sylvie Graf a kolektivu vyšla na polské straně o něco dříve s názvem *Narody i stereotypy* (1995) pod vedením Teresy Wadas. Kniha nabízí pohled na stereotypy vždy mezi národem Poláků a dalším vybraným evropským národem. Každá část, která zároveň představuje přednášku konanou na krakovské vědecké konferenci započaté roku 1993, byla zpracována jiným autorem, ale pro účely této práce byla pozornost věnována kapitolám věnujícím se stereotypům mezi Čechy a Poláky. Publikace je mimo jiné přínosná pro osvětlení termínů, kterým je zapotřebí při studiu stereotypů a národů věnovat pozornost.

Na téma vztahů mezi Čechy a Poláky bylo vydáno několik publikací od Blaženy Gracové, která hojně provádí výzkumy na toto a jemu podobná témata – jaké představy panují mezi Čechy a Poláky navzájem? Konkrétně publikace *Vzájemný obraz souseda v polských a českých učebnicích* se opírá o výzkum provedený mezi mladými studenty, ze kterého Gracová díky formě dotazníkového šetření získává data odhalující názory na své sousedy, mezi nimiž jsou i stereotypy na toho druhého. Kniha se zaměřuje především na to, jaké vykreslení obrazu figuruje v polských a českých školních učebnicích.

Česko-polským vztahům se věnuje publikace *Češi a Poláci v minulosti* vydané Josefem Macůrkem v šedesátých letech 20. století. Kniha sahá do hluboké historie vzájemných česko-polských vztahů a končí trojdělením Polska. V návaznosti na konec prvního dílu vydává Václav Žáček díl druhý *Češi a Poláci v minulosti II* a pokračuje tam, kde první díl končí, pokračuje rokem 1918 a zakončuje ji obdobím po konci 2. světové války.

Miloš Řezník vydal několik knih o česko-polských vztazích a historii – tu shrnuje stručně do knihy *Polsko – stručná historie států* (2002). Další jeho knihou je shrnutí polských dějin do knihy *Dějiny Polska v datech* (2010), která působí spíše encyklopedickým

dojemem výčtů dat, jež Řezník v knize chronologicky uvádí. Výhodou je rychlá orientace v knize a jasný popis historické události, ovšem událost lze vyhledat až po její znalosti.

Česko-polským vztahům 20. století se věnuje kapitola *Nejednoduchá cesta ke spojenectví: Československo a Polsko* opublikována v knize Jindřicha Dejmků *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918–1992)* Dejmek se věnuje vzájemným vztahům od konce 1. světové války mezi oběma nově vzniklými státy. Roku 1919 dochází ke konfliktu o Těšínsko, který pro vývoj česko-polských vztahů hraje důležitou roli, stejně tak jako vliv SSSR na oba státy po 2. světové válce. Dejmekův příspěvek končí rokem 1992, ve kterém byla podepsána dohoda o volném obchodu CEFTA, a která dala za vznik dobrým česko-polským vztahům.

Roku 2000 vyšla publikace *Colloquium Opole '99. Dziesięć lat po przełomie w Europie – rzeczywiste sąsiedztwo i wspólne wartości i Colloquium Opole 2000. Stereotypy i uprzedzenia w stosunkach między Polakami, Niemcami i Czechami* obsahující materiály z mezinárodní konference roku 1999 a roku 2000 mezi Polskem, Českou republikou a Německem. Konference, jejíž znění bylo sepsáno již v roce 1997, si kladla za cíl zhodnotit vztahy mezi výše zmíněnými zeměmi a to jak na politické rovině, tak na sociologické – týkající se stereotypů a vztahů. Kniha je spíše stručným než obsáhlým zhodnocením, ve kterém se vyjádřilo několik autorů, vyšla pod redakcí Wiesława Lesiuka a Aleksandry Trzcielińskiej-Polus.

Na téma stereotypních obrazů o Čechách a Polácích bylo vydáno několik článků. Z polské strany to jsou například články od polského dějepisce Romana Barona *Wokół stereotypów Czechów i Polaków* (2008), kde autor sumarizuje pohledy autorů 20. století, kteří se věnovali otázce obrazu „toho druhého“ v různých obdobích. Baronův článek zakončuje tvrzením o současných dobrých historiografických vztazích, mimo jiné díky společnému vstoupení do NATO a EU. Českým stereotypům vůči Polákům a polským stereotypům vůči Čechům dále věnuje pozornost Marcin Dębicki z Univerzity ve Wrocławu, jehož myšlenky vychází především z provedených výzkumů, které realizovaly Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) na polské straně a Centrum pro výzkum veřejného mínění na české straně (CVVM). Článek Teresy Zofie Orłós z 2. poloviny devadesátých let 20. století poukazuje na spíše přetrvávající negativní stereotyp a zároveň souhlasí s tvrzením Jasný Hlouškové, která říká, že existují alespoň dva stereotypy vůči Polákům z pohledu Čechů: pozitivní stereotyp Poláka jako statečného hrdiny a negativní stereotyp Poláka jako

nepoctivého obchodníka, alkoholika, podvodníka. Dalšími představiteli, kteří se vyjadřovali na téma česko-polských vztahů a stereotypů jsou z české strany Antonín Měšťan, který říká, že eliminaci negativních stereotypů mezi Čechy a Poláky je nutné započít ve směšném dojmu u Čechů z polského jazyka a naopak u Poláků z českého jazyka. Vědeckým pracovníkem, který se vyjadřuje spíše k soudobým dějinám, je Jaroslav Pánek, který sleduje vývoj česko-polských vztahů ale již od 10. století.

Vztahem vůči jiné národnosti se v České republice zabývá Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) a v Polsku je to Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), jak bylo zmíněno již výše. Historie CVVM spadá do roku 1946, CBOS je mladšího data. Obě tyto vědecké instituce provádějí výzkumy na populaci starší 15 let a minimálním vzorkem pro výzkum je 1 000 respondentů. Výsledky z výzkumů jsou zveřejňovány na internetových stránkách v podobě tiskové zprávy. Dostupnost tiskových zpráv na internetových stránkách se v obou případech liší – u CVVM jsou k dispozici tiskové zprávy z roku 2002, pro CBOS sahají tiskové zprávy z výzkumů až do období druhé poloviny osmdesátých 20. století.

4 Teoretická část

V následující části práce budou prozkoumány pojmy a koncepty, které se vážou k tématu diplomové práce. V rámci procesu stereotypizace jsou mezi tyto pojmy řazeny kategorie, stereotyp, předsudek. Další pojmy, se kterými se váže vnímání „toho druhého“, a které spolu úzce souvisí, jsou identita, národ a paměť.

4.1 Identita

Za průkopníka, který se věnoval termínu identita, je považován německý psycholog Erik Erikson. Ve své teorii o identitě se opíral o osobu Sigmunda Freuda a jeho psychoanalýzu. Za zásadní při utváření své osobnosti považoval interakci jedince a sociálního prostředí. Ego-identitu rozdělil do devíti vývojových stádií člověka, ve kterých sledoval proměny identity. V těchto stádiích je nutné projít si a vyřešit určitý konflikt, aby člověk získal nové specifické vlastnosti. Pokud během období adolescence, které je pro utváření identity v životě jedince stěžejní, nedojde k formování osobní identity, potom platí, že se jedinec ve svých dalších obdobích cítí nezařazen. Tato situace je označována za difúzní identitu a může mít za následek pozdější komplikace při vývoji jedincovy identity, kdy jedinec může podlehnout pocitu neustálého hledání sama sebe (Raboch, 2012, s. 22).

Ze sociologicko-psychologického pohledu vymezuje symbolický interakcionista Herbert Mead společně s Johnem Deweyem a Charlesem Hortonem Cooleyem celá jména, když o nich mluvíte poprvé, pak už jen příjmení teorii identity. Definují, že mysl a osobnost (označována podle nich termínem self) nejsou přirozenou výbavou člověka, nýbrž že vznikají na základě zkušenosti. K té dochází během sociálního procesu mezi jedinci, ke kterému dochází skrz osobní komunikaci. Objektivní svět dle symbolického interakcionismu není přirovnáván k realitě, to až objekty, které jsou subjektivně označovány, na ni mají vliv. Mezi lidmi dochází ke zmíněné komunikaci (interakci), během níž nedochází k pouhé reakci na sebe navzájem, ale svým konkrétním akcím a chováním dávají lidé definici. Velký význam na vzájemnou interakci má jazyk. To, kde člověk žije, není pouhým přirozeným světem, ale jedná se o svět symbolicky zprostředkovaný, ve kterém se jednatel učí ony symboly a role. Snahou jednotlivce je vžít se do „kůže“ (role) „toho druhého“ a jeho snahou je také předvídat očekávání či reakci. Naši vlastní osobnost tak vytváříme skrz vidění nás samých z pohledu těch druhých. Lidé, kteří mají významný vliv na naše vlastní hodnocení a

na naše přijetí sociálních norem, jsou označováni jako „významní druzí“. Tento pojem je přisuzován sociologu Herbertu Meadovi. Ze socio-psychologického pohledu ovlivňují „významní druzí“ primární socializaci, která zahrnuje rodiče, naše blízké příbuzné, učitele. Dochází během ní k jedincovu vytváření identity. Jakmile je člověk schopen rozlišit, co je ve společnosti dobré a zlé, má obecnou představu toho druhého – generalizovaného, je jeho vytváření identity dokončeno (Jandourek, 2008, s. 99–100). Podle Meada je snahou naší mysli mít vyrovnaný vztah s naším světem (Bauman, 2004, s. 32).

Otázka na naši identitu: „kdo jsme“, kterou pokládá polsko-britský sociolog Zygmunt Bauman, vyvstává v moderní době, kdy se objevují pocity neurčitosti. K identitě dochází během určitého procesu. Identitu totiž musíme s ohledem na to, že nám nebyla dána, hledat. Je tedy na každém jednotlivci, jak se ke své identitě postaví (Bauman, 1995, s. 27–29).

Identita se, jak ji chápe dramatický interakcionista Erving Goffmann, rozlišuje na ego, sociální a personální (osobní). Dramatický interakcionismus vychází z konceptu rolí, během nichž dochází k divadelním představením, ve kterém jsou jedinci za herce. Ego identita znamená, jak jednotlivec sám sebe vidí. Podstatou sociální identity jsou jedinečné role (například role otce), které vznikají při interakci se společností. V případě osobní identity je kladen důraz na psychické jedinečnosti (například svérázná povaha). Není pravidlem, že by se psychická jedinečnost a individuální role shodovaly, protože ji člověk nemusí přijímat za svou, ale může docházet k tomu, že ji jen hraje. Identita může být vymezena jako jednotný pocit, který je součástí jedincova měnícího se života během reflexe jeho činů (Nakonečný, 2011, s. 221). Sociální identitu ve svém díle *Stigma* rozlišuje dále na virtuální sociální identitu a skutečnou sociální identitu. Virtuální identita je identitou očekávanou, dochází při ní k přisuzování povahy na základě našich dojmů. Atributy, které jsou jedinci považovány za vlastní, se označují za skutečnou sociální identitu (Goffman, 2003, s. 10).

Za jednu z možných definic identity lze vymežit například tu podle britského sociologa Anthonyho Giddense (1999, s. 550) jako: „*Typické rysy jedince nebo skupiny, obvykle podmíněné sociálními charakteristikami. U jedince, ale i u skupiny je takovým označením především jméno. Národní identita se například řídí tím, zda se považujeme za „Poláka“, „Čecha“.*

S utvářením identity se pojí sociální konstrukce. V díle *Sociální konstrukce reality* označují jeho autoři Peter Berger a Thomas Luckmann identitu jako výtvar sociálních procesů, které jsou součástí objektivní reality. Jsou to sociální vztahy mezi lidmi s určitou identitou a společností, které vytvářejí, udržují a obměňují identitu. Identita se formuje díky tělesnému organismu, individuálnímu vědomí a sociální struktuře, které na sebe vzájemně působí. Taková identita má vliv na objektivní realitu. Dále ve svém díle vymezují rozdíl mezi typem identity a identitou. Identita je z formální logiky věci výsledkem vztahu jedince a společnosti, kdežto typ identity je vyloženě sociálním produktem. Typ identity lze v kontextu situace dobře rozpoznat. Jsme schopni rozlišit mezi identitou dělníka a úředníka, Američana rozpoznat od Francouze atd. V naší každodennosti dokážeme tyto typy identit pozorovat a ověřit je pomocí „běžně uvažujících lidí“, kdy si Američan může zajet do Francie, pokud pochybuje nad tím, že se identita Francouze od té jeho liší, že je jiný (Berger, Luckmann, 1999, s. 170–171).

Základní myšlenkou teorie sociální identity, se kterou v sedmdesátých letech 20. století přišel britský sociální psycholog Henri Tajfel, je hodnocení sám sebe v rámci skupiny, což vede ke zvyšování na významu mé vlastní skupiny oproti jiné skupině. To vede jedince při určitých situacích k vystupování jako člena skupiny než jako jednotlivce sám za sebe. Jak zmiňuje ve své publikaci Sylvie Graf (2015, s. 21): sociologové Dominic Abrams a Michael Hogg (1990) mají za to, že identita se nám aktivuje na základě sociálního kontextu. Podle Turnera jsou si mezi sebou lidé, ač mají odlišné způsoby uvažování, podobní ve snaze kladně hodnotit skupiny, ke kterým patří. Právě kladné (pozitivní) hodnocení vlastních skupin, kterých je člověk součástí, je dle amerického sociologa Williama Grahama Sumnera (1906) etnocentrismem (obdobně jako egocentrismus v případě individuality) Etnocentrismus se projevuje jako vyzdvihování své vlastní (členské) skupiny oproti té nečlenské (Graf, 2015, s. 21).

Dalším rozlišením identity podle české socioložky Kláry Vlachové (2015, s. 13) je dělení na tři části, které spolu dohromady tvoří celkovou identitu člověka – jeho vědomí umět se zařadit. Jedná se o identitu osobní, pod kterou si lze představit nějakou zkušenost, talent, nějakou osobní charakteristiku. Dále o identitu sociální, která vzniká při interakci s jinými lidmi a která má vliv na vztah jedince ke skupinám, ať už to jsou skupiny lidí, se kterými se budeme se všemi osobně moci kdy setkat či nikoli (nezvládnou se seznámit se všemi studenty vysokých škol – není to možné). A poslední ze tří částí identit je identita

vycházející z vědomí vlastních rolí (role nadřazeného v práci). Právě vliv výše zmíněných částí má na člověka „dopad“ v podobě svého ega a jeho získávání a také na vztah k druhým.

Není teorie, která by na identitu nahlížela jako na vrozenou potřebu v určité formě. Lidé jsou součástí několika sociálních skupin, s čím se váže jejich několik možných identit (etnická, kulturní, národní...). Každá identita zvlášť hraje svou významnou roli. Mezi identitami dochází k vzájemné interakci, ať už se překrývají, jsou si navzájem doplňkem, dochází mezi nimi k soutěži nebo vedle sebe existují (Tesař 2007 s. 52).

4.1.1 Kolektivní identita a národní identita

Analýzou kolektivní identity vzniká dle sociologů Shmuela Noaha Eisenstadta a Bernharda Giesena (Hroch, 2009, s. 363–367) její obecný model, mezi který patří následná vybraná vymezení. I v případě kolektivní identity se hovoří o sociálním konstrukt. Jedná se o důsledek interakcí, ať cílených či nikoli, ke kterým dochází skrz sociální modelování a strukturování. Ke konstrukci sociální kolektivity je zapotřebí konstrukce rovnosti mezi osobami, kterých se to týká. V případě, že se mezi nimi nevyvine rovnost, že se mezi sebou nebudou za rovné považovat, přichází kolektivita o svou důvěru a solidaritu. Dalším vymezením je vytvoření kolektivní identity pomocí vykonstruovaných hranic, které vymezují rozdělení na dvě skupiny: na přátele a nepřátele, příbuzné a nepříbuzné nebo osoby blízké a cizí. S konstrukcí hranic souvisí v rámci skupiny proces, při kterém dochází buď k zahrnutí (in-group), nebo k vyloučení (out-group) ze skupiny. Při překročení hranice vyvstává problém, kdy se z člena v očích jedné skupiny stane cizinec. Dalším vymezením je původ kolektivní identity jakožto její první ideální typ. Při vymezování hranice u vnější a vnitřní skupiny je věnována pozornost *pohlaví, generaci, příbuzenství, etnicitě a rase*. Původní typy kolektivní identity se zdají být objektivní a nezpochybnitelné a je velmi těžké dostat se na druhou stranu přes hranici. Pokud by to možné bylo, vedlo by to ke snižování rozdílů mezi členy kolektivity. V některých případech, jako je předejití vlastní krize nebo přijetí nového člena zvenku, je však žádoucí hranici překročit.

Německý profesor Jan Assmann (2001, s. 116–118) rozlišuje identitu na individuální, osobní a kolektivní a zároveň jako Berger a Luckmann říká, že identita je společenským konstruktem. Individuální identita je uvědomění si své nenahraditelnosti ve srovnání s jinými, datum mého narození a mé smrti jsou ve srovnání s ostatními individuální. Osobní identita („já“) se váže k uznání ze strany společnosti za všechny ty role, co v rámci

společnosti hrajeme. Obraz vlastní skupiny s nálepkou „my“, kdy se příslušníci této skupiny s označením „my“ identifikují, se nazývá kolektivní identita. Kolektivní identita se objevuje natolik silně, nakolik ji jedinci považují za důležitou, jak moc motivuje jejich myšlení a jednání. Pokud je pro někoho důležitá sebeidentifikace, potom bude čerpat ze společné vzpomínky a bude se identifikovat na základě minulých událostí, které pro něj byly významné.

Mezi jednu z nejvýznamnějších kolektivních identit se řadí identita národní. Člověk se stává členem více než jedné skupiny, se kterou se identifikuje. Během svého života, záleží vždy na kontextu daného okamžiku, vystřídá několik identit. Má však tendenci dávat do popředí jednu z identit, ať je to identita rodiny, přátel, etnické skupiny nebo národa. Pocit sounáležitosti člověka k určitému národu nazýváme národní identitou a rozlišujeme její „subjektivní“ a „objektivní“ podobu. Subjektivní znamená, že si do určité míry svobodně vybíráme svou národní identitu (to se týká například imigrantů nebo potomků ze smíšených manželství). Objektivní naopak říká, že nám je národní identita dána už místem, kam se narodíme. Každá národní identita vzniká svým způsobem jako důsledek sporu mezi dvěma skupinami. *„Pojem národní identita má smysl pouze ve vztahu k „Jinému – cizinci“* (Košťálová, 2012, s. 26). Podle norského antropologa Thomase Hyllanda Eriksena (2012, s. 182) se národní identita utváří na základě vztahu k jinému národu, k jiné skupině osob, k „těm druhým“.

O národní identitě můžeme hovořit jako o fenoménu moderní doby 18.–20. století. V době probíhajících národních hnutí a následného vzniku národu – státu fungovala národní identita jako tmelící prvek, kdy při setkání s druhým jedincem došlo ke stejnému prožívání osudu a obavy z ohrožení svého vlastního území. Jedinci, kteří jsou členy stejného národa, čelí očekávání výlučného vnímání národní identity nad ostatními identitami. Národ, zdá se, vystupuje jako neprostupný celek pro jedince, kteří nejsou příslušníky národa, pro které je taková skupina (národ) cizí. Obzvláště v době válečných situací vystupuje jednota národa a s ní spojená národní identita výrazně do popředí (Košťálová, 2012, s. 24–29).

Moderní společnost rozlišuje tři roviny, které u národní identity můžeme nalézt. Z pohledu individuální roviny slouží národní identita k vzájemnému pocitu sounáležitosti mezi lidmi. Důvodů, které je k pocitu vedou, je několik: používají stejný jazyk, žijí na určitém území či k němu mají vztah, pojí je společná historie, sdílejí stejné zvyky. Národní identita nám říká, kým jsme. Ve většině případů převládá nad identitou sexuální, věkovou či

identitou jakou byly tradiční skupiny postavené na příbuzenství či vesnické pospolitosti. V politické rovině se národ soustřeďuje ve státě a národní identita je to, co dokáže držet národní stát pohromadě. Aby byl takový národ stabilní, je nutné zajistit, aby skupina osob, která v něm žije, cítila určité společné prvky. Skrz národní identitu je dosahováno politických cílů. A poslední rovina – ideologická připisuje k národu a národní identitě nacionalismus (Vlachová, Řeháková, 2004, s. 490–491).

Haller (Vlachová, Řeháková, 2004, s. 491–492) rozlišuje pět prvků národní identity: obraz národa, vazba k národnímu státu, národní hrdost, pocit věrnosti a lásky a připravenost jednat ve prospěch národa.

Britský sociolog Anthony Smith považuje pojetí národní identity současně jak za vysoce abstraktní tak za komplexní. Odlišnosti kulturních identit se podle něj promítají v odlišných rozměrech našich pojetí o tom, co to je národnost. Jeho pojetí národa: *populace žijící na historickém území se společnou pamětí, se sdílenou masovou národní kulturou, kde existují společná práva a povinnosti pro všechny příslušníky této populace* odkazuje k jiným typům kulturní identity, což vede k možnému spojování s jinými druhy identit jako jsou pohlaví, třída, náboženství (Walas, 1995, s. 17).

Pojetí národní identity je v blízkém vztahu s národním stereotypem, kterému bude bližší pozornost v této práci věnována v další kapitole. Národní identita je společenským konstruktem, který proniká do života národa. Proto závisí na národních stereotypch, které se týkají jak vlastního národa, tak národů jiných – především těch sousedních (Walas, 1995, s. 18–19).

Podle Assmanna slouží kolektivní identita skupinám jako obraz o sobě samých, se kterým se její členové ztotožňují. Jedinečnost a vědomí si své skupiny vychází z události z minulosti. Minulost slouží v rámci skupiny jako atribut pro sebeidentifikaci (Assmann, 2001, s. 117). Podstatou kolektivní identity je vědomí, že náležíme k určité skupině a že se zároveň lišíme od jiné skupiny. Dochází zde ke vztahu mezi „my“ a „oni“. Škatulkování sebe samého a ostatních vede člověka k lepší orientaci a následně jednání ve světě. Mezi atributy, na základě kterých můžeme rozřadit ostatní jednotlivce do skupin (rozlišit na „my“ a „oni“), patří například jazyk, chování, fyzický vzhled, zvyky, místo či kolektivní paměť (Barša, 2006).

Důležitým atributem pro utváření národní identity je zmíněná paměť. Ta pomáhá při rozpomínání se na události z minulosti, ať už jde o události prožité či ve vzpomínkách. Právě o takové události se opírá vlastní identita.

4.1.2 Paměť

K uchování znalostí, zkušeností a událostí z minulosti slouží lidem paměť. Klíčovou rolí pro studium paměti byla ve dvacátých letech 20. století pozornost Maurice Halbwachse, který na ni začal nahlížet z pohledu sociologického, do té doby se jednalo o pohledy filosofické, psychologické a historické. Halbwachse při jeho studiu paměti ovlivnily dvě osobnosti, jednalo se o jeho učitele Henriho Bergsona a Emila Durkheima, jehož sociologii se věnoval. Sociolog Victor Karady označuje Halbwachse za Durkheimova následovníka, který zároveň přišel se svým vlastním tématem týkajícím se paměti. Důležitým prvkem paměti z filosofického pohledu Bergsona je trvání, které vztahuje k melodii. Paměť má při spojování tónů vliv na melodii, kterou díky ní můžeme slyšet. Další myšlenkou, kterou Bergson přispěl v otázce paměti, je neustálé vytváření vzpomínek v životě člověka v jeho mysli. Tyto vzpomínky se v naší mysli objevují selektivním způsobem. V případě, kdy je potřeba vyřešit aktuální problém, je možné sáhnout pro zkušenost z minulosti a využít tak vzpomínku pro řešení aktuálního problému. Dále Bergson přichází s existencí jistých extrémů v životě jedince. V jednom se člověk zaměřuje výhradně na minulost a vzpomínky, které ty současné opomíjejí, ve druhém se člověk věnuje pouze přítomnosti. Ačkoli se Halbwachs inspiroval myšlenkami od Bergsona, důležitý vliv na něj měl také Durkheim, s nímž je do spojitosti dáván pojem kolektivní vědomí, se kterým se lze setkat v jeho významných pracích (Šubrt, 2014, s. 15–17). Durkheim vymezuje hranici mezi kolektivním a individuálním vědomím: „*Skupina myslí, cítí, jedná zcela jinak, než by jednali její členové, kdyby byli osamoceni*“ (Šubrt, 2014, s. 17). V návaznosti na kolektivní vědomí přichází Halbwachs ve třicátých letech s termínem kolektivní paměť, který následně ovlivnil řadu myslitelů zabývajících se pamětí. V sedmdesátých letech 20. století začali badatelé vnímat potřebu zachování vzpomínek na vlivné události 20. století (jako byly zločiny a katastrofy) v očích lidí, kteří danou dobu zažili. Uvědomují si, že tito svědci postupně opouštějí svět a s nimi odcházejí i jejich vzpomínky, avšak stopa po událostech i přesto zůstává ve vědomí dalších generací (Šubrt, 2014, s. 15).

Způsob, jakým a na co vzpomínám a kam vzpomínky zařadím, určují sociální rámce, které vznikají v rámci společnosti a díky vzájemné interakci lidí. Sociální rámce paměti Halbwachs vymezil a blíže přibližuje jako: „*orientační body v prostoru a čase, historické, geografické, biografické, politické pojmy, běžnou zkušenost a známé způsoby nazírání*“ (Šubrt, 2014, s. 18). Za důležité rámce jsou považovány jazykové, prostorové a časové. Jazyk slouží jako nástroj potřebný ke komunikaci, v rámci které dochází k utváření paměti. K pochopení vzpomínky potřebujeme sociální rámec, který tvoří základ našeho současného vědomí. Halbwachs k potřebnosti jazyka dodává: „*každé slovo, jehož významu rozumíme, je provázeno vzpomínkou, a není vzpomínkou, jimž neodpovídají žádná slova*“. Skrz komunikaci za prostřednictvím jazyka se ve skupině vzpomínky vyměňují a dochází k jejich umístění do kolektivní paměti (Šubrt, 2014, s. 18). Čas a prostor hraje roli při sebereflexi skupiny. Skupina, která si je vědoma své minulosti založené na pospolitosti dokáže ve srovnání s jinými skupinami vnímat svou jedinečnost. Kolektivní paměť je podle Halbwachse schopna neustále reagovat na aktuální situaci. Na utváření a následné udržení minulosti v paměti společnosti má vliv konkrétní doba a konkrétní sociální rámec (Šubrt, 2014, s. 17–19).

Jedním z typických rysů paměti je selektivnost. Vzpomínky v paměti člověka nejsou konstantní, ale s plynoucím časem dochází k jejich proměně. Paměť se chová naprosto přirozeně tak, že vytěsňuje zkušenosti a zážitky, které my vnímáme jako nepříjemné (Šubrt, 2014, s. 44).

4.2 Národ

Americký sociolog Rogers Brubaker (Hroch, 2009, s. 375) chápe národy jako „*...reálné entity, jako pospolitosti, jako substanciální, trvalé kolektivity. To, že existují, se bere jako samozřejmost, i když o tom, jak existují- a jak vznikly – se vedou spory.*“ Definovat jednoznačně národ, není s ohledem na obrovské množství prací zabývajících se tímto tématem, jednoduché. Velký sociologický slovník uvádí národ následovně „*Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území* (Petrušek, Vodáková, 1996, s. 668–669).

K tomu, abychom charakterizovali národ, je podle Friedricha Meinecke nutné, aby obsahoval určité společné, pro něj, vymezující znaky. Národ podle něj vzešel ze vztahu vzniklého na základě pokrevní příbuznosti, která se svým přetavením do přirozeného jádra

mohla dále vyvíjet jako kmenový svaz. Od kmenů a jejich slučování už to bylo ke vzniku národa blíže. Pokud přejdeme při vysvětlování pojmu národ rovnou k pozdějšímu stádiu, přeskočíme tak stádium srůstání kmenů. Jednou z prvních podmínek pro vznik národa je získání a následné osidlování určitého území (Hroch, 2009, s. 46).

Národ v pojetí amerického politologa a historika Benedicta Andersona (2008, s. 21–22) vystupuje jako „*politické společenství vytvořené v představách – jako společenství ze své podstaty ohraničené a zároveň suverénní.*“ Představa zde vystupuje a hraje klíčovou roli v tom smyslu, že pro příslušníka i toho sebemenšího národa není možné setkat se s dalšími příslušníky daného národa, nelze je všechny ani poznat. Jedinec si všech příslušníků nebude ani vědom, a přes to přese všechno právě ta představa vytváří jedinci obraz a pocit sounáležitosti ke všem příslušníkům národa.

V případě studia národů se nejčastěji rozlišuje mezi dvěma přístupy – primordialistickým a moderním. Primordialismus můžeme chápat jako teze, že národy jsou „tady“ odjakživa. Příslušnost k národu se považuje za „přirozenou“ součást lidského života podobně jako když vidíme nebo slyšíme. Národy se v pojetí primordialismu vyznačují jako jednotky se společným jazykem, společnou kulturu a dohromady je pojí pouto krve (primordial tie) – národy jsou vrozené (Hirt, 2007).

Do protikladu k primordialismu se staví modernismus. Jeho základním tvrzením je, že národy jsou produktem modernity – teprve s přechodem z tradiční společnosti na moderní společnost v 19. století se začíná podle modernistů hovořit o národu. Na základě odlišných konceptů se modernisté dělí nejčastěji do dvou proudů: konstruktivistického a instrumentálního. Konstruktivismus se zaměřuje na ideologicko-konceptuální aspekty vytváření národů. Příslušnost k národu je odvozována nejčastěji dle prohlášení jedince, k jakému národu se hlásí. Naproti tomu instrumentalismus vnímá nacionalismus jako instrument (nástroj), pomocí něhož lidé „...*dosahují masové podpory při soupeření o bohatství, prestiž a moc*“ (Hirt, 2007).

Od poloviny 19. století do doby přibližně po 2. světové válce vycházely práce ovlivněné primordialismem a jeho pojetím národa. V tomto pojetí je národ odedávna hluboce zakořeněnou kategorií, je to něco přirozeně daného, co je zapotřebí oživit. Škody napáchané nacistickou ideologií za 2. světové války měly po jejím skončení vliv na pohled, co je to národ. Drtivá většina prací a jejich autorů začala odmítat primordialistický přístup,

ve kterém je národ vztažen na osoby žijící na jednom místě na základě pokrevní příbuznosti či „rasy“. Začalo se upouštět od objektivních postojů (území, společný původ, jazyk) příslušníků národa a pozornost se začala věnovat postojům subjektivním (uvědomování si vlastní národnosti vůči národu a pocit věrnosti k němu). Tím se studium přeneslo směrem k nacionalismu, jemuž se věnovali především takoví autoři jako Ernest Gellner či jeho žák Anthony Smith (Hroch, 2009, s. 14–15).

Podle významného filosofa a sociálního antropologa Ernesta Gellnera jsou národy výplody moderní doby, které si svoji minulost vymyslely, aby dosáhly pocitu svého dlouhého setrvávání na základě svých hluboko sahajících kořenů a aby na ně bylo tak nahlíženo. Národy ve svém pojetí přirovnává na rovinu etnických skupin, jejichž cílem je podrobit si nějaký stát a ovládnout ho (Eriksen, 2007, s. 101–102). Definice podle Anthonyho Smithe, který oponuje Gellnerovi, o něco více rozšiřuje pojem národ. Hovoří o něm obecně jako o určité populaci žijící na historickém území se společnou pamětí a se stejným opřením se o své mýty. Jedná se o populaci, která sdílí jednotnou masovou kulturu, má společnou ekonomiku a také společná práva a povinnosti pro všechny příslušníky společenství (kolektivu) (Walas, 1995, s. 19). Ačkoli se Smith odvolával na moderní povahu nacionalismu, zároveň tvrdil, že pro existenci nacionalismu je nutná předchozí existence jader – tzv. ethnií (ethnies), které mají šest následujících hlavních atributů (Eriksen, 2007, s. 102):

1. vlastní kolektivní jméno,
2. mýtus o společném původu,
3. sdílená historická paměť,
4. jeden či více odlišujících prvků společné kultury,
5. spojení s určitou vlastí,
6. pocit solidarity s významnými částmi populace.

Platí, že čím více daných atributů určitá populace sdílí, tím větší pravděpodobností je, že se stane ethnie (Hroch, 2009, s. 272).

Český historik Miroslav Hroch, který se věnuje otázce moderních národů a jejich vzniku, vyjmenovává tři podmínky nezbytné ke vzniku národa a k jeho existenci. První podmínkou je, že je národ tvořen občanskou pospolitostí rovnoprávných jedinců. Další podmínkou ve vztahu k té první je uvědomění si každého rovnoprávného jedince svou

příslušnost k národu. Třetí a zároveň poslední podmínkou je, že národní pospolitost má za sebou stejnou historii, ztotožňuje se se stejným osudem (Hroch, 1999, s. 8).

Národ je dle modernistů sociálním konstruktem představujícím jak kulturní společenství osob (*ethnos*) tak současně i politické společenství osob (*demos*). Obecně se rozlišují dva modely národa, které vznikají na základě uvědomění si určitých národních charakteristik. Jedním z nich je model tradiční – etnický (*ethnos*), který může vystupovat také jako kulturní národ. V případě kulturního společenství osob je to především společný jazyk, historie a kultura, které na základě sdílení všemi osobami tohoto společenství, dávají jedincům označení příslušník národa. V něm jsou příslušníci národa, kteří žijí po několik generací na témž území, a jsou spojováni díky sdílení stejných zvyků a kultury (jazyk, náboženství). Právě porozumění si díky jazyku, možnost vnímat, co druhý svými slovy míní, je jednou z podmínek k tomu, stát se příslušníkem národa. Proto sociolog Max Weber v jazyku spatřuje příčinu pro vznik národa. Druhý model národa – státní národ (*demos*) závisí na politických kritériích. Politické společenství osob stojí na územním působení jedince v daném státě, na tom být daného státu občanem a na jeho právu volit (Vlachová, Řeháková, 2004, s. 481–489). Příslušníkem národa se lze stát v tom případě, kdy jedinec respektuje určitá pravidla daného národa. Eriksen vnímá příslušnost k národu za národní identitu, která se ustavuje díky jedincovu kontaktu se svojí rodinou, která ho učí poznávat kulturu jeho vlastního národa. Předpokladem pro takový model je existence jiných národů či dalších skupin lidí, kteří nejsou považováni za příslušníky jedincova národa. Národní identita je založena na vztahu k „druhým“ (Eriksen, 2012, s. 182–183).

4.3 Národní stereotypizace

Důležitou roli při tvorbě pocitů a dojmů o druhých lidech hraje stereotypizace, která slouží ke klasifikaci lidí do předem připravených „šuplíčků“ neboli kategorií. Skutečná povaha člověka v tu chvíli nehraje roli. Většinou jsou lidé klasifikováni podle určité povrchní charakteristiky, v případě národní stereotypizace hraje roli národ, jehož je daný člověk příslušníkem. V následující části práce bude pro přiblížení procesu stereotypizace vysvětleno pojmů kategorie, stereotyp a předsudek, které jsou její součástí.

4.3.1 Kategorie a kategorizace

Proces kategorizace je neoddelitelnou součástí našeho každodenního chápání (vnímání) světa. Jak uvádí Susan Fiske a Beth Morling – během kategorizace identifikujeme věci, objekty či lidi jako členy jedné kategorie, které mají podobný charakter jako ostatní členi též kategorie a zároveň mají odlišný charakter od členů jiných kategorií. Proto v sobě kategorie (přes obě psycholožky Fiske a Taylor zaměnitelně používaný termín *concept*=*pojmem*) zahrnuje dva či více objektů, které spolu mají něco společného, a které se současně od jiných objektů mimo danou kategorii liší (Kwiatkowska, 1999, s. 17). Kategorizace je procesem, při kterém dochází k přiřazování objektu k pojmu. Jsou to právě vytvořené kategorie, řazené podle věcí, objektů a lidí do skupin, které nám pomáhají se v tomto světě zorientovat. Nejprve získanou informaci každodenního světa vybereme, poté „zdůrazníme“ a následně „interpretujeme“ (Graf, 2015, s. 19–20).

To, jakým způsobem lidé nahlízejí na svět, je funkcí kategorií, které používají k interpretaci světa. Dělení lidí do kategorií nám umožňuje poradit si ve světě plném velkého množství informací a zároveň to vede k námi vytvářenému zjednodušujícímu úsudku o jiných lidech (Kwiatkowska, 1999, s.9–10). Podle amerického psychologa Jeroma Brunera (1957) závisí výběr kategorie na aktuálním okamžiku, na osobě, které hodláme kategorii připisat a na charakteristice podnětu. Hovoříme zde o sociální kategorizaci, která vytváří strukturu toho, co jsme v minulosti ve společnosti lidí ze stejné sociální kategorie zažili. U těchto lidí očekáváme podobné vlastnosti a podobné chování, jaké jsme zažili v minulosti ve společnosti takových lidí (Graf, 2015, s. 19). Během sociální kategorizace, jak uvádí Vlachová (2015, s. 36), dochází k rozřazování osob do sociálních kategorií, při čemž dochází k aktivaci typických charakteristik pro konkrétní kategorii, jako jsou typické fyzické vlastnosti osob z konkrétní kategorie (světlovlasí Norové), typické chování (nadměrná gestikulace Italů) nebo vlastnosti osobnostní (přátelská povaha Španělů)

Sociální kategorizace zjednodušeně znamená, jakým způsobem rozlišíme a do jaké kategorie zařadíme informaci, kterou jsme získali- zda do skupiny vlastní (in-group) nebo do skupiny nevlastní (out-group) (Graf, 2015, s. 19). Podle amerického psychologa Elliota Aronsona je jedním z nejrozšířenějších způsobů kategorizace osob jejich rozdělování na dvě skupiny – na skupinu „moji“ a skupinu „cizí“. Při takovém dělení lidí často používáme kategorií „my“ versus „oni“ jako je tomu například v případě porovnání moje škola versus ta vaše, můj fotbalový tým versus váš tým, Češi kontra cizinci, moje etnická skupina versus

ta vaše nebo v restauraci ti, kteří sedí v kuřáckém salonku a ti, kteří sedí v nekuřácké části restaurace. Takovéto dělení – dělení světa na dvě reality – má nejméně dva následky: upřednostňujeme svou vlastní skupinu a neděláme rozdíly mezi členy nevlastní (cizí) skupiny. Obecně platí, že máme tendenci považovat členy cizí skupiny za navzájem si mezi sebou mnohem více podobné než je tomu u členů naší vlastní skupiny. „Favorizování“ vlastní skupiny vede k uznávání naší vlastní skupiny za tu „lepší“, a k připisování jí více dobra. Několik zajímavých výzkumů o rozdělování lidí do dvou skupin (do vlastní a cizí) provedl sociolog Henri Tajfel. Jedním z nich bylo zjistit názor respondentů na určité malíře, o kterých doposud neslyšeli. Následně byli podle svých výpovědí o dílech malířů rozděleni do dvou skupin, a to na základě preferencí, které přiřkládali jejich obrazům. Výběr dvou malířů zvolil Tajfel naprosto náhodně, tudíž i toto rozdělení do skupin. Zajímavým výsledkem bylo, že náhodně vytvořené rozdělení způsobilo vyjádření vřelých vztahů vůči ostatním členům své skupiny, ačkoli před samotným výzkumem se ani jeden respondent s druhým nesešel a ani během výzkumu nedocházelo k navazování kontaktů. Přesto k sobě na základě skupinového členství pociťovali sympatie a vůči druhé skupině se vymezovali a označovali jako ti více sympatičtí a ti, kteří ve výzkumu dosáhli lepších výsledků. Zarážejícím zjištěním bylo přisuzování si více peněz a více odměn pro všechny členy spadající to též skupiny. Takové tendence mohou být základem pro etnické a rasové předsudky (Aronson, 1995, s. 180–181).

Dochází k různému vnímání vlastní a nevlastní skupiny. Upřednostňování vlastní skupiny může vykristalizovat do podoby meziskupinového zkreslení. Zkreslení slouží k přisuzování poměrně vyššího statusu vlastní skupině, k naplňování pozitivně orientované sociální identity a sebeúcty vůči jejím členům. Mezi jednu z přirozených vlastností lidské povahy patří snaha sám sebe hodnotit pozitivně – hovoříme zde o tzv. pozitivním sebepojetí. Dalším lidským motivem je vyhýbání se nejistotě jak v roce 1993 uvádí Hogg a Abrams. K úniku před pocitem nejistoty či k jeho snížení lze dosáhnout pomocí identifikace se skupinou, jejíž jsem členem a do které tak patřím, což má za následek pozitivní emoce díky kterým tuto skupinu pozitivně hodnotím. To, že se ztotožňujeme s naší vlastní (členskou skupinou) vede i k její preferenci na úkor skupiny nevlastní (Vlachová, 2015, s. 36-40).

Snahou sociální kategorizace je kladení důrazu na podobnosti u členů z vlastní nebo nevlastní skupiny a kladení důrazu na odlišnosti mezi oběma skupinami, kdy tu vlastní skupinu vnímá jedinec jako tu s obdobnými názory a postoji. Sociální kategorizace má mimo

jiné vliv na naše vnímání sociální reality, na naši reakci a na chování vůči jiným lidem (Graf, 2015, s. 21).

Americký psycholog Gordon Williard Allport se o kategorizaci zmiňuje jako o generalizaci. Právě generalizace neboli tedy členění situací v lidském myšlení do kategorií (je to jako třídit si svůj život) je předpokladem vzniku předčasného úsudku (Allport, 2004, s. 51). Lidská mysl dovede hojně generalizovat. Během dne člověk prožívá spoustu situací, které musí určitým způsobem vyhodnocovat a pracovat s nimi. Na základě takového vyhodnocení rozlišuje věci na dobré a špatné. K tomu, aby uměl se situacemi naložit a „nezbláznit se“ z každého zdlouhavého vyhodnocování, poslouží předem připravené kategorie, jakési pomyslné šuplíčky v lidské mysli, které slouží v hektickém každodenním světě k lepší a rychlejší orientaci (Allport, 2004, s. 41).

Proces kategorizace si můžeme charakterizovat do pěti důležitých znaků tak, jak to uvádí Allport ve své knize:

1) *dává dohromady velké seskupení informací, které slouží při našich každodenních dohadách situace*; klasifikujeme události a ukládáme je do známých škatulek a to vede k našemu jednání,

2) *kategorizace se přizpůsobuje seskupení, jak jen to jde*; lidé mají tendenci si veškeré své problémy zjednodušovat, rádi se co nejjednodušeji rozhodujeme,

3) *kategorie nám umožňují rychle identifikovat příbuzný objekt*; kategorie mají vést k ulehčení vnímání a chování, umět to, co vidíme, zařadit do již známého,

4) *kategorie dává všemu, co do ní spadá, příchut' vyvolávající stejné emoce*; spousta pojmů v nás dokáže vzbudit specifickou emoci a my si ji s ní spojujeme, v případě, že do naší kategorie přibude další objekt, vzbudí to naši specifickou emoci,

5) *kategorie mohou být více či méně racionální*; naše mysl dokáže jak vytvářet racionální tak iracionální kategorie podobným způsobem, v případě racionální kategorie hraje svou roli míra pravděpodobnosti a v případě iracionální kategorie hrají velkou roli emoce, neznalost faktů a opírání se o informace z druhé ruky (Allport, 2004, s. 51–54).

Během našeho života vznikají kategorie, které necháváme vzniknout my sami. Vzniklé kategorie používáme pro zjednodušení situací, které zažíváme a které přizpůsobujeme těm situacím, jež jsme zažili již někdy v minulosti. Měnit naše zaběhnuté kategorie kvůli výjimkám, či novým informacím, které nejsme schopni zařadit či které nezapadají do některé z našich kategorií, by zapříčinilo narušení našich návyků, ve kterých

jsme zaběhnuti. A to vede k ubírání na naší pohodlnosti. Fakt, který by narušil naši pohodlnost, který by vyvrátil náš úsudek, by si vyžádal přirozenou reakci – držet si tento fakt (důkaz) od těla. Zároveň držením si „nového“ faktu od těla, nehodláme měnit své návyky (nepřipouštím si nová fakta, důkazy). Pokud je člověk schopen opravit ve světle nových skutečností svůj chybný úsudek, nemá předsudky. Mezi lidmi existují výjimky, co se vytváření kategorií týče. Jednou z těchto výjimek je podle Allporta tzv. vrozená nezaujatost, která tyto lidi v životě nevede k velkému škatulkování, kategorizování, generalizaci. Za každou kategorizací, zjednodušující nálepkou, touží spatřit důkaz vedoucí k takové generalizaci. A druhou takovou výjimkou u lidí je tzv. vlastní zájem, kdy člověk sleví ze svých dosavadních představ. Pověštinou ale lidé neopouštějí své představy, zanechávají je neporušené, protože to není tak časově náročné. Kategoriemi zjednodušujeme svět (Allport, 2004, s. 51–55).

Podle Fiske a Morling existují dvě základní funkce kategorizace a jednou z nich je funkce ekonomická. Právě ta má za následek šetření našeho času v každodenním světě, ve kterém není z časových důvodů možné věnovat se všem jednotlivým informacím, které se v něm objevují. Šetření času má za následek zjednodušení procesu poznání a to díky identifikování dvou či více případů a jejich následnému přiřazení do stejné kategorie, což umožňuje používat obecné kategorie namísto jednotlivých detailů. Čím obecnější kategorie jsou, tím více případů v nich může být obsaženo a to vede k menší potřebě kategorií k objasnění světa, čímž se svět stává jednodušším. Druhou základní funkcí kategorizace je poskytování informací, což znamená, že v případě, kdy se určitý objekt stane součástí kategorie, máme o objektu již povědomí a můžeme mu k vlastnostem, které o objektu známe, přiřadit i jiné vlastnosti, které se nám ke kategorii váží. Kategorie pomáhají spojit informace nové s těmi již přechovávanými- z neznámého tvoří známé. Zásluhou kategorií se svět stává předvídatelným (Kwiatkowska, 1999, s. 17–18).

Jedním z nejdůležitějších důsledků kategorizace je to, že díky ní se do naší mysli dostane určitý soubor specifických informací, tedy stereotypů, které ovlivňují naše očekávání (Aronson, 1995, s. 177). Díky kategoriím se člověk dokáže jednodušeji orientovat, jak se chovat k lidem, jak reagovat za určitých situací.

Stereotyp, který vzniká jako důsledek kategorizace, slouží lidem k odvozování vlastností druhých, podle nichž lze očekávat průběh interakce, což vede k lepšímu pocitu jedince v tom smyslu, že se ve společnosti umí lépe zorientovat (Graf, 2015, s. 24–25).

4.3.2 Stereotypy

Vztah mezi kategorií a stereotypem spatřuje Allport (2004, s. 215) v pojetí: *Stereotyp je příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii.*

Z pohledu etymologie je slovo stereotyp složeno z řeckých *steréos* – tuhý, tvrdý, pevný a *týpos* – podoba, obsah, forma. Jedná se o určité stejně se opakující jednání a obvykle o neměnný proces (Geist, 2000, s. 452).

Termín stereotyp byl představen v roce 1922 americkým novinářem Walterem Lippmannem v jeho knize *Veřejné mínění*. Hovoří se o něm jako o ustáleném vnímání, je to zjednodušený pohled, je to obraz v naší lidské hlavě. Během svého života si lidé osvojují celou řadu představ neboli zjednodušujících obrazů ve své hlavě, které jsou za určitých situací lidmi využívány k pojmenování dané situace (Lippmann, 2015, s. 75). Se stereotypem „neztrácíme“ čas v přemýšlení o každodennostech (Lippman, 2015, s. 98). Vidíme a vnímáme představu toho, co už máme dávno v hlavě, to, co máme naučeno, než abychom viděli a vnímali to, na co se právě teď díváme, aniž bychom měli s věcí nějakou zkušenost (Lippmann, 2015, s. 79). Stereotypy jsou opakující se lidské činnosti, které můžeme předvídat (Bartmiński, 2016, s. 60). Využíváme ustálených definic a vztahujeme je k tomu, co vidíme. Stereotyp je náš obraz světa, na který jsme se adaptovali. Je to obraz, ve kterém je dopředu dané místo věcí, místo, ve kterém se dobře orientujeme, známe ho a získáváme z něj dobrý pocit jistoty, kdy víme jak se chovat. Je to naše pohodlí, které nás přimělo ustálený obraz světa neměnit. Jakmile však dojde k narušení tohoto obrazu, vnímáme to i jako narušení našeho pocitu jistoty. Se stereotypy se pojí emoce, které jim my sami připisujeme (Lippmann, 2015, s. 84 – 85).

Lippmanovy *obrazy v hlavě* jsou jedním z několika možných pohledů na stereotyp. William Edgar Vinacke hovoří o stereotypu jako o sociálním *systému pojmů*, Gordon Allport a Daniel Katz ho připodobňují k *dojmu* a podle profesorky Uty Quasthoffové se jedná o *přesvědčení* (Schaff, 1981, str. 67–68). Vybrané a zmíněné pohledy jsou různě pojatými stanovisky vůči stereotypu, ale zároveň mezi nimi dochází z fenomenologického hlediska k obecné shodě při popisu stereotypu v pěti případech (dle filosofa Adama Schaffa):

1) s myšlenkou, že stereotypy jsou zobecněnou vizí skutečnosti danou ještě před zkušeností a nezávisle na ní, přišel Lippmann, následně byla potvrzena několika dalšími výzkumníky,

2) stereotypy jsou stálé, vzdorují změnám a jsou dlouhodobě se opakující – mnohdy až po řadu generací. I v tomto případě je nutné zmínit Lippmanna jako průkopníka tohoto tvrzení, ve kterém ho následují další,

3) stereotyp obsahuje zobecnění určitých vjemů, které nejsou ve shodě se skutečností (contrary to fact) nebo dochází k nesprávnému zobecnění (a kernel of truth) na základě částečně pravdivého pozorování. Opět se jedná o myšlenku Lippmanna nebo Allporta,

4) funkce stereotypu je potvrzena spojením určitého stereotypu, hodnocení a určitého emočního náboje vůči věci, na kterou se stereotyp podle osoby, která stereotyp chová, vztahuje. Tuto myšlenku první vyslovil Lippmann a Allport šel v jeho stopách,

5) myšlenka o spojení stereotypu s jazykem. Ačkoli je téměř souhlasně uznávána, její výklad se liší – například pro některé je stereotyp slovem neboli názvem, pro druhé je větou. I v této spojitosti se objevuje jméno Lippmann nebo Quasthoffové (Bartmiński, 2016, s. 65).

Adam Schaff s výše zmíněnými aspekty označuje stereotyp za *hodnotící soud (pozitivní nebo negativní), který je spojen s přesvědčením*. Jde o soud, jehož předmětem je jistá skupina lidí, je emocionální, nezávislý na osobní zkušenosti, zcela nebo alespoň částečně odporuje faktům a vzdoruje změnám, je spojen s určitým slovem – pojmem (Bartmiński, 2016, s. 65). Z psychologického pohledu považuje Adam Schaff stereotyp za schéma využívané k osvojování si všeho nového. V lingvistickém pojetí je lidské poznávání ovlivňováno jazykem: „*Stereotypy jsou vždy verbální, protože mají vždy povahu obsahu nějakého slova nebo výrazu. (...) Původ a stejně tak i fungování stereotypů jsou úzce spjaty s konstrukty jazyka*“ (Bartmiński, 2016, s. 65–65). Z lingvistického pohledu nabývá představa o stereotypu širšího významu. Hilary Putnam modifikoval Lippmanovu pojetí stereotypu „obrazu v hlavě“ na „*konvenční (často negativní), někdy velmi nepřesný obraz toho, jak nějaké x vypadá, jak se projevuje*“ Stereotyp rozšiřuje o jeho nápadnou typickou vlastnost. O stereotypu mluví ve spojitosti s běžnou hovorovou mluvou, při které dochází v našich představách ke vztahu mezi názvem a předmětem. Stereotypy se podle něj objevují téměř v celé slovní zásobě, všímá si jich v běžné hovorové řeči. Putnam uvádí příklad s představou o tygroví, ve které je pro ty, kteří slovo tygr užívají, žádoucí spojovat ho se

stereotypem, že tygr má pruhy (může se to týkat i jiného stereotypu o tygrovi). Pokud chce tedy někdo používat slovo tygr, měl by si uvědomit, že od něj nelze odtrhnout i vlastnost, že tygr má pruhy, nemělo by docházet k jejímu oddělení v představě o tygrovi. John N. Keynes chápe Putnamovo pojetí stereotypu jako určité vlastnosti, které se v našem lidském myšlení dávají s daným slovem do spojitosti (Bartmiński, 2016, s. 72–73).

Podobně jako pro Putnama i pro další jazykovědce, jako výše zmíněnou Ute Quasthoffovou, je jazyková stránka neoddělitelnou součástí od stereotypu a je s ním úzce spjatá. Stereotyp je v jejím pojetí verbálním přesvědčením vztahujícím se ke skupině nebo k jednotlivci jakožto členu této skupiny. Toto přesvědčení, vedoucí k přisuzování nebo odepírání určitých vlastností a způsobů chování daným osobám, je emocionálně ovlivněno (Bartmiński, 2016, s. 67).

Stereotypy vznikají jako sociální produkty často nepodložené osobní zkušeností, ale zprostředkované sociálním prostředím. Podle české etnoložky Lucie Uhlíkové lze stereotyp charakterizovat jako neměnný, strnulý a nelibý ke změně. Nejedná se o něco vrozeného, ale stereotypům jsme se naopak naučili ať už od rodičů nebo přejetím názoru od jiných osob, či z knih, školních učebnic nebo reklam. Stereotyp vzniká v případě setkání alespoň dvou skupin (odlišme si je jako „vlastní“ a „cizí“), které jsou si vědomé své totožnosti. Mezi skupinami nedochází k izolaci, ale zároveň také nedochází k blízké interakci, jako je tomu při setkání členů z vlastní skupiny. Na vznik stereotypů má velký vliv situace s emotivním nábojem jakou jsou konflikty mezi etniky/národy, strach z ohrožení či okupace. Stereotypy sice nejsou považovány za mylné, ale s nabytou osobní zkušeností může dojít k jejich modifikaci. Historik věnující se stereotypům Hans Hennig Hahn spatřuje posun ve vývoji stereotypu od zcela negativního až po stereotyp s pozitivními prvky na příkladu polského obrazu Němce po druhé světové válce a jeho obrazu dnes (Uhlíková, 2001, s. 49–51).

Pojetí stereotypu podle Tajfela není nutně negativní (Košťálová, 2012, s. 18). Společně s Turnerem zavedli teorii sociální identity (krátce SIT), která považuje stereotyp za fenomén sloužící k pojmenování a následnému ovládnutí okolní „reality“. Psycholog Jens Förster označuje stereotyp za chladné vědění. Míjí tím určité zkušenosti nebo informace získané vlastní zkušeností, z knih či výchovou z rodiny, které často nevědomky zevšeobecníme a začneme je používat pro všechny členy určité skupiny, o nichž informaci nebo zkušenost máme. Zkušenosti a informace nejsou doprovázeny výraznými emocemi, proto tedy označení chladné (Kosek, 2011, s. 16).

Lippmann dále vymezil stereotypu dvě funkce, které plní: funkci psychologickou a sociální. V případě té psychologické, kterou považoval za fundamentální, šetří stereotyp naši snahu, kterou věnujeme poznávání světa. Určité objekty jsou rozlišovány na nám známé a neznámé díky informacím, které máme o světě ještě předtím, než ho sami uvidíme a díky představě, kterou o něm máme. Rozdílnost mezi objekty je natolik zveličována, že se i z méně známého stane velmi známé, kdežto z částečně neznámého se stává jednoznačně cizí. Funkce psychologická slouží ke zjednodušenému myšlení a interpretaci o světě. Sociální funkce stereotypu, kterou zdůrazňoval před funkcí psychologickou Adam Schaff, slouží k ochraně naší společenské pozice. Důsledkem této funkce je sjednocování společenství. Stereotypy vytvářejí obraz světa, ke kterému jsme se přizpůsobili, dobře se v něm orientujeme a víme o něm vše. Polský filosof Zygmunt Gostkowski označuje sociální funkci za stabilizační; stereotyp plní lidem funkci pocitu bezpečí, nevede k poznávání pravdy, ale připravuje lidi na skutečnost a zároveň se snaží o vedení snadného života (Bartmiński, 2016, s. 61–62).

4.3.3 Národní stereotypy

Národní stereotypy lze definovat jako připisování určitých rysů (vlastností) příslušníkům jiného národa – jedná se o heterostereotyp, či jako připisování určitých rysů svému vlastnímu národu nebo etniku – zde se jedná o autostereotyp. Národní stereotypy se vztahují k jiným lidem, k jiné zemi a k jejich kultuře. Obecně se týkají „těch druhých“ – těch cizích. Každý národ disponuje v určitém období určitou pomyslnou stupnicí, na kterou umísťuje jiné národy podle míry důvěry. Ta se mění podle politické nebo ekonomické situace či podle žebříčku hodnot toho národa, který přiřazuje tomu druhému míru důvěry. Ač se pozice (umístění na pomyslné stupnici) národů neustále mění v závislosti na současných mezinárodních vztazích, stereotypy zůstávají stabilní ve smyslu připisování charakteristických vlastností příslušníkům určitého národa. Ačkoli toto hodnocení (připisování vlastností) se může lišit podle období, ve kterém se země nachází, kdy během jednoho období je určitá vlastnost považována za pozitivní (dobrou) a během období druhého za negativní (špatnou). Z tohoto důvodu lze na národní stereotypy nahlížet jako na zjednodušené představy o ostatních zemích. Zdá se, že i přes rozdílné vztahy mezi dvěma či více zeměmi, jsou národní stereotypy udržovány (Walas, 1995, s. 22).

To, že existují národní stereotypy a že je umíme vyzkoumat, nám samo o sobě nedá vysvětlení, jakou roli hrají a jak moc velký vliv mají na životy lidí. Panuje tvrzení připisující národnímu/etnickému stereotypu negativní nádech, který je nutné potlačit, v opačném případě může dojít k etnickému nebo rasovému předsudku.

4.3.4 Autostereotyp a heterostereotyp

Stereotyp lze rozlišit na autostereotyp a heterostereotyp. Představa o naší vlastní skupině, o tom, co je pro nás typické, označujeme jako autostereotyp (nebo také endostereotyp). Heterostereotyp (jinak exostereotyp) je naše nahlížení, náš pohled na „ty druhé“. Není zřejmě překvapením, že v případě autostereotypu bude jedinec sám sebe kladně identifikovat, kdežto u heterostereotypu tomu bude opačně – už jen kvůli nižšímu množství informací, které o „druhých“ máme, budeme ostatním přisuzovat méně kvalitní atributy. Méně informací o „druhých“ může vyústit k tendenci používat negativní stereotyp. Oba termíny dávají za vznik konstrukci obrazu mezi naší skupinou a „druhými.“ (Košťálová, 2012, s. 47)

Postoj vůči sobě samému, představa o mé osobě, pohled na příslušníky mé vlastní skupiny z mého pohledu – to jsou některé z možných definic autostereotypu, který může být zaujímán jak jednotlivcem, tak i skupinou osob. Autostereotyp se přirozeně téměř vždy objevuje v pozitivní formě a jedním z důvodů, proč tomu tak je, je jedincova pozitivní identifikace s vlastní skupinou a zároveň snaha se pozitivně odlišit od nevlastní skupiny (Košťálová, 2012, s. 47).

Při srovnání autostereotypu a heterostereotypu týkajícího se jedné konkrétní skupiny (například Čechů) vychází najevo skutečnost, že v případě autostereotypu jsou typické vlastnosti (Čechů) více přeceňované, více pozitivní, než je tomu v případě označení typických vlastností podle jiné skupiny, která (v tomto případě Čechům) vlastnosti připisovala (Kurcz, 1994, s. 48).

4.3.5 Je nutné zbavit se stereotypu?

Stereotypům je často připisován negativní charakter, což vede k touze ho z našeho života vyřadit. Takové vyřazení je nežádoucí a také nemožné – vždyť stereotypy nejsou pouze ty negativní (XY je moc líný), ale objevují se i pozitivní stereotypy (XY je přátelský), které mají také vliv na naše chování (Bartmiński, 2016, s. 77). Měnit nebo redukovat určité

negativní stereotypy, byť si uvědomujeme tu potřebu, není reálně možné, protože je to náročné vzhledem k pozdní adaptaci na měnící se impulzy, které mají na obraz „těch druhých“ vliv. Na vyvrácení stereotypu nebo jeho proměnu má vliv příhodné utváření osobní identity, která je důležitou podmínkou v životě jedince. A právě role a působení stereotypů ukazuje, že vnímání reality ze subjektivního hlediska nemusí být to jediné vnímání, ale může to být to jedno z mnoha (Uhlíková, 2001, s. 54). Vzniklé stereotypní představy o „těch druhých“ tvoří ohraničení našeho vlastního světa a dávají nám možnost pochopit nás samotné (Košťálová, 2012, s. 49).

Otázce snižování počtu stereotypů či jejich úplnému odstranění z každodennosti se věnovali američtí psychologové, sociologové a pedagogové, kteří tak dali dohromady sedm pravidel, kterých je potřeba se v případě jejich odstraňování držet (Uhlíková, 2001, s. 53–54) :

1. zaměřovat se na každou osobu jako na jednotlivce,
2. být si vědom stereotypů a způsobů, jakým zasahují do našich schopností chápat jiné lidi a vzájemně na sebe působit,
3. pamatovat si, že více rozdílů je možné nalézt v rámci jedné skupiny lidí než mezi skupinami navzájem,
4. naučit se dívat na věci z pohledu druhých,
5. přijmout váhavější postoj k přesnosti našich úsudků o druhých,
6. chtít se naučit více o kultuře, původu a prostředí odlišných skupin,
7. využívat příležitostí k neutralizování stereotypů, když je slyšíme (Uhlíková, 2001, s. 54).

Je důležité všimnout si existence stereotypů, aby měl člověk možnost s nimi pracovat, zajistit takový průběh, během kterého nebude docházet k negativním stereotypům vůči jiným národům – takové stereotypy je nutné korigovat. Vhodným řešením by bylo, z důvodu existence pozitivních stereotypů, zamyslet se, jak do našeho života stereotypy přijmout – jak využít rychlého porozumění a komunikace, které nám dávají, a jak zároveň snižovat jejich negativní účinek.

Stereotyp může v určité situaci relativně snadno přerůst v předsudek. Hranice mezi termínem stereotyp a předsudek je propustná, rozdíl mezi nimi není některými odborníky přikládána velká váha. Existuje však pohled, že předsudky si v sobě „nesou“ negativní, nepřátelský postoj vůči jiným skupinám, kdežto stereotyp v sobě „nese“ spíše neutrální až

pozitivní postoj vůči jiným skupinám. Předsudek může být také přirovnáván k negativnímu stereotypu. V další kapitole bude proto předsudku věnována vlastní kapitola.

4.3.6 Předsudky

Předsudek se podle Tajfela formuje na základě třech kognitivních mechanismů, jako jsou: *kategorizace* jako způsob pro třídění informací a následný proces stereotypizace, potom *asimilace* jako způsob k tomu, jak se hodnotí pomocí slov (dobrý x špatný) a posledním mechanismem je *hledání koherence*, jehož snahou je dát vysvětlení vlastnímu postoji či myšlence (Hayes, 2013, s. 126).

Z pohledu sociální psychologie je předsudek považován za negativní stereotyp, neboli jako negativní obraz vytvořený jednou skupinou osob o té druhé skupině, na kterou je nahlíženo jako na celek, a o jeho členech (Nakonečný, 2011, s. 571).

Podle Berryho (Průcha, 2004, s. 69) jsou předsudky považovány za univerzální znak mezikulturních vztahů, a proto se váží ke všem kulturám a etnikům. Dále spatřuje vztah mezi předsudkem a stereotypem, který je jednou ze tří složek předsudků. Těmi složkami jsou složka kognitivní, do které patří zmiňovaný stereotyp – jedná se o sdílené názory o určitých rysech skupin. Další složkou je afektivní, kdy jde o postoje, ve kterých se odráží hodnocení skupin. A poslední složkou je behaviorální, ve které se jedná o diskriminaci, ke které dochází v jednání se skupinou.

Předsudek dále znamená skupinu soudů, ze své podstaty negativních, které se týkají jednotlivců nebo skupin postavených na zobecnění získaných informací z nepravdivých nebo neúplných důkazů. Předsudek značí přílišné zobecnění, kdy jsou každému jednotlivci, který patří do jiné skupiny, připsány totožné vlastnosti, bez ohledu na existující rozdíly mezi jejími konkrétními členy. Emoce hrají ve fungování předsudku důležitou roli. A zatímco u stereotypu se klade větší váha na poznávací a pojmovou stránku věci, u předsudku je to působící složka.

Existuje několik definic pojmu předsudek a některé z nich uvádí ve své stěžejní knize věnované otázce předsudků *O povaze předsudků* Gordon Williard Allport. Předsudek „prodělal“ své celkem tři významové proměny. Samotné slovo předsudek se odvozuje od latinského *prejudicium*. V první fázi znamenal předsudek úsudek – precedent, který byl postaven na zkušenostech a rozhodnutích získaných v minulosti. Později se význam předsudku, vlivem angličtiny, proměnil na předčasný úsudek, jež člověk tvoří dříve, aniž by

ho dopředu prozkoumal. V poslední třetí fázi se k definici přidala emocionální stránka (vztah přízeň x nepřízeň), která jde ruku v ruce s předčasným předsudkem (Allport, 2004, s. 38).

Jednu z nejkratších definic předsudku, kterou ve své knize Allport uvádí, je: *“smyšlet o ostatních špatně bez náležitého opodstatnění.”* S touto definicí přišli tomističtí moralisté, podle kterých je předsudek ukvapený soud. (Allport, 2004, s. 38) Je těžké určit, co vše je zapotřebí k tomu, aby byl názor opodstatněný. Krom toho, že by takový názor měl „obsahovat“ skutečný, nějaký faktický základ. Pod tím skutečným základem si právě lidé, kteří se drží určitého předsudku, představují většinou pouze své vlastní nabyté zkušenosti vůči konkrétní skupině osob, na který předsudek vztahují. Tyto vlastní individuálně nabyté zkušenosti jsou však překroucené, často se za touto nabytou zkušeností skrývají informace od jiných lidí, z doslechu, nikoli však, že by je člověk prožil sám. Předsudek bývá podpořen několika takovými negativními zkušenostmi s lidmi z konkrétní skupiny a může se zdát, že tento člověk sbírá pouze jednu negativní zkušenost za druhou, což jeho předsudek ještě více utvrzuje. Tím pádem nemusí existovat potřeba svůj předsudek měnit, obměnit, ale naopak může vyvstat problém s ještě silnějším utvrzením se ve svém předsudku, kdy začne dotyčný sbírat pouze negativní informace o konkrétní skupině osob. Tímto chováním dochází k selekci jeho vlastních vzpomínek a tento člověk se zároveň upíná k až moc velké generalizaci, ačkoli je velmi těžko proveditelné znát všechny osoby z této konkrétní skupiny (Allport, 2004, s. 38–41).

Další definicí podle New English Dictionary v Allportově (2004, s. 38) stěžejním díle zabývajícím se předsudky, je označení předsudku jako předem existujícího příznivého či nepříznivého postoje vůči osobě anebo věci, bez opravdové zkušenosti nebo bez ohledu na ni.

Předsudek byl dále označen za odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který je součástí určité skupiny, jíž jsou připisovány nežádoucí vlastnosti. Tudíž jen díky „členství“ ve skupině získává člověk automaticky ty nežádoucí vlastnosti skupiny (Allport, 2004, s. 39).

Předsudek vystupuje jako konkrétní chování vůči určité skupině osob (Allport, 2004, s. 39). Lidé, kteří mají výhradu vůči určité skupině lidí, nemusí ještě projevovat svoje nesympatie vůči této skupině, nemusí jí dávat najevo, co si o ní myslí, ale myslet si to nepřestanou. Allport odlišuje projevy předsudku a definuje je do pěti fází, kde není pravidlem, že by docházelo k automatickému přechodu z jedné fáze do druhé. Platí, že

výskyt v jedné fázi, má blíže k tomu dostat se do fáze další. Allport (2004, s. 46–47) rozděluje pět fází předsudku:

- 1) osočování (slovního rázu),
- 2) vyhýbání se,
- 3) diskriminace,
- 4) fyzické napadání,
- 5) vyhlazování.

Allport na předsudky nahlíží spíše z jednostranného hlediska, jako na negativní fenomén, který vznikl na základě zobecnění. Na předsudky však nemusí být primárně nahlíženo jako na jako na negativní etnicitu. Náš postoj k ostatním nemusí být a priori negativní. Přirozeným chováním lidí je totiž zvýhodňování vlastní skupiny a jejích členů na úkor ostatních, před kterými se je tímto chováním snaží chránit (Graf, 2015, s. 27–28).

4.3.7 Sociální distance

Bogardusova škála je prostředek, podle kterého lze určit, na základě výpovědi respondentů, postoj vůči různým etnickým a národnostním skupinám. Škála slouží k měření sociální distance, vzdálenosti mezi sebou a jinými skupinami. Emory Bogardus přišel s technikou poukazující na rozdíl mezi vlastní a tzv. referenční skupinou. Podle jeho škály lze zjistit, jak dalece lze přijmout příslušníky etnických a národnostních skupin mezi vlastní skupinu. Vlastní skupina je skupina používající označení „my“ stejným způsobem pro všechny členy (ať už to jsou příslušníci rodiny nebo osoby účastníci se stejného večírku). Referenční skupina, na rozdíl od přirozeně vytvořené vlastní skupiny, čítá osoby se zájmem a snahou do určité skupiny patřit, být její součástí (Allport, 2004, s. 68–70).

Bogardusova škála vypadá následovně. Míra sociální distance má rostoucí tendenci (Allport, 2004, s. 70): Přijetí:

- 1) do blízkého příbuzenství na základě sňatku,
- 2) do mého klubu jako osobního kamaráda,
- 3) jako souseda v ulici,
- 4) do zaměstnání, kde pracuji,
- 5) jako občana mé vlasti,
- 6) pouze jako návštěvníka mé vlasti,
- 7) do své vlasti bych ho nepustil.

Zajímavým zjištěním, při použití Bogardusovy škály během jeho vlastního výzkumu, bylo, že příjem, region, vzdělání, povolání a etnická příslušnost nemají výrazný vliv na strukturu preferencí v celé zemi, kde výzkum probíhal.² Tyto výzkumy daly závěry, říkající, že postoj je ovlivňován referenční i vlastní skupinou: (a)existence mé skupiny bez jiné (b)můžeme tvořit vlastní skupinu (Allport, 2004, s. 74). Čím méně je osobního kontaktu, tím více se zmenšuje pocit náležitosti k vlastní skupině.

² V roce 1928 provedl Bogardus, následně Hartley v roce 1946 a později i Spoerlová provedla výzkum roku 1951, který se opakoval. Nejmenší sociální distanci měli Angličané a Kanadčané. Z výsledků dále vyšlo najevo, že příslušník etnické skupiny má tendenci „formovat postoje“ podle dominantní skupiny, kterou považuje za referenční skupinu. To znamená, že se jejím členům přizpůsobuje.

5 Praktická část

V následující části práce bude pozornost věnována vývoji a proměně česko-polských vztahů, především období několika posledních desítek let. Představeny zde budou zejména ty události 20. století, které hrály (mohly hrát) významnou roli při budování současných vztahů. Dále bude tato část vycházet z výzkumů provedených v České republice *Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM)* a z výzkumů obdobného výzkumného centra v Polsku *Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)*. Pro účely této diplomové práce byly vybrány ty výzkumy, jejichž zájem spočíval na názorech respondentů vůči jiným národům – tedy vůči České republice a Polsku. Další a zároveň poslední část praktické části diplomové práce se věnuje samotným rozhovorům provedeným mezi polskými a českými studenty.

5.1 Historický exkurz do vývoje česko-polských vztahů

5.1.1 Od prvních zmínek až po rok 1918

První osídlení slovanským obyvatelstvem na území dnešních států Polska a České republiky se datuje od 5. století. V 5. a 6. století došlo k rozdělení západních Slovanů do tří jazykově odlišných větví na větev lechickou, do které patřili Slované z oblasti Polska nebo Pomořan, na větev československou, kam patřili Slované z oblasti Čech, Moravy a Slezska a poslední větví byla lužickosrbská (Řezník, 2010, s. 22). Od 9. století, kdy vzniká Velkomoravská říše, lze hovořit o určitých střídavých česko-polských vztazích – jednou to jsou vztahy spojenecké, podruhé vztahy konfliktní. K jednomu takovému konfliktu došlo připojením několika území k Velkomoravské říši. Týkalo se to například Malopolska nebo Horního Slezska – oblastí, které se nacházely mezi nimi. Byl to důsledek násilných nájездů českého knížete Svatopluka. Po pádu Velkomoravské říše ztratila česká strana vliv na všech územích, které Svatopluk získal. V roce 950 se Slezsko a Malopolsko dostávají znovu do vlivu českého knížete, tentokrát Boleslava I. (Řezník, 2010, s. 18–23).

Za důležité období česko-polských vztahů je považován rok 965, kdy se za polského knížete Mieszka I. z dynastie Piastovců provdala dcera českého knížete Boleslava I. z dynastie Přemyslovců – Doubravka. Tento sňatek byl údajným zpečetěním spojeneckých vztahů mezi oběma aktéry. Mieszkův zájem na spolupráci s českým rodem byl prý způsoben

strachem z hrozící agrese německých feudálů. Český panovník sňatkem spatřoval získání případného spojence proti nárokům saské dynastie. Z politického hlediska pro toto spojení bylo ze strany Mieszka nutné, aby přijal křest. A tak roku 966 dochází ke křtu polského knížete Mieszka I. a následně se dostává křesťanství i do jiných polských oblastí. O dva roky později zakládá Mieszko I. například první polské biskupství. Toto období přátelských vztahů bylo narušeno o několik let později roku 984. Mieszko se obával většího vlivu českého knížete, zároveň se projevovaly tendence polského státu rozšířit si své panství, k čemuž by Mieszkovi dopomohla zahraniční politika v jeho vlastní režii. Tyto tendence, navázání lepších vztahů se saskou dynastií a dobré vztahy s maďarskou dynastií Arpádovců nakonec vyústily v letech 989/990 v polsko-českou válku. Po ní se oblast Slezska stává součástí polského knížectví (Řezník, 2002, s. 41–43). Ke zlepšení vztahů nevedla ani vláda syna po Mieszkovi I – Boleslava I. zvaného Chrabrého.

K uznání samostatného polského knížectví přispěl Hnězděnský sjezd roku 1000, na kterém bylo potvrzeno samostatné hnězdenské arcibiskupství. Polsko rozšiřovalo své území. Díky vznikajícímu krakovskému biskupství si připojilo Malopolsko a připravilo tak Čechy o Malopolsko. Boleslav dále získal vládu nad Slovenskem a současně ukončil českou nadvládu nad ním (Řezník, 2010, s. 32). O doposud největší rozšíření území se Boleslav I. zasadil o tři roky později svým zásahem do sporů mezi Přemyslovci v Čechách, mezi bratry Jaromírem, jenž byl Boleslavem I. vyhnán z Čech a Boleslavem III., kterému pomohl dostat se na trůn. V té době vládl i českému knížectví ačkoli to bylo kratšího trvání. (Řezník, 2010, s. 33–34).

V několika dalších letech docházelo k „přehazování“ si oblasti Slezska mezi polskou a českou stranou. Již po tomto velkém rozšíření se na konci třicátých let 11. století, po vpádu českého knížete Břetislava I. do Velkopolska, stává Slezsko součástí českého knížectví. V padesátých letech se Slezsko dostává do polského vlivu krále Kazimíra, ovšem za podmínky placení ročního tributu českému knížeti Břetislavovi. Tato podmínka přiznala držení Slezska v rukách polského státu, ale zároveň ukazoval roční tribut na fakt, že nároky českého státu na území Slezska jsou stále aktuální (Macůrek, 1964, s. 49). Ačkoli se zdálo, že vztahy jsou v té době v relativně klidovém stádiu, za následujícího polského knížete Boleslava II. dochází k popření tohoto stádia, kdy Boleslav II. odmítá platit roční tribut. Na zhoršení vztahů měly vliv i rozdílné spojenecké ambice obou stran a také jejich odlišná politika. Zatímco Přemyslovci za vlády Vratislava II. stáli na straně Svaté říše římské,

Piastovci s Boleslavem II. v boji o uherský trůn byli na straně druhé. Dalším Boleslavovým činem byl vpád na Moravu, což se nelíbilo německému císaři vzhledem k, z jeho strany, vyhlášenému česko-polskému míru. To zapříčinilo nový konflikt – mezi císařem a Boleslavem II. Zároveň využil Boleslav neshod mezi císařem a papežem. Jeho sympatie vůči papeži mu zajistily papežský souhlas s korunováním Boleslava II. na polského krále (Řezník, 2010, s. 36). Tento akt byl projevem úplné nezávislosti polského státu vůči Svaté říši římské (Macůrek, 1964, s. 51).

Následně byl Boleslav II. vyhnán do Uher, kde později i zemřel. Nastalou situaci v česko-polských vztazích po něm uklidňoval jeho bratr Vladislav I. a jako stvrzení dobrých vztahů posloužil jeho sňatek s dcerou českého knížete Vratislava – Juditou. Brzy na to byl korunován na českého a polského krále za souhlasu císaře německého. Pozdější období bylo typické drobnými intervencemi. Zájem Piastovců spočíval především ve snaze získat takového panovníka na český trůn, který by je osvobodil od povinné platby tributu za Slezsko. Z české strany byl naopak zájem polského panovníka, který by tribut ochotně platil. Dohady o Slezsko byly následně uzavřeny dohodou v letech 1114–1115 mezi českým knížetem Vladislavem I a polským knížetem Boleslavem III. zvaným Křivoústý. Český kníže v dohodě od tributu ustoupil (Řezník, 2010, s. 36–39).

Smrt Boleslava III. Křivoústého (1138) vedla k počínajícím sporům mezi samotnými Piastovci, když ve své závěti rozdělil Polsko mezi své syny. Tím vzniklo několik knížectví, vůči kterým bylo těžké vymezit jednoznačný vztah v rámci celého Polska. Hovoří se tak o rozpadu polského státu, tedy i oddělování Slezska, které trvalo až do první poloviny 14. století (Řezník, 2010, s. 41). Až vláda českého krále Václava II. přinesla prosazování vlivu v Polsku. Roku 1300 byl korunován polským králem, v jehož moci bylo několik polských území. Jeho vláda byla důležitým obdobím a měla vliv na modernizaci polské správy (Řezník, 2010, s. 61–62). Vymřením Přemyslovců takzvaně po meči v roce 1306 byly přerušeny tendence česko-polského sloučení. V případě českého státu se jednalo o Čechy a Moravu. Polsko bylo rozdrobeno do několika knížectví.

Další snaha ze strany českých zemí na vliv moci v Polsku přišla s vládou Jana Lucemburského, který měl za manželku dceru Václava II. – Elišku Přemyslovnu. Díky tomu si, jakožto přemyslovský dědic, nárokoval české a polské země. Tím docházelo ke sporům mezi ním a Vladislavem Lokýtkem z Polska. Ten sjednotil Malopolsko a Velkopolsko, následně se označil za polského krále, ačkoli polským králem se tituloval Jan Lucemburský.

Proto Lokýtku nazýval králem krakovským a sám sobě zanechal titul král polský. Roku 1335 došlo k příměří, ve kterém se král Jan vzdal práv na polské království společně s polským titulem, ovšem s výhradou zemí a knížat, kteří se poddali českému králi. Polský král přislíbil, že si nebude nárokovat slezské knížectví. Potvrdil tak české nároky na Slezsko (Macůrek, 1964, s. 89–98).

Později za vlády polského krále Ludvíka dochází ke vzniku personální unie mezi Polskem a Uherskem. Snahou, v té době panujícího českého krále Karla IV., bylo obsadit polský a uherský trůn svým synem Zikmundem jako ochranu před Řádem německých rytířů, jež následně vyhlásil Polsku v roce 1409 válku. Avšak po smrti Ludvíka se jeho dcera Hedvika prodává za litevského velkoknížete Jagella, čímž se utváří Polsko-litevská unie (Macůrek, 1964, s. 101–102).

Na straně Řádu stanul uherský král Zikmund a český král Václav IV. Na straně Polska měli stát čeští husiti, jejichž přáním bylo obsazení českého trůnu Jagellonci. Jagellonci svůj vliv získávají za vlády Jiřího z Poděbrad (1471), který korunoval Vladislava Jagellonského jako krále českého. Poslední Jagellonec na českém a uherském trůně byl do roku 1526. Bylo to z důvodu uzavření smlouvy v roce 1515, která zavazovala polské a česko-uherské Jagellonce a Habsburky ke vzájemným sňatkům. Tím se tedy roku 1526 připojil český stát k habsburským zemím. Nástupem Habsburků na český trůn byla ukončena polská politika směrem k českému sousedu. Rokem 1526 končí období Jagellonců na českém trůně, končí tím také bezkonfliktní období v rámci česko-polských vztahů (Řezník, 2010, s. 104–108).

Po smrti posledního panovníka jagellonské dynastie v Polsku dochází k odlišnému vývoji mezi Čechy a Polskem (Pánek v Kohnová, 2007, s. 36). Snahou Habsburků, díky vládnoucí dynastii Jagellonců v českých zemích, bylo získat i polský trůn – marně (Řezník, 2010, s. 122). K dalšímu oslabení kontaktu mezi oběma zeměmi došlo porážkou stavovské opozice v roce 1620 v bitvě na Bílé Hoře. Pro Čechy porážka znamenala ztrátu národní dominance v zemích České koruny. Období bitvy na Bílé Hoře bylo z pohledu Poláků vůči Čechům bráno za vzpouru proti Habsburkům, ale zároveň se Polsko jakožto katolická země vyjadřovalo ve smyslu ohrožení pro celou katolickou církev. Na konci třicetileté války (1648) dochází k emigraci Čechů do Polska, která tak vedla k bližším vztahům mezi Čechy a Poláky (Macůrek, 1964, s. 288–290, 342).

Na další vývoj česko-polských vztahů neměly významný vliv slezské války, které se odehrály v 18. století a při nichž se většina Slezska odtrhla od Habsburské monarchie směrem k Prusku.

V důsledku oslabenému polskému státu, vlivem antagonismu polské šlechty, došlo na jeho úplný zánik a zmizení z mapy. Na konci 18. století dochází ke třem takzvaným záborům ze strany Ruska, Pruska a Rakouska. Roku 1772 vzniká zábořem Rakouska Haličské království. To se stalo místem pro setkávání Čechů a Moravanů s Poláky – v této oblasti byli často vybíráni do řad úředníků (Řezník, 2002, s. 214).

Lze vytvořit určité srovnání tohoto období mezi Čechy a Poláky. Existence polského národa fungovala bez státu. Podobně jako tomu bylo u českého národa – po včlenění do Habsburské monarchie, zmizel z mapy. Zatímco v případě Čechů vymizela společenská elita, polská šlechta a inteligence o sobě ale dávala vědět a snažila se o obnovu státu. Pro konzervativní české jednotlivce znamenal polský vývoj varování před možným rozebráním území. Pro mladé a spíše radikalismem ovlivněné české intelektuály byl polský vývoj vzorem. Na druhou stranu pro Poláky byli Češi jako plebejci Habsburků. Pokud byl do Haliče vybrán Čech nebo Moravan jako úředník, který byl loajální vůči Habsburkům, označovali jej Poláci za *Pepiczki* (Pánek v Kohnová, 2007, s. 36).

Období 19. století lze označit za snahu obou národů o svou samostatnost, která se označuje termínem národní obrození. Polské národní obrození postupovalo rychlejším tempem než to české. Jedním z důvodů byla třisetletá spojitost českého státu s habsburskou monarchií (Žáček, 1967, s. 15). Určitou samostatnost získalo Polsko za napoleonských válek na počátku tohoto století a o určitou samostatnost přišlo po listopadovém povstání trvajícím od listopadu 1830 do října 1831. V povstání šlo o spor mezi liberálně národním hnutím a mezi carskou vládou, která díky povstání získala ještě větší moc nad územím, jež získala během trojdělení Polska. Polsko v něm prohrálo (Řezník, 2010, s. 232).

V 19. století se objevuje myšlenka panslavismu. Pohledy na ni se u českého a polského národu lišily. Mezi Čechy postupovala myšlenka stejným tempem. Snažili se o federalizaci rakouské říše, díky které by získali pro slovanské národy takovou suverenitu, která by v rámci rakouské monarchie byla tou důležitější. U Poláků existovaly různé pohledy na věc. Už kvůli skutečnosti, že bylo Polsko pod nadvládou rovnou tří zemí – Ruska, Pruska a Rakouska (Žáček, 1967, s. 213). S otázkou panslavismu dále vystupují na povrch odlišné přístupy obou národů vůči Rusku. Pro Čechy znamenalo Rusko ochránce, který by jim

pomohl z rakouské nadvlády. Poláci na Rusko pohlíželi jiným způsobem. Vedli vůči němu neúspěšná povstání jako proti jedné z mocností, která participovala na dělení Polska.

Jeden ze sjezdů (1908), který myšlenku panslavismu podporoval, negativní vztahy Poláků vůči Rusům ještě více prohloubil. Ačkoli jeho cílem bylo vyřešení jejich vzájemných vztahů a také myšlenka spolupráce v rámci slovanských národů. Alespoň vztahy mezi Čechy a Poláky byly v tu dobu na dobré úrovni. Důkazem toho byla snaha vyřešit mírovou cestou narůstající konflikty na Těšínském Slezsku v roce 1909. Konflikty o toto území však nabraly na konci první světové války, namísto lokálního sporu, až mezinárodních rozměrů, kdy se objevovaly myšlenky na vytvoření dvou samostatných států – českého a polského. Dohoda podepsaná 5. listopadu 1918 upřednostňovala v otázce o Těšínsko spíše polskou stranu (Žáček, 1967, s. 366–371).

5.1.2 Česko-polské vztahy od roku 1918 do konce 2. světové války

Rok 1918 je označován koncem 1. světové války, ale zároveň začátkem pro nově vznikající samostatné státy, mezi nimiž je Polsko a Československo. Obdobně jako u českého státu se jednalo o období, kdy si Polsko znovu získávalo samostatnost. Prvotní vztahy mezi nimi se točily kolem otázky hranic. Pro vzájemné vztahy to byla etapa nových problémů. Ty se týkaly, vzhledem k odlišné politice obou států, konfliktu o oblast Těšínska, o který měly oba státy zájem v rámci formování hranic.

Český stát si nárokuje Těšínsko od roku 1339, kdy se stává součástí zemí Koruny české. Jeho podoba byla později po slezských válkách v 18. století poupravena na oblast Opavska, Krnovska a Těšínska a o tuto podobu měli zájem českoslovenští politici (Kubík, 2001, s. 12). Dle polské strany náleží Těšínsko Polsku kvůli demografickému složení v této oblasti – žije tam většina obyvatel polského původu (Zbořil, 2010, s. 86).

Dohoda z listopadu 1918 prozatímně rozdělila Těšínsko. Většina území byla připsána spíše polské straně. Pro českou stranu byla podoba hranic nevýhodná. Proto se o slovo přihlásil první konflikt. Ten nastal v lednu 1918, kdy si Polsko nárokovalo i sporné území, na což Československo zareagovalo sedmidenní válkou, při které vojensky obsazovalo Těšínsko. Díky většímu počtu československých vojáků a také pozornosti, kterou Poláci věnovali především východní hranici s Ruskem, spadla oblast sporného území převážně do rukou Československa. Se situací nesouhlasila polská veřejnost. Informace o vysokých počtech zraněných osob během války se dostaly na mírovou konferenci v Paříži

konanou na základě neschopnosti české a polské strany se na území domluvit. Česká intervence do Těšínska byla na pařížské konferenci pokládána za agresi se záměrem o obsazení sporného území (Kubík, 2001, s. 53, Zbořil, 2010, s. 87).

V únoru 1919 podepsal tehdejší československý ministr Beneš smlouvu o prozatímním rozdělení Těšínska, která pro československou stranu nebyla opět přivětivá. Smlouva o hraničním rozdělení podepsaná oběma stranami vycházela z Dohody z 5. listopadu 1918.

Podobu Těšínska měl definitivně rozhodnout plebiscit v září 1919 provedený na sporných územích. Ovšem okolnosti polsko-ruské války a sílící krize na sporném území k plebiscitu nevedly. Krize byla způsobena nesouhlasem polské strany s podmínkami pro plebiscit (Dejmek, 2002, s. 136–137). Účastnit se ho totiž mohli osoby nad 20 let s prokazatelným trvalým pobytem na území Těšínska z doby již před datem 1. srpna 1914. Tím by se z možnosti hlasovat vyřadila spousta Poláků dojíždějících tam za prací. To by pro polskou stranu byla nevýhodná situace (Bílek, 2011, s. 88–89). Proto byla zvolena arbitráž. Beneš využil krize Polska, které řešilo spor o východní hranici a jehož zájem o československo-polskou hranici byl odsunut na druhou kolej, a dokončil spor o Těšínsko. Pomoc Polsku ze strany států *Dohody* byla podmíněna souhlasem o rozdělení Těšínska. Definované rozdělení bylo výhodné pro československou stranu. Polský zástupce na konferenci v červenci 1920 s arbitrážním výrokem souhlasil, ačkoliv se jim rozdělení Těšínska mezi Polsko a Československo nezamlouvalo. Poláci si tento čin, kdy byl přes jejich nelibost výrok prosazen, zapamatovali (Dejmek, 2002, s. 137–138). Následné období vztahů se mezi Čechy a Poláky vyznačovalo několika pokusy o sblížení, avšak tyto pokusy k bližším vztahům nevedly.

Přelomovým rokem pro česko-polské vztahy v meziválečném období, byl rok 1925 (Orlof, 1999, s. 69). V dubnu téhož roku byla podepsána ministrem Benešem ve Varšavě smlouva, která se týkala obchodně-politických záležitostí, smlouva o rozhodčím a smířčím řízení a smlouva likvidační. Poslední zmiňovaná měla definitivně vyřešit otázky (finanční, administrativní a menšinové), které se týkaly rozdělení Těšínského Slezska z července 1920 (Dejmek, 2002, s. 142). Toto sblížení bylo přechodným obdobím v rámci československo-polských vztahů. Ministr Beneš se snažil o udržení sblížení s Polskem na počáteční úrovni. Důvodem mohla být i odlišná politika vůči Německu z pohledu Beneše. Mezi Německem a Československem neexistoval žádný konflikt o teritorium, zatímco mezi Berlínem a

Varšavou (Německem a Polskem) nad tímto tématem konflikt probíhal. Beneš nevěřil, že si Polsko dokáže udržet sporná území Pomoří a Horního Slezska s Německem. Vztahy s Polskem byly udržovány na dosažené úrovni. Beneš se snažil o umocnění československé pozice ve Střední Evropě (Orlof, 1999, s. 70–71).

Ze strany Československa brzy na to dochází k bližší koordinaci vůči Německu – ještě před samotnou konferencí v Locarnu, kde mělo dojít k podpisu bilaterální arbitrážní smlouvy. Beneš věřil v lepší variantu smlouvy mezi Československem a Německem než mezi Polskem a Německem. Avšak obsahy obou smluv, jak se ukázalo v Locarnu, byly totožné. Sblížení Československa vůči Německu nevytvářelo pro Polsko dobrý dojem – jeho vztahy vůči Německu nebyly totiž v tak úzkém kontaktu.

V květnu 1925 dochází v Polsku ke státnímu převratu, kdy se do vlády dostala strana nastavená s větší nedůvěrou vůči Československu. V jejím čele byl generál Józef Piłsudski, který netíhl ke sbližování se svým jižním sousedem.

O konferenci v Locarnu informovala média odlišným způsobem. V Polsku přetrvávaly obavy o budoucím vývoji v Evropě, v Československu byly publikovány radostné telegramy mezi Masarykem a Benešem o nových důležitých zárukách do budoucnosti, zároveň oba věřili v příznivý budoucí rozvoj vztahů mezi Československem a Německem. Právě jejich vztah měl vliv na politiku Československa vůči Polsku po roce 1925. Obecně lze ale období 1925 až 1930 označit za období zlepšujících se vzájemných československo-polských vztahů (Dejmek, 2002, s. 140–142, Orlof, 1999, s. 70–81) Od roku 1930 měla na rozvoj vztahů také vzrůstající vliv situace polské menšiny na Těšínském Slezsku. Téhož roku proběhlo Sčítání osob, které bylo známkou toho, že polská menšina je na tomto území významně zastoupena.

Jakmile se v Německu dostal Hitler k moci, navrhl Beneš polské straně určité zintenzivnění vzájemných vztahů. Následně o sbližování s Prahou ztratila však Varšava zájem. Jejich možnou spolupráci „nahradila“ tajně podepsaná smlouva Polska s Německem v lednu 1934, která zaručovala oběma státům neútočení vůči tomu druhému. To byl jeden z důvodů polského nezájmu spolupracovat s Československem. Na druhé straně podepsali smlouvu Československo a Sovětský svaz *O vzájemné pomoci* v březnu 1935. Tím Sovětský svaz (dále SSSR) narušil vývoj česko-polských vztahů. Naděje na spojenectví a bližší spolupráci mezi Československem a Polskem neměla dobré vyhlídky. Roli na špatných

česko-polských vztazích hrálo i zvolení Beneše jako československého prezidenta, který pro polskou stranu nebyl zrovna oblíbenou postavou (Dejmek, 2002, s. 144–145).

Československo se poté v roce 1938 pokusilo změnit postoj polské strany vůči sobě samým. Krize v Československu si žádala spojence a jako ideální se jevilo Polsko. V září 1938 bylo nuceno postoupit část československého pohraničí Německu. Beneš se obrátil na Polsko a prosil ho o obnovu přátelských vztahů i za cenu odstoupení částí sporného území Těšínského Slezska, které by připadlo Polsku. Polákům se ale tato nabídka nepozdávala a několik hodin po mnichovské konferenci zadali ultimátum na získání celé československé části Těšínska. Československo ultimátum na Těšínsko přijalo a území začalo oficiálně spadat od 11. října 1938 pod Polsko (Dejmek, 2002, s. 145–146, Řezník, 2010, s. 372). Tento rok byl pro Československo poslední ranou, která ho vedla k postmnichovské kapitulaci.

V březnu následujícího roku bylo po německé okupaci Československo vyhlášeno Protektorátem Čechy a Morava. K určitému zlepšení vztahů mezi Československem a Polskem přispěla invaze Německa do Polska v září 1939. Avšak nadále zde byly neshody, zejména v odlišném vztahu obou zemí vůči SSSR. Jejich lišící se názory spočívaly i v uspořádání střední Evropy. Polsko hovořilo o federaci, kde by mělo hlavní „slovo“. Beneš prosazoval konfederaci, ve které by si obě země udržovaly svá práva suverenity, ale zároveň s vazbou na SSSR. Podmínkou této konfederace měla být změna Polska ve vztahu právě k SSSR. Přepadení SSSR ze strany Německa nebo polsko-sovětská smlouva (30. července 1941) přispěla k Benešovu plánu o konfederaci. Sovětský velvyslanec plán ale vetoval, protože konfederace by nepřinesla Evropě žádný mír. Ačkoli se Poláci veta nezalekli, českoslovenští diplomaté se do sporu se SSSR pouštět nechtěli. To vedlo k výraznému zhoršení česko-polských vztahů, ale i polsko-sovětských. Byl to postoj obou zemí vůči Rusku, který je obě od sebe vzdaloval. Špatné vztahy trvaly po celé období 2. světové války až do vzniku komunistické prozatímní lublinské vlády v Polsku (Dejmek, 2002, s. 145–152).

5.1.3 Vzájemné vztahy v období let 1945 až 1989

Po skončení 2. světové války došlo mezi Poláky a Čechy v otázce začlenění Těšínska k další komplikaci – tedy při utváření jejich vzájemné hranice. Československo se snažilo začlenit Těšínsko takovým způsobem, jakým tomu bylo před mnichovskou konferencí. Polská dělnická strany měla již od října 1943 zájem na vytvoření národního státu, do kterého by spadaly ty oblasti Těšínska, kde žije většina Poláků (Friedl, 2008, s. 152). Nakonec se do

sporu vmísil SSSR, který vyvinul tlak na prozatímní lublinskou vládu, aby nelpěla na ustanoveních z mnichovské konference a na druhou stranu jim slíbil jejich uznání (uznání prozatímní vlády) ze strany Československa. (Friedl, 2008, s. 74) Polsko sice souhlasilo, ale nehodlalo se tak úplně smířit se ztrátou Těšínska. V červnu 1945 poslal polský ministr národní obrany stížnost na utlačované chování vůči polské menšině na Těšínsku. V případě, že by Československo nevyšlo vstříc jeho požadavkům, vkročí polské vojenské jednotky na toto území a zaútočí. (Friedl, 2012, s. 51) Konfliktu bylo zabráněno i díky SSSR. Z důvodu Stalinova vložení se roku 1946 do sporu, který žádal o co nejrychlejší vyřešení sporu o Těšínsko – podepsat spojeneckou smlouvu, přišly skutečné efekty a snahy domluvit se (Friedl, 2008, s. 178–180). Strany se domluvily v březnu 1947, ačkoli definitivní podoba hranic se vytvořila až v roce 1958 (Řezník, 2010, s. 439). Spojenecká smlouva zaručovala společnou obranu slovanských států vůči případné hrozbě ze strany Německa a také zaručovala proti sobě nesjednávat jakákoli spojenectví. Tato smlouva z roku 1947 vedla ke zlepšení hospodářských vztahů Československa a Polska (Dejmek, 2002, s. 155).

K dočasnému zlepšení vztahů přispělo na chvíli i zmocnění se téměř celé vlády v zemi československými komunisty. Šéf vítězné strany Klement Gottwald po převratu režimu sliboval o to úspěšnější spolupráci s Polskem, o kolik byli z vlády „odstranění“ ti, kteří nebyli sympatizanty česko-polské spolupráce. Vztahy se ovšem zanedlouho dostaly do chladné zóny, když Československo upřednostňovalo především vztahy s Ruskem (Dejmek, 2002, s. 156). K dalšímu zlepšení vztahů nevedlo ani podepsání Varšavské smlouvy (1955). Ačkoli se zdálo, že jsou obě země s komunisty u moci živeny blízkou spoluprací zejména ve vztahu vůči Německu, byla to pouze stanoviska, která jim kladl Sovětský svaz. Jejich vzájemná politika neexistovala, což dokládají nulové návštěvy v letech 1948 až 1956.

Změna vztahů nastává přelomovým rokem 1956, kdy se hovoří o politice uvolňování, která dovolila určitou výraznější autonomii státům východního bloku. V červenci 1956 předseda československé vlády Vladimír Široký navštívil Polsko, kde se dohodl na konečné podobě společných hranic, což znamenalo polskou rezignaci na Těšínsko. Politika uvolňování se v Polsku „objevila“ v říjnu 1956, kdy se do politiky dostaly nové tváře, které nahradily ty předešlé ještě z dob Stalina. V čele „nových tváří“ stanul Władysław Gomułka.

Politika česká a polská se v tu dobu lišila – zatímco Gomułka režim uvolňoval, Novotný režim naopak upevňoval. Gomułka nespravedlivě odsouzené propouštěl z vězení, za Novotného se o propouštění tolik nevědělo. K jakémusi uvolnění v Československu došlo

až na počátku šedesátých let. Tato liberalizace se nezamlouvala Gomulkovi, který nevěřil československým reformám, uvolnění svobodného tisku. Zároveň na jaře 1968 se v Polsku kulminoval boj mezi skupinami s odlišnými názorovými proudy v rámci vlády. To oslabovalo pozici režimu. Svého času se Gomułka jako hrdina stává významným nepřítelem reformátorů v Československu. Gomułka, podle polských dokumentů, nabádal SSSR k historicky známé srpnové intervenci do Československa. Podle všeho ho k tomu vedla obava z vystoupení Československa z Varšavské smlouvy. Intervence se zúčastnily státy Varšavské smlouvy, mezi nimiž do Československa vtrhli tedy i polští vojáci, a tím došlo k ukončení takzvaného *Pražského jara*. Gomułka očekával, že zklidnění situace v Československu povede i v Polsku ke stabilizaci. Polská veřejnost proti účasti na srpnu 1968 ostře vystoupila. Média v Polsku tvrdila, že Československo k sobě Poláky s dalšími pozvalo (Dejmek, 2002, s. 156–161, Řezník, 2010, s. 449).

Nedlouho po srpnové události dochází ke sjednocení obou zemí. Společná obava vůči Německu (Spolková republika Německo SRN) oba státy opět sblížila. Společnými zájmy bylo i mimo jiné upevnění pozice Varšavské smlouvy. Pro obě země lze až po dobu osmdesátých let hovořit o poměrně přátelských postojích – především o těch ekonomických (Řezník, 2002, s. 215–216).

V sedmdesátých letech se u obou zemí formují výrazné protirežimní skupiny. V Československu se na to konto podepisuje Charta 77. Polská opozice se přihlásila o slovo v létě 1980 pod svým názvem Solidarita. Díky vytvoření výborů na konci sedmdesátých let mohla vzniknout právě zmíněná Solidarita (Dejmek, 2002, s. 164). Solidarita byla nejprve skupina dělníků z gdaňských Loděnic, která vedla v létě 1980 stávkou například proti příliš nízkým platům, proti výraznému zdražení potravin, ke kterému došlo bez přechodního upozornění, žádali lepší pracovní práva. Zároveň vzniká Mezipodnikový stávkový výbor v čele s Lechem Wałęsou. Stávka se rozšířila i do města Štětín a do dalších měst, kde vznikají výbory. Vzniklá krize v Polsku nutila vládu jednat a tak byla ujednána Srpnová dohoda mezi ní a stávkovým výborem. Vláda tak stvrdila například propustit vězněné opoziční představitele.

V září 1980 oficiálně vzniká samosprávný odborový svaz Solidarita (Řezník, 2010, s. 464–465). Od svého oficiálního vzniku se k ní přihlásilo na 10 milionů osob. Její činnost se týkala plánů na reformu, politických projevů. Solidarita na svém zasedání téhož roku v prosinci žádala svobodné volby (Davies, 2003, s. 39–41).

Podobnou reakci, jakou měl v šedesátých letech Gomułka, choval teď prezident Husák vůči situaci v Polsku svázanému se Solidaritou. Žádal o intervenci do Polska, ale nebyl vyslyšen (Dejmek, 2002, s. 165).

Ačkoli mezi oficiálními vládami obou stran nepanovalo určité pochopení, mezi opozicemi se vyvíjela rozsáhlá spolupráce. Ta příznivě přispěla k utváření lepších vztahů po pádu komunistického režimu v roce 1989 (Řezník, s. 2002, s. 215–217).

Jedno ze zasedání Solidarity vyústilo v to, že se vládní orgány začaly obávat o destabilizaci země Solidaritou. Proto byl vyhlášen výjimečný stav v celé zemi. Armáda napadla Solidaritu a nad celou zemí převzala kontrolu (na několik dní byla přerušena školní výuka, nedalo se telefonicky spojit s meziměstem...). Tento převrat byl odsuzován ze strany veřejnosti, která se projevovala protesty a demonstracemi, které byly potlačeny. Vedlo to alespoň k symbolickému protestu. Lidé si vyvěšovali na domovech nápisy s textem „*Zima vaše, léto naše*“ nebo nosili odznaky Solidarity (Řezník, 2010, s. 466–467). Převrat, kdy byl výjimečný stav zrušen, v čele s generálem Jaruzelským trval do roku 1983. Hovoří se o něm jako o vojensko-byrokratickém autoritářství.

Rok 1986, kdy bylo uděleno několik amnestií politickým vězňům, překlenu v Polsku režim do fáze, která se blížila svému konci (rok 1989). Jistou měrou tomu pomohly stávky v roce 1988 z důvodu hospodářských reforem. V Polsku byla špatná ekonomická situace, bylo náročné shánět základní potraviny. Stávka vyústila v rozhovory u takzvaného „kulatého stolu“ mezi Solidaritou a zástupci vlády. „Kulaté stoly“ proběhly začátkem roku 1989. Vzhledem k silnější pozici, jakou měla pozice vůči vládnoucí skupině (i ve srovnání s Československem), byla cesta k demokratizaci země rychlejší a právě v červnu 1989 se konaly volby, které byly ale ještě spíše polosvobodné. Vládnoucí strana měla totiž ještě zaručenou určitou převahu v Sejmu. Překvapením byla nízká volební účast zřejmě z důvodu ne zcela svobodných voleb³ (Kosman, 2011, s. 395).

Přechod k demokracii v Československu se datuje později než v Polsku – k 17. listopadu 1989 v den studentské demonstrace. Jako představitele, kteří k demokracii přispěli, jsou označováni nejen studenti, ale především intelektuální skupina. Opozice se propojila do Občanského fóra, jehož nezapomenutelnou postavou byl „chartista“ Václav Havel. Volby se konaly v červnu 1990. Jako vítěz z voleb vzešla demokratická opozice

³ Voleb se účastnilo celkem 69 % počtu obyvatel.

obdobně jako při volbách v Polsku (až byly polosvobodné). Z Občanského fóra později vznikly jiné strany (po rozpadu roku 1992) a z Havla se stal prezident.

Existence Solidarity trvala do roku 1991, kdy se konaly 1. svobodné volby (předešlé byly polosvobodné). Voleb se však neúčastnila díky svému rozpadajícímu se stavu do několika samostatných odborů a politických stran. Její hlavní představitel Wałęsa se jako Havel stal prezidentem roku 1990, nahradil tak Jaruzelského, který byl do funkce zvolen před ním.

Pro nově vzniklé státy bylo nutné přijmout nové demokratické ústavy namísto těch na komunistických principech. V Československu to byl proces rychlejší. Došlo k rozdělení Československa na dva samostatné státy, jejichž ústavy byly přijaty v posledním čtvrtletí 1992. Přijetí ústavy v Polsku trvalo poněkud déle až do roku 1997, kdy vešla ústava v platnost po předchozí malé ústavě z roku 1992. Malá ústava fungovala jako stvrzení pro přechod k demokracii a přebrání demokratických principů a nahradila ji nová ústava. Na závěr lze shrnout, že mezi oběma státy proběhl začátek přechodu směrem k demokracii odlišně. V Polsku započala nová etapa dříve, ale také Polsko potřebovalo více času pro její tvorbu.

5.1.4 Vztahy po roce 1989 od Visegrádu přes NATO po EU

První myšlenku nad spoluprací zemí bývalého východního bloku – Československa, Polska a Maďarska, vznesl československý prezident Václav Havel při příležitosti návštěvy ve Varšavě v lednu 1990: „*My máme historickou šanci transformovat Střední Evropu v politický fenomén*“ (Lukášek, 2010, s. 16). Stejným způsobem se vyjádřil i v Budapešti. A reakce na sebe nenechala dlouho čekat, když se v dubnu 1990 setkávají prezidenti všech tří zmíněných zemí, ale i zástupci jiných států (Itálie, Rakousko, Jugoslávie). Tato schůzka, která započala proces regionalizace střední a jihovýchodní Evropy, také ukázala zájem všech tří zemí na koordinaci vzájemných postupů při vstupu do evropských integračních procesů (Lukášek, 2010, s. 19–20).

K pozitivní reakci přispěla i aktivní spolupráce bývalých disidentů již v době komunistického režimu – ti byli přítomni ve Varšavě i v Budapešti. Polsko Havlovu myšlenku přivítalo spíše pozitivně, jeho záměr pro přijetí spočíval na vyhnutí se izolaci, která by pro něj sjednocením Německa se Sovětským svazem mohla nastat. Zároveň v té době řešilo i možné utvoření československo-polské konfederace, která se objevila již během

2. světové války. Československo se vůči znovu prezentované myšlence konfederace vymezilo a odmítlo ji (Lukášek, 2010, s. 17–20).

Všechny tři země nakonec svým podpisem v únoru 1991 stvrdily a daly za vznik skupině s názvem Visegrádská. Setkání se účastnili všichni tři prezidenti – Václav Havel, Lech Wałęsa a Árpád Göncz. Spolupráce se na základě strategických cílů ve Visegrádské deklaraci týkala politické, hospodářské oblasti (Dejmek, 2002 s. 167–167).

Již v květnu zaznělo na dalším setkání, že důležitým cílem v bezpečnosti a obrany zemí Visegrádu je členství v NATO (Lukášek, 2010, s. 31). Jistou komplikací pro vývoj Visegrádu bylo rozdělení Československé federativní republiky na Českou republiku a Slovenskou republiku. Bylo důležité, aby oba státy získaly svá postavení na mezinárodním poli. Středoevropská spolupráce byla ohrožena vládami, které se v obou zemích dostaly k moci – ty o mezinárodní postavení neměly takový zájem.

V České republice to byla ODS v čele s Klausem, který směřoval svůj záměr na Středoevropskou dohodu o volném obchodu (CEFTA), která vytvořila bezcolní zónu mezi všemi – nyní nově – čtyřmi státy. Zároveň v Polsku po volbách do parlamentu v roce 1993 došlo k odklonu od spolupráce států Visegrádské skupiny a naopak pozornost byla soustředěna na budování vztahů s Ruskem. Období v letech 1993–1995 je považováno za nefungující období spolupráce (Zbořil, 2010, s. 319–321).

Rozdělení Československa posunulo Prahu, respektive Českou republiku, na Západ. Praha rázem ztratila svou roli prostředníka mezi Budapeští a Bratislavou. Praha začala být „prozápadní“ a věnovala se více spolupráci s Německem. I to vedlo zbylé tři státy k vytváření pevnějších vztahů, při němž chyběla Česká republika, a tak se ze strachu z izolace, rozhodla utužit vztahy česko-polské. V rámci jejich spolupráce jednaly o vstupu do Evropské unie a NATO, ale také řešily bezpečnostní otázky. Později se ke spolupráci připojilo Maďarsko. Rok 1997 se tak stává obdobím, ve kterém se začínají probírat vstupní rozhovory do NATO, do něhož roku 1999 státy vstoupily bez Slovenska, které se připojilo později. Do roku 2004 došlo k obnově vzájemné spolupráce všech států. Jak Česká republika, tak i Polsko vnímalo Visegrádskou skupinu jako záruku stát se co nejrychleji členem EU. To se splnilo všem státům současně, členy EU se staly 1. května 2004. Vstup do EU jak mezi Polskem a Českou republikou, ale i dalšími státy, zajistil intenzivnější spolupráci. (Lukášek, 2010, s. 32–79)

5.2 Výzkumy z CVVM a CBOS

V následující kapitole budou zobrazeny analýzy výzkumů veřejného mínění, které proběhly v Polsku a České republice. Výzkumy slouží k nastínění vztahu vůči Polákům a Čechům v obou zemích v širším měřítku. Zadavatelem výzkumů, které se v obecné rovině týkaly vztahu k jiným národnostem, bylo *Centrum výzkumu veřejného mínění* (dále CVVM) za Českou republiku a *Centrum badania opinii społecznej* (dále CBOS) za Polsko.⁴ Obě centra se, kromě jiných výzkumů, pravidelně věnují výzkumům spojeným s názorem veřejnosti na téma vztahu vůči jinému národu v přibližném intervalu jednoho až dvou let. Téměř za každý rok je možné získat data z jejich webových stránek a posoudit tak, zda došlo k výrazné změně vztahu k jinému národu či nikoli. Kritériem pro získání relevantních dat je získat odpověď na otázku na sympatie/antipatie k jinému národu/národnosti od minimálního počtu 1000 osob starších 15 let. Vzhledem k tomu, že pro obě centra je toto kritérium o velikosti dotazovaného vzorku totožné, lze vývoj vztahu k jiným národnostem u obou zemí porovnávat, ačkoli s přihlédnutím na velikost a lidnatost obou zemí (Polsko je přibližně čtyřikrát větší a lidnatější zemí), nemusejí být hodnoty zcela vypovídající. Pro účely této diplomové práce bylo hodnocení vztahů zaměřeno na vztah k Polákům a vztah k Čechům.

CBOS je speciálním centrem, které realizuje mezi polskou společností výzkumy týkající se názorů na veškeré společensko-politické a hospodářské problémy. Jako jednu ze svých silných stránek na svých webových stránkách samotné centrum zmiňuje dlouholetou zkušenost ve výzkumné oblasti- funguje již od roku 1982. Od počátku devadesátých let provádí s měsíční pravidelností přehledy svých výzkumů, jejichž výsledky jsou dostupné pro všechny zájemce. Roku 1997 bylo Centrum označeno polským Sejmem za nezávislou nadaci, nad jehož kvalitou výzkumných prací stojí Rada CBOS, která se skládá z akademických specialistů a dále z představitelů Sejmu, Senátu, prezidenta a premiéra. Centrum zaměstnává více než 30 sociologů, ekonomů, statistiků a informatiků s rozsáhlými zkušenostmi a velkým rozsahem v rámci své specializace.

Výzkumy spjaté se vztahem Poláků vůči jiným národnostem patří mezi témata méně častá, to znamená, že výzkumy probíhají v určitém období jednou za rok či více let. Takový výzkum tak přinese výsledky, kterými se zjistí, k jak velké změně během většího časového období došlo či nikoli. Sběr dat probíhá metodou osobních rozhovorů (face to face) pomocí

⁴ Zdrojové internetové stránky pro CVVM <http://cvvm.soc.cas.cz/> a pro CBOS <http://cbos.pl/PL/home/home.php>.

techniky CAPI (Computer Assisted Personal Interview), která spočívá v přečtení otázky na obrazovce počítače výzkumníkem a na následném označení zvolené odpovědi dotazovaným. Počítače jsou speciálně naprogramovány pro vedení výzkumů, čímž sběr dat probíhá rychleji. O návštěvě výzkumníkem je dotazovaný předem informován a to poté, co došlo k jeho vylosování do výzkumu jako jednoho ze skupiny reprezentativního vzorku. Takový výzkum v terénu trvá většinou za asistence 180 výzkumníků jeden týden. Následně, po sběru dat v terénu, jsou veškeré informace anonymizovány tak, aby nedošlo k případné identifikaci dotazovaného. Informace o pohlaví, věku a místě bydliště jsou ponechány. Ze získaných dat se později vypracuje tisková zpráva, která celý postup popisuje a která především zveřejňuje výsledky výzkumu.

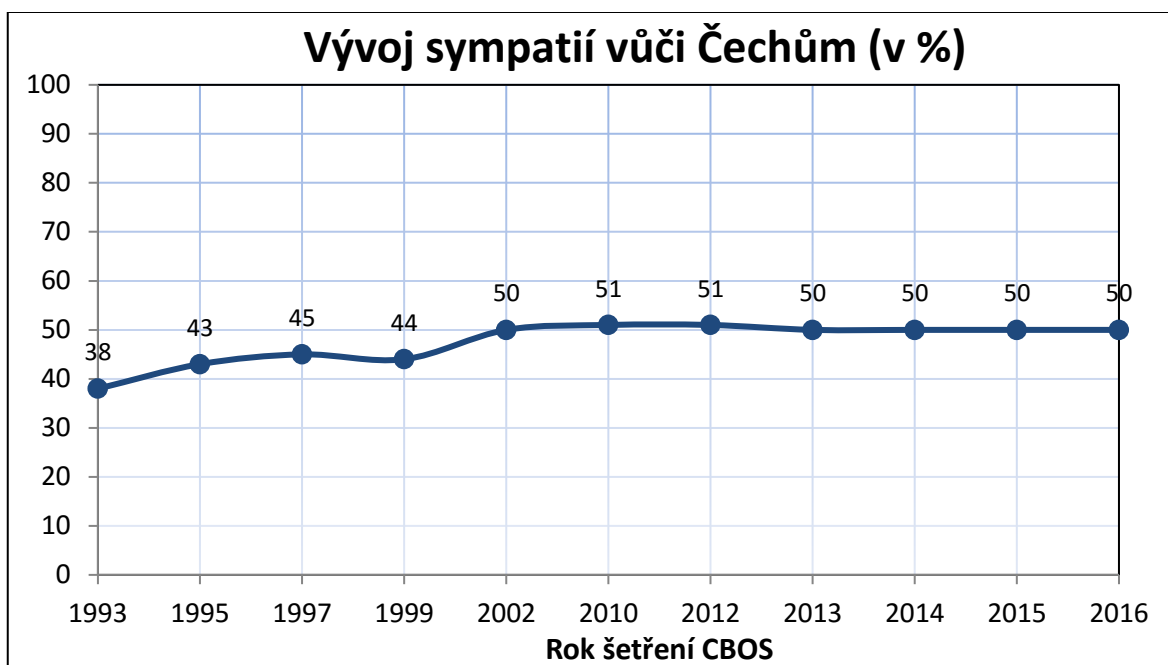
Současné „podoba“ *Centra pro výzkum veřejného mínění* vzniká roku 2001 z předchozího *Institutu pro výzkum veřejného mínění*, který spadl pod *Český statistický úřad*. CVVM je výzkumným oddělením spadajícím pod *Sociologický ústav Akademie věd České republiky*. Jeho úplné prvopočátky lze datovat k roku 1946, kdy fungovalo jako součást *Ministerstva informací*. Zapojení CVVM pod vědeckou instituci dává záruku kvalitního odborného zázemí, kdy musí být splněny všechny nároky a dále musí být dosaženo maximální odborné úrovně, která je v rámci akademického prostředí požadována. Postoje a názory občanů, bádáné v rámci výzkumů, spadají do měsíčního výzkumného projektu *Naše společnost*, jehož data jsou veřejně dostupná a je tak mimo jiné možné dohledat je kromě stránek <http://cvvm.soc.cas.cz/> i na stránkách <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>. Tiskové zprávy, které jsou na obou stránkách k dispozici, lze dohledat právě tam.

Vzhledem k tomu, že výsledky výzkumů na české straně byly na internetových stránkách dostupné od roku 2002, kdežto na straně polské to bylo již od přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století, bylo možné porovnávat výzkumy a tedy vývoj vztahů k jiným národnostem pouze od roku 2002. Od pracovníků z *Centra pro výzkum veřejného mínění*, byly získány výsledky z výzkumu i z dob starších, které nejsou na internetových stránkách dostupné. Díky tomu mohlo dojít k porovnání výsledků za delší časové období pro obě strany. Výzkumy mezi českou populací, týkající se vztahu k jiným národnostem, nebyly prováděny pravidelně každý rok, což vedlo k věnování pozornosti v této diplomové práci na ty roky výzkumů, které jsou pro obě strany totožné. Na závěr této kapitoly, která se věnuje výzkumům mezi českou a polskou populací (společností) je

graficky zobrazen vývoj vztahů z polských výzkumů vůči Čechům a z českých výzkumů vůči Polákům od roku 1993 po rok 2016.

S ohledem na dostupná data z českých šetření nebylo možné zahrnout konkrétní procentuální vyjádření sympatií mezi lety 2001 a 2010. V těchto letech byly sympatie vůči jiným národnostem vyjadřovány vypočtením váženého průměru z výpovědí, které se týkaly všech vztahů zároveň – tedy sympatií, nesympatií a lhostejností. Z tohoto důvodu nešlo do grafu zahrnout výsledky váženého průměru. V obou grafech jsou výsledky takové, kterými lidé vyjádřili pouze sympatie.

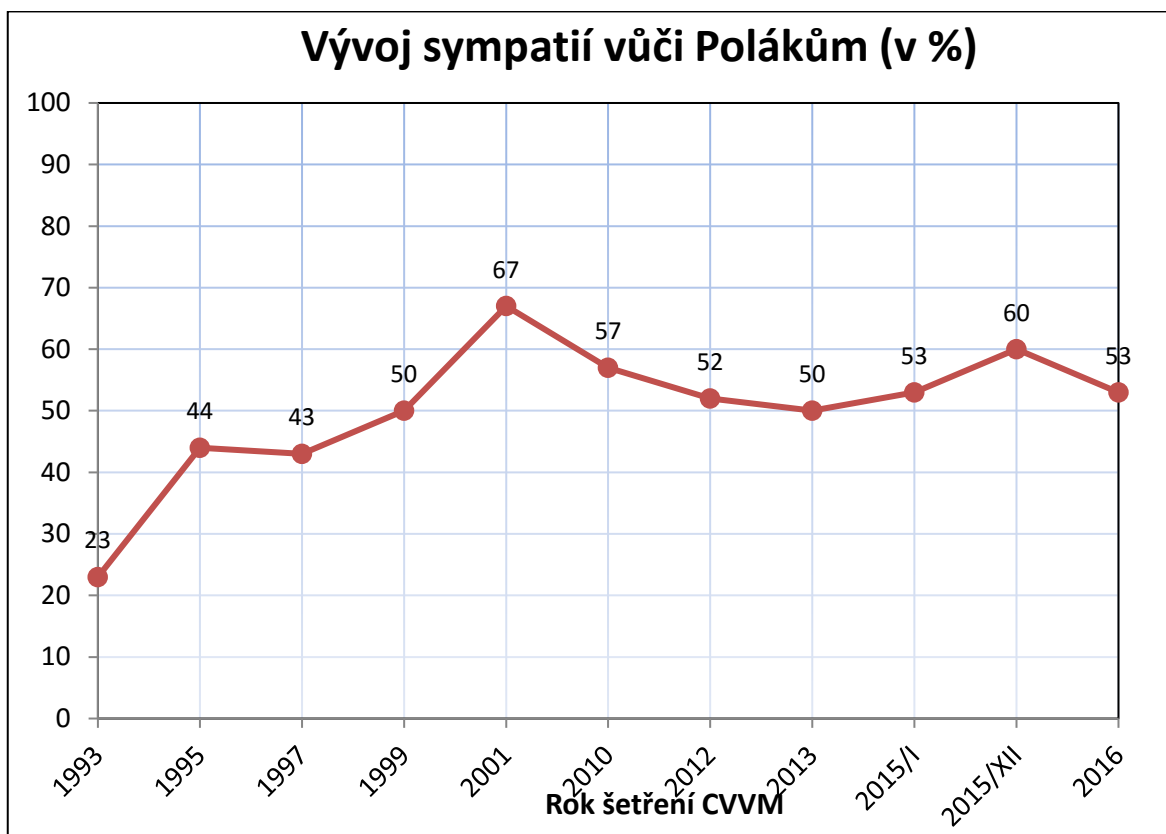
Graf 1: Vývoj sympatií vůči Čechům



Zdroj: Vlastní zpracování ze získaných dat z tiskové zprávy NR 53/2016 CBOS, online.

Z grafu číslo 1: Vývoj sympatií vůči Čechům, který sleduje vyjádřené sympatie vůči Čechům v rámci šetření CBOS, je patrné konstantní chování sympatií ze strany Poláků k Čechům. V grafu nebyly zaznamenány vyšší odchylky za sledované období. Čeští sousedé zaujímají v šetření na vztah k jiným národnostem mezi polskými obyvateli vysoké příčky. Jejich pozitivní umístění se přes 20 let nemění. Společně s Čechy, kteří jsou v posledních několika letech nejsympatičtější národem v podání Poláků, patří mezi oblíbené polské sousedy také Slováci, kteří si jako Češi drží své umístění již po dlouhou dobu.

Graf 2: Vývoj sympatií vůči Polákům



Zdroj: Vlastní zpracování na základě zveřejněných dat v tiskové zprávě z listopadu 2016.

Z grafu číslo 2: Vývoj sympatií vůči Polákům lze vypožorovat změnu vyjádřených sympatií v období mezi lety 2001 a 2010, kdy došlo k výraznému poklesu sympatií mezi českou veřejností vůči polskému sousedu. Sympatie dále mezi lety 2010 až leden 2015 mají klesající tendenci. Zajímavé by bylo zjistit, od dotazovaných respondentů, důvod jejich odpovědi. Lze se tak domnívat, že vliv na vztah vůči Polákům mohli dotazovaní Češi odvozovat z negativního mediálního obrazu, který se ve spojitosti s Poláky a jejich kvalitou potravin na českém trhu, v době, kdy sympatie klesly, objevují. Centrum pro výzkum veřejného mínění se v podrobnější analýze v tiskové zprávě z roku 2016 zkoumalo, co vedlo k propadnutí Polska od posledního šetření v prosinci 2015. CVVM zjistilo, že propad není vázán na sociodemografické ukazatele, ale že se jedná o celkový posun veřejného mínění. V celkovém součtu společně s jinými národnostmi zauímají Poláci u Čechů nižší příčky, co se přiznání sympatií týče. Před pozicí Poláků figurují Slováci, Rakušané, Francouzi, Švédí,

Norové, Italové, Britové. Poláci se objevují na pozicích společně s Maďary, Japonci, Řeky, Brazilci a Němci.

5.3 Výsledky terénního výzkumu na téma česko-polských obrazů

5.3.1 Obraz Čecha v percepci Poláka

V následující části budou představeny výsledky z terénního výzkumu, které vzešly z polostrukturovaných rozhovorů s polskými studenty ve Varšavě.

5.3.1.1 Základní znalosti Poláků o Čechách

V této části budou představeny výpovědi informátorů, kterými informátoři odkryli, co si pamatují ze školy či z knih a jiných zdrojů, které se zabývají a zajímají o českého souseda. Nakolik je pozornost polských studentů, se kterými rozhovory proběhly, věnována Polsku ve vybraných tematických okruzích?

Za jeden okruh byla zvolena společná historie obou států. Historické pozadí vztahů dokáže mít vliv na představy o „těch druhých“, na myšlenky a názory, ale i na představy o nás samotných. Je proto důležité sledovat vztah mezi historickým povědomím o vzájemných vztazích a samotných názorech na svého souseda.

Nejčastější odpovědi týkající se první historické zmínky o česko-polských vztazích bylo období 10. století, konkrétně rok 966, který vyjmenovali všichni polští studenti. Polsko v roce 966 přijalo křesťanství. Událost, ke které došlo v roce 966, má podle dotazovaných zásadní význam v historii polských dějin. Jak uvádí studentka Marysia, pro Polsko je to významný rok, jímž se datují počátky polského státního útvaru::

„ Rok 966 je rokem Polska, kníže Mieszko přijal křest, bylo to moc důležité, hlavně pro Polsko. “ (Marysia, 22 let)

Student Karol se obdobným způsobem vyjadřuje k roku 966:

„V roce 966 jsme přijali křesťanství, teď bylo velké výročí našeho národa, 1050. výročí Polska. “ (Karol, 24 let)

Hanka uvádí, že historie není její silná stránka, ale přesto přes souvislosti s událostí z roku 966 došla k následujícímu:

„Pro Polsko je důležitý rok přijetí křesťanství, rok 966. My jsme Čechům vzali Doubravu. Nebo, vzali... Ona přišla do Polska. Takže to mohl být jeden z prvních mezníků ve vzájemných vztazích.“ (Hanka, 24 let)

S ohledem na povědomí studentů o přijetí křesťanství a uvědomění si významnosti tohoto aktu pro polské dějiny, dokázali někteří k roku 966 pohovořit o něco více. Dle dotazovaných se především ze školy dozvěděli, že se díky sňatku polského knížete Mieszka s jistou princeznou, dostalo křesťanství do Polska. Sňatek byl symbolickým zpečetěním dobrých česko-polských vztahů. Pro politické poměry bylo žádoucí, aby Mieszko přijal křesťanství na stvrzení spojeneckých vztahů.

Za první zmínku v česko-polských vztazích považuje informátorka Dorota přijetí křesťanství knížetem Mieszkiem. Zároveň dodává, že je to jediná taková zmínka ve vztazích, kterou je schopna jmenovat:

„Nebyla manželka Mieszka Doubrava? Nebyla ona z Čech? Obecně tím jejich sňatkem se mluví o začátku historie Polska. A tohle byla asi první zmínka o česko-polských vztazích. Ale já nejsem moc na historii, moc toho takhle nevím.“ (Dorota, 23 let)

O roce 966 a události, ke které v něm došlo, dále pokračuje hovořit Karol, pro nějž a jeho blízké je v každodenním světě důležitá římsko-katolická víra:

„Přijali jsme křesťanství od Čechů, to mělo velký vliv na to, že jsme dnes katolíci římskokatoličtí, že jsme totiž nepřijali křesťanství od Konstantinopole, proto nejsme pravoslavní. To je pro mě důležitý mezník v našich vztazích, hlavně pro naše polské dějiny.“ (Karol, 24 let)

Další období, které studenti zmiňovali, byly spory mezi Čechy a Poláky o oblast Těšínska:

„Vybavuji si, že ve škole jsme se říkali něco o Slezsku, že to byla oblast sporů mezi Poláky a Čechy, ale nepamatuju si, o jaké období šlo, ani nic víc. Jinak si ale nevybavuji, že by mezi Poláky a Čechy docházelo ke konfliktům.“ (Marta, 23 let)

Pro studenta Karola, který se dokázal o různých historických obdobích oproti ostatním studentům více rozpovídat, je oblast Těšínska jediným důvodem k případnému konfliktu mezi Čechy a Poláky. Považuje to za případné sporné území mezi Českou republikou a Polskem:

„Jestli se mám o něco s Čechy hádat, potom je to oblast Těšínska. To je bohužel složitá otázka. O to víc je smutné, že po první válce se Poláci sami o tuto oblast rozdělili. Ale tenkrát se do toho začala plést Praha, místo toho, aby si to vyřešili lidé, kteří k té oblasti mají blíže, ti, kteří tam bydlí a vědí, jak se tam mají.“ (Karol, 24 let)

Student Adam uvádí, že o vzájemných vztazích má pouze kusé informace, přesto však o sporu o Těšínsku ví. Lze tedy předpokládat, že daná událost patří do obecného povědomí studentů:

„Před druhou světovou válkou jsme Čechům sebrali Těšínsko. Taky si pamatuju, že město Vratislav patřilo Čechům. Mám stručné informace, než abych to měl nějak více pospojované. Naše vztah se, tuším, těma dvěma dohodama nad Těšínskem zhoršily.“ (Adam, 26 let)

Do vzájemných vztahů dále dokázali studenti ve více případech zařadit i intervenci vojsk Varšavské smlouvy do tehdejšího Československa. Smlouva byla v roce 1955 podepsána na dobu dvaceti let státy Albánie, Bulharska, Československa, Maďarska, NDR⁵, Polska, Rumunska a SSSR⁶ a slibovala vzájemnou pomoc ze strany sovětských jednotek na území států SSSR. Smlouva byla ustanovena po vstupu Spolkové republiky Německo do NATO a pro SSSR znamenala záruku nadvlády nad situacemi v členských zemích. (Hornová, 2013) Této smlouvy SSSR využilo na konci šedesátých let, kdy v Československu došlo k vyvrcholení v rámci uvolňování režimu. Sovětský svaz chtěl mít situaci pod kontrolou a z obavy, aby jeho vliv v Československu nebyl ztracen a režim neutrpěl velkých změn, rozhodl o vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa v srpnu 1968. Na území se tak vedle jiných objevili i polští vojáci. Studenti, kteří ve svých výpovědích tento akt zmiňují, jej současně považují za akt, který se mohl negativně podepsat na

⁵ Německá demokratická republika byla lidově demokratickým státem spadající do sovětské okupační zóny. Označovala se jako NDR či jako DDR podle svého německého názvu.

⁶ Oficiálním názvem Sovětského svazu bylo Svaz sovětských socialistických republik. Jeho zkrácené označení je SSSR.

společných česko-polských vztazích, jak uvádí s konkrétnějším uvedením data intervence informátor Adam:

„Rok 1968 se podepsal na česko-polských vztazích negativně. Polská vojska provedla intervenci společně s ruskými do Československa. Řekl bych, že díky téhle intervenci jsou mezi některými Čechy Poláci neoblíbení. Ale jen u některých Čechů.“
(Adam, 26 let)

O intervenci polských vojenských jednotek do Československa se vyjádřila i studentka Hanka bez uvedení konkrétního roku:

„Slyšela jsem o intervenci Rusů a Poláků do Čech. To zůstalo Čechům v paměti, pamatují si to a to se asi neodpouští. Ale nevím, v jakém roce to bylo. Jen vím, že něco takového bylo. Viděla jsem o tom nějaký dokument ve škole, ale víc nevím.“
(Hanka, 24 let)

K intervenci hovoří také informátor Dawid, který ve spojitosti s ní použil termínu *pogrom*, avšak ne v jeho původním významu.⁷ V jeho pojetí se nejednalo o krvavé pronásledování Čechů, ve kterém by přicházeli o život., ale tento termín vztahoval k zásahu do svobody Čechů ze strany sovětského diktátu:

„Byl nějaký pogrom Čechů, Sovětskému svazu se nelíbilo, jak se Češi chovají. Ale nevím, kdy přesně to bylo, vím jen, že za komunistické éry.“ (Dawid, 25 let)

Student Karol se k události vyjadřuje ve větších souvislostech, ale zároveň dodává, že v jeho očích v té době Polsko neexistovalo. Období socialistického Polska od druhé světové války až po rok 1989 nepovažuje za kroky samostatného Polska, nýbrž Sovětského svazu, pod jehož vlivem Polsko fungovalo:

„Pražské jaro. Celé Pražské jaro bylo absurdní. Samotné zaútočení jen kvůli tomu, že Dubček chtěl dělat socialismus s lidskou tváří, jak on tomu hezky říkal. Ale z Ruska se ozvalo NE! To musela být tvrdá linie vládnutí Chruščova, potom Brežněva. To byla taková zrada. Ukázalo se, že se komunismus tváří, že jsme všichni bratry, ale

⁷Za pogromy jsou označována krvavá pronásledování vůči židům.

bylo to tak, že všemu řídí Sovětský svaz. Je to nepříjemná epizoda našich vztahů. Ale nedával bych to za vinu Polákům, nebylo to z jejich hlavy.“ (Karol, 24 let)

Dalším a zároveň posledním obdobím, které studenti ve spojitosti se vzájemnými česko-polskými vztahy zmiňovali, a které si dokázali vybavit, bylo ukončení režimu po roce 1989 a s ním spojeným utvářením samostatných republik. Po roce 1989 dochází u obou zemí ke snaze vzájemně spolupracovat. V roce 1991 se jako první krok k takové spolupráci jeví podpis smlouvy ve Visegrádu třemi státy: Československem, Polskem a Maďarskem. Po rozdělení Československa na Českou republiku a Slovenskou republiku se rázem ze tří členů Visegrádské skupiny stávají členi čtyři. V rámci Visegrádské skupiny se státy střídají v tom, kdo bude skupině předsedat. Smyslem skupiny je vzájemná spolupráce států z bývalého východního – postkomunistického bloku. Po ukončení režimu v roce 1989 bylo hlavním smyslem skupiny poskytnutí si vzájemné pomoci směrem k demokratické společnosti. Skupina si pomáhala v integraci mezi vyspělé západoevropské demokratické společnosti. Polsko a Česká republika spolupracují v rámci dalších mezinárodních uskupení, jako jsou NATO a EU, jejími členy jsou od stejného data.

Student Rafał se vyslovuje, že v Polsku došlo k vymanění se z vlivu Sovětského svazu v roce 1989 dříve oproti České republice, v té době ještě Československu. Současné vztahy podle sebe považuje za pozitivní, ve srovnání se státy, mezi nimiž docházelo s Polskem v minulosti k výraznějším sporům:

„Z toho, co si pamatuji, se Češi dostali z vlivu SSSR později. Polsko bylo jednou z těch prvních zemí, která získala samostatnost. Tahle událost, si myslím, nás jakoby sloučila, získali jsme samostatnost my Poláci, ale i Češi.“ A dále pokračuje: *„Kdyby se někdo zeptal na vztahy mezi Polskem a Německem, tak by se začalo říkat, že jsou spíše negativní, stejně tak vztahy s Ruskem. A Češi, ti nám nikdy nic neudělali, takže Čechy bereme jako našeho společníka, politického partnera a můžu říct, že i jako bratra. Patříme do stejných společenstev – NATO, EU. Ale ty vztahy nejsou na takové úrovni, aby náš prezident navštívoval českého. Stejně by většina mých známých, stejně jako já, by řekla, že ty vztahy mezi námi jsou přesto pozitivní. Nemáme Čechy z čeho obviňovat.“* (Rafał, 24 let)

K současným vztahům, s ohledem na působení ve stejných uskupeních a určitém srovnáním států na politické úrovni, se vyjádřil i student Karol. Českou republiku vyobrazuje

jako více „civilizovanou“, v jeho výpovědi je konstruována dichotomie „vyspělého“ Západu a „zaostalého“ Východu

„Jsme ve Visegrádské skupině, jsme v Unii, společně jsme také v NATO, máme jednu společnou dálnici, už propojenou, přes Slezsko. Kromě toho, že tam byla mezi námi období určité rivality, mám pocit, že Češi byli ti více civilizovaní, ti více na západ, blíže Evropě. Možná jsou víc dopředu, hospodářsky, ale ne o tolik. Češi jsou naši dobří sousedé,“ (Karol, 24 let)

Student Adam spatřuje po rozpadu Sovětského svazu zlepšení vztahů, které dle jeho slov utrpěly především intervencí polských vojsk do Československa. Nastolení demokracie u obou zemí mělo pozitivní vztah na vývoj vzájemných vztahů:

„Myslím, že pádem komunismu, vytvoření Visegrádské skupiny, Evropské unie, že se ty vztahy přirozeně zlepšily. Hodně to těm vztahům pomohlo.“ (Adam, 26 let)

Pro studenta Dawida jsou největší mezníky ve společných vztazích po rozpadu Sovětského svazu. Ačkoli dodává, že informace na toto období nelze získat ve škole, ale povědomí o něm člověk získává z médií a literatury. Historie vzájemných vztahů se podle jeho vyjádření datuje od osmdesátých let 20. století. Dřívější vývoj vztahů nepovažuje za důležitý:

„Největší mezníky jsou podle mě v tom současném světě po rozpadu Sovětského svazu. Vytvoření Visegrádské čtyřky bylo podle mě pro vztahy důležité. Na dřívější historii není důvod se dívat. Všechno se to pořád mění. Důležité události se děly v osmdesátých až devadesátých letech vlastně do dnes (...) Hlavně ve škole se nikdy nedostaneme k současné době, tam se nejvíc probírá období středověku a novověku, nejdál se dojde k druhé světové válce. O komunismu nám nikdo nic neříká. Nejvíc, co jsem se o té době dozvěděl, bylo hlavně z knih, které jsem přečetl.“ (Dawid, 25 let)

Na školní výuku dějepisu ve své výpovědi zavzpomínala studentka Magda a opřela svou výpověď na zhodnocení vzájemných vztahů o tuto vzpomínku:

„Na dějepise jsme si vždycky říkali, že Česká republika je blízko Polska, a že vztahy byly spíše dobré. Určitě bych neřekla, že došlo v minulosti k nějakému konfliktu,

necítím vůči Čechům žádnou zášť na základě historických událostí, to bych mohla mít spíš k Rusům nebo Němcům, tam byly ty vztahy složitější. Češi nám nic neudělali.“ (Magda, 22 let)

O zhodnocení vztahů mezi oběma státy promluvily i studentky, které k vzájemné historii nedokázaly tolik říct ve srovnání se studenty, kteří se o historii v určité míře zajímají ve svém volném čase. Historie ani politika nepatří mezi jejich zájem. Dokázaly se však na základě porovnání vztahů Polska s jiným, než českým státem, vyjádřit následovně:

„O česko-polských vztazích si nic nevybavuji, nic konkrétního. To už mě napadne něco o vztazích mezi Polskem a Maďarskem, že Polák a Maďar jsou dva bratránci, to se tak říká. Oni si pomáhali.“ A dále pokračuje: „Nevím o žádných politických aspektech, které by se křížily. Osobně mi přijde, že vztahy jsou v pořádku, že jsou poklidné, ale nemám vůbec přehled o politice.“ (Karolina, 23 let)

Česko-polské vztahy nejsou středem zájmu ani u studentky Lujzy. Svou úlohu na tom mají polské historické události, ve kterých Češi nehráli významnou roli:

„Vztahy mezi námi jsou dnes podle mě velmi neutrální. Není mezi námi žádný konflikt, ale taky to není žádná hitparáda⁸. Víc se mluvilo o vztazích mezi Poláky a Němci, jako byly zábory, potom války mezi nimi. A Češi? Z pohledu našich společných vztahů, z historie, jsou Češi a Poláci jakoby na stejné úrovni, takový náš bratránek. Proto jsme si nikdy nechtěli udělat nic špatného.“ (Lujza, 23 let)

O období, kdy Polsko bylo pod zábory třech velmocí, se zmínila i studentka Marysia, která namísto vzájemných vztahů porovnává osudy obou států, přičemž v případě Polska se jedná o vývoj dramatičtější:

„Kromě roku 966 mě nenapadá z historie nic zásadního, co mohlo mít vliv na společné vztahy. Mám pocit ale, že Poláci to měli vždycky těžší než ostatní. Ty zábory, potom obě války, hlavně ta druhá světová, komunismus. Češi to měli taky podobně špatné, ale my v Polsku se přeci jen utvrzujeme, že u nás už to horší být nemůže.“ (Marysia, 22 let)

⁸ Fajerwerk znamená v doslovném překladu z polštiny do češtiny ohňostroj. Termín se také používá ve spojitosti s oslavnou náladou, používá se v podobné spojitosti jako v češtině slovo „hitparáda“

Studentka Ania, která dle svých slov o historii nemá zájem, hodnotí vztahy za dobré. Solidarita by dle informátorky měla panovat především vzhledem k velikosti státních útvarů ve střední Evropě:

„Politické vztahy jsou dobré. Měli bychom se držet pohromadě. Patříme mezi ty menší státy středně-východní Evropy. Měli bychom si pomáhat.“ (Ania, 25 let)

O „bratrském“ vztahu se vyjadřuje také student Rafał:

„Neměli jsme žádný takový konflikt, který by nás rozdělil. Vždycky to byly spíš události, které nás spojovaly. Řekl bych, že jsme byli v naší společné historii takovými bratry.“ (Rafał, 24 let)

Dalším okruhem, na který byli studenti tázáni, byla kultura. Studenti hovořili o kulturní tvorbě, která se jim vybaví s Českou republikou. Za kulturní tvorbu byla studentovi blížeji specifikována oblast kolem filmu, hudby, literatury. Jedna z otázek se snažila zjistit, jaký je zájem o kulturní akce s polskou tematikou, nakolik si polští studenti podobné akce vyhledávají či nakolik je podobná akce zaujme a podnítí je k jejich návštěvě dané akce. Polští studenti ve velké většině případů uvedli, že nejsou během rozhovoru schopni určit ani jednoho českého spisovatele, ani název knihy: Naopak z hudební tvorby často ve spojitosti s Českou republikou hovořili nejméně o jednom českém interpretovi. Studenti zmínili ty hudební interprety, kteří v Polsku vystupovali na koncertě nebo v televizi.

Z české filmové tvorby jmenovali studenti nejčastěji pohádku Krteček. Kromě této oblíbené kreslené pohádky zmínil student Adam film, který viděl pod polským názvem *Sex v Brně*, v českém originále se jedná o film *Nuda v Brně*. Vzhledem k tomu, že film na něj nezapůsobil, tak ho celý do konce neviděl. Na další český film bez uvedení názvu si vzpomněla studentka Ola, která se svým bývalým přítelem zhlédla film *Samotáři*. K českému filmu se studenti dále vyjadřovali v jiném smyslu – český film znamená v Polsku jisté úsloví, které polští studenti následně vysvětlili:

„Český film. Nikdo nic neví. Je to něco pomotaného. To říkal i můj táta, že je to něco, co nedává smysl. Nevím, odkud se to vzalo, to vůbec. Možná, že když Polák někdy viděl český film, nerozuměl mu úplně. Nerozuměl, o co tam jde, tak se mu to zdálo

asi divné. Nikdy jsem nad tím víc nepřemýšlel, táta taky nevěděl, kde se to vzalo, ale používá se to, docela běžně, řekl bych.“ (Dawid, 25 let)

Student Piotr rozumí termínu český film následovně:

„Popisování situace, která je absurdní. Obecně je to něco absurdního.“ (Piotr, 25 let)

Studenti si nebyli jisti, zda případně knihu od českého spisovatele nečetli, ale jmenovat žádného nedokázali:

„S českou kulturní tvorbou se mi nic nespojuje. Neznám žádného spisovatele. Leda, že bych nevěděla, že je to Čech.“ (Lujza, 23 let)

V podobném duchu jako byly předešlé výpovědi, se vyjádřila i studentka Ola, která však jako jedna z mála dotazovaných studentů viděla český film na doporučení bývalého přítele. Pokusila se o srovnání s polskou filmovou tvorbou:

„Tipuju, že kdybych přečetla nějakou knížku, která by byla od českého spisovatele, tak bych ani nevěděla, že jsem četla knihu od českého spisovatele. Ani si ho nevybavím. (...) Jedině jsem viděla jeden český film, dívala jsem se na něj se svým bývalým klukem. Nepamatuji si název filmu, ale kouřila se tam tráva, bylo to hrozně vtipný, fakt strašně moc. Podobný film jsem u nás neviděla. Myslím si, že by to ani nešlo natočit, že nám chybí takový český nadhled.“ (Ola, 21 let)

Studentka Karolina, která velmi ráda čte, si byla jistá, že v rámci školních čteb se s českým spisovatelem setkala, ale nebyla schopna jednoho konkrétního v danou chvíli zmínit, na rozdíl od studentů Adama a Hanky, kteří jmenovali spisovatele Hrabala a Kunderu. Adam se snažil přečíst knihu od Hrabala, kterou měl půjčenou od kamarádky, ale podle svých slov: *„...nebyl jsem asi dost dospělý, nebyl jsem na to tenkrát připravený, nerozuměl jsem tomu“*, a proto knihu nedočtl. Hanka se ke knize od Kundery dostala přes povinnou literaturu během studia žurnalistiky na bakalářském oboru.

Nejvíce se při sledovaném okruhu kultura polští studenti vypověděli k hudebním interpretům. Jak se vyjádřila studentka Marysia, svůj díl na tom podle všeho nese televize, která určité české interprety zve do svých polských pořadů:

„O českou kulturu se zajímám tak středně. Kdysi jsem slyšela něco od Nohavici, to se mi líbilo. A potom znám Helenu Vondráčkovou a Karla Gotta. A Ewu Farnou! Ta je u nás často vidět, vystupuje v reklamách nebo pořadech, co se vysílají na Silvestra. Jsou s ní často rozhovory.“ (Marysia, 22 let)

O pravděpodobném důvodu, proč je česká zpěvačka Helena Vondráčková mezi polskou společností známá, se rozhovořila studentka Dorota a také student Adam, který dále zmiňuje píseň od Ivana Mládka *Jožin z Bažin*, která v nedávné době v Polsku dosáhla nečekané popularity:

*„Já nevím proč, ale bylo takové období, kdy u nás v Polsku byla strašně moc známá. Vážně hodně. Zpívala i tenkrát s naší zpěvačkou Marylou Rodowicz. Ted' si říkám, jestli se nedávno neúčastnila pořadu *Taniec z gwiazdami*. V tu dobu se o ní začalo zase mluvit, dávala rozhovory.“* (Dorota, 23 let)

*„Českou hudbu vyloženě neposlouchám, ale takhle umím vyjmenovat třeba Helenu Vondráčkovou, nebo Nohavicu. Vondráčková u nás byla hodně známá, za komunismu vyhrála soutěž v Opoli nebo v Sopotu, proto u nás byla tolik známá. A ještě znám Ivana Mládka, byl jsem na jeho koncertě, to je pár let zpátky. On zpíval tu písničku *Jožin z Bažin*. Na koncertě jsem byl s kamarády, dali jsme si pivo, byl to fajn koncert.“* (Adam)

Píseň *Jožin z Bažin* si s Českou republikou spojuje i student Dawid a Karol, kteří zaznamenali její popularitu na polském internetu a v televizi. Velké popularity na polské hudební scéně a zároveň na české scéně, se těší zpěvačka Ewa Farna, která pochází z oblasti Těšínska. V rozhovorech na téma své identity se označuje jako Polka žijící v České republice, která navštěvovala českou školu. Proto ti studenti, kteří byli schopni jmenovat českého hudebního interpreta, v drtivé většině zmínili právě tuto zpěvačku, ačkoli o jejím jednoznačném zařazení pouze mezi české interprety si v některých případech nebyli jisti.

„Sice jsem byla v Praze na Erasmu, ale moc jsem tam českou hudbu neposlouchala. Vlastně vůbec. Napadá mě jen Ewa Farna, to je česko-polská zpěvačka. U nás v Polsku je hodně oblíbená, ale já ji neposlouchám.“ (Ania, 25 let)

„Ewa je u nás hodně známá, ale myslím, že je to Polka, která žije v České republice a má snad dvě národnosti?“ (Magda, 22 let)

Dotazovaní studenti se dle svých výpovědí cíleně o českou tvorbu, ani o události spjaté s českou tematikou, nezajímají. Výpověď Rafała víceméně shrnuje výpovědi všech tázaných studentů. Informovanost je o takových akcích dle jejich slov velmi nízká, v případě, že by se takové akce promující Polsko, objevovaly:

„Neřekl bych, že by byly vidět české akce, ani v televizi jsem o nich neviděl ani neslyšel. Možná, že jsou, ale není o nich vědět. To už si všimnu anglických a německých akcí, když jde o důležité eventy.“ (Rafał, 24 let)

Studenti z Varšavy byli vyzváni pohovořit o sportech, případně o sportovcích, které si spojují s Českou republikou. Zatímco na otázku na populární sport v Polsku a sport, ve kterém se Polákům daří, byla reakce pohotová, odpověď na oblíbený sport v České republice byl spíš v některých případech pokusem o hádání. Pro studenty, kteří se zajímají o sport, pravidelně jej sledují, bylo odpovídání jednodušší.

Nejčastěji zmiňovaným sportem, který si dotazovaní studenti spojují s Českou republikou, jsou hokej, skoky na lyžích a fotbal. Poslední zmíněný sport byl dáván do spojitosti kvůli světově známému fotbalovému brankáři Petru Čechovi a také vzhledem k celosvětové oblibě fotbalu. Skoky na lyžích jsou oblíbeným sportem v Polsku, kdy se polským skokanům na lyžích daří držet na předních příčkách. Proto si dokázali studenti často spojit Českou republiku s tímto sportem, ve kterém se objevuje i české jméno jednoho ze skokanů. K hokeji se vyjádřili studenti, kteří zažili českou hokejovou atmosféru přímo v Praze, kde studovali v rámci programu Erasmu:

„V České republice je oblíbeným sportem hokej, u nás hokej není vůbec známý sport. Poláci mají naopak rádi fotbal, i když nemáme žádný dobrý tým, který by byl na lepší úrovni.“ (Ania, 25 let)

„Češi jsou známí tím, že mají rádi hokej. Neříkám, že jim to jde, teď se o nich nemluví, ale vím od svých českých známých, že Češi mají hokej rádi.“ (Adam, 26 let)

Z druhé strany – s Polskem studenti z Varšavy spojovali sporty jako je fotbal, který je podle většiny velmi populárním sportem, ale hodnotí jej za sport, ve kterém Poláci nedosahují významnějších úspěchů. Studentka Lujza zmiňuje ve své výpovědi nejčastěji se objevující odpovědi všech studentů:

„Fotbal je v Polsku národním sportem, ale byl dlouho kritizován, protože Poláci v něm nebyli úspěšní. Naopak úspěšní byli a jsou volejbalisti, házenkáři a skokani na lyžích. Ale teď už se fotbalu zase začíná dařit. V těch zmíněných sportech jsme podle mě dobří.“ (Lujza, 23 let)

Student Rafał místo fotbalu označil házenou, kterou Poláci hrají na vysoké úrovni:

„Na vysoké úrovni se v Polsku hraje volejbal a ve skocích na lyžích, tam nám teď pořád vyhrává Stoch. Asi dva roky zpět jsme vyhráli mistrovství ve volejbale, moc hezky hrajeme házenou, to je vždy taková heroická bitva do poslední vteřiny.“ (Rafał, 24 let)

O označení konkrétní značky nebo produktu, které si studenti s Českou republikou vybaví, se pokusila polovina z dotazovaných studentů. Z nich studenti zmiňovali za český výrobek pivo nebo automobilovou značku Škoda:

„Škodu mám pořád spjatou jako českou značku, i když vím, že teď spadá pod Volkswagen.“ (Adam, 26 let)

„Vybavuji si Škodu, ta je česká, ne? A od Honzy jsem se dozvěděla, že Pilsner je české pivo. Říkám to správně? To mě překvapilo dost. Nevěděla jsem, že je české. A Zlatý Bažant je taky české pivo (...) Není? Aha. Tak Becherovka, o té pořád mluvili známí, když jsme s nimi byli v Česku.“ (Marysia, 22 let)

Zajímavou odpovědí se stala značka slovenského piva Zlatý Bažant, kterou studenti považovali za český výrobek. Jejich záměna pramenila z podobnosti mezi českým a

slovenským jazykem, a místem, kde si pivo zakoupili, byla Česká republika. Proto zjednodušeně zaměnili slovenskou značku piva za českou:

„Zlatý Bažant, se mi zdá, že je české pivo. Kupoval jsem ho tam v Čechách s tím charakteristickým českým nápisem.“ (Dawid, 25 let)

Studenti, kteří se pokusili o jmenování českého produktu nebo i konkrétněji české značky, spojovali s českým produktem pivo. Dvě studentky, které Českou republiku nenavštívily, mají totožnou představu o českém produktu jako výše zmínění studenti. Jejich povědomí se opírá o častou mediální spojitost Čechů a piva:

„Pivo, slyšela jsem, že je v Česku moc dobré pivo. Můj kluk by byl schopný určitě říct konkrétní značku piva.“ (Karolina, 23 let)

„České pivo je hodně známé. Pro mě je typické české pivo v lahvi se zátkou, která u té lahve zůstane, když člověk pivo otevře. Jsou to skleněné lahve. Takovou lahev se zátkou si spojuju jen s českým pivem.“ (Magda, 22 let)

5.3.1.2 Heterostereotyp a autostereotyp Čecha

V životě každého člověka zaujímá významnou roli identita. Kolektivní identita je obrazem, který o sobě má skupina, vytváří si ho, a se kterým se příslušníci skupiny ztotožňují. Svou jednotu a jedinečnost staví na událostech z minulosti. Za jednu nejvýznamnější kolektivní identitu je považována identita národní. Identity se v životě člověka střídají vždy v závislosti na daném jedinci podle toho, jaká identita je pro něj nejdůležitější. Může to být například identita přátel, rodiny, národa. Jakmile cítí člověk pocit sounáležitosti s určitým národem, hovoří se o národní identitě. Pocit sounáležitosti, ke kterému dochází mezi lidmi, může být z důvodu používání stejného jazyka, vycházení ze stejné historie, sdílení stejných zvyků nebo z obývání stejného území. Národní identita by nemohla existovat bez vztahu k jinému národu, aniž by se jedinec měl vůči komu vymezovat.

Pro zjednodušování každodenní reality využívá člověk pomyslných šuplíčků, do kterých jsou události, různé situace po jejich vyhodnocení rozděleny. Díky šuplíčkům neboli kategoriím a jejich tvorbě, se dokáže ve světě lépe a rychleji orientovat. S kategoriemi se dále pojí termín stereotyp. Stereotypy se dle průkopníka svého názvu Waltera Lippmanna

(2015, s. 75) definují jako obrazy v hlavě. Snahou terénního výzkumu bylo zjistit obrazy v hlavě o Čechách od polských studentů, stejně tak tomu bylo i na druhé straně – získat obrazy v hlavě o Polácích od českých studentů.

Polští studenti byli dotazováni nejprve obecně na obraz Poláka, jaký podle nich je, jaká je jejich představa, zda se setkali s nějakým stereotypem, případně jak na něj stereotyp působí. Následně byli požádáni o sdělení založené na stejném principu, ale vztažené na obraz Poláka. Jinými slovy byli studenti tázáni o heterostereotypy a autostereotypy. Zatímco heterostereotyp je představa, kterou máme o „tom druhém“, autostereotyp je představa o nás samotných. Získané odpovědi budou prezentovány v pořadí podle toho, v jaké míře se studenti osobně někdy s Čechem setkali či nikoli. Větší pozornost byla věnována jejich představám o Čechách.

Studenti, kteří byli na studijních pobytech, pracovali spolu s Čechy nebo se poznali přes známé, mají přirozeně více informací, které by na téma obrazu Čecha řekli. Zajímavé je, že stereotyp Čecha a piva nezmiňují, na rozdíl od studentů, kteří osobně Čecha nepoznali. S výjimkou studenta Adama, který byl kromě Erasmu v Rumunsku také na Erasmu v České republice. Na obou místech získal, jak sám říká, spoustu známých. Z této zkušenosti konstruoval následující „typické vlastnosti“ Čechů – obliba piva, knedlíků, bezstarostnost a otevřenost:

„Čech pije rád pivo. Má svůj knedlík. Čech žije svůj život s takovým odstupem, nedělá si hlavu s věcmi, nad kterýma by přemýšlel Polák a ze kterých by měl starosti. Není to agresivní člověk. Češi na mě nepůsobí jako otevření lidé. Možná proto jsem se v Praze bavil hlavně s Rumunem, k tomu jsem měl blízko.“ (Adam, 26 let)

Obraz „Čecha s knedlíkem“ má i studentka Marysia, tento pokrm považuje za české „národní jídlo“.

„Ve spojitosti s Čechem mě napadnou knedlíčky, ale to je jídlo. Nemám představu Čecha s nějakým větším břichem nebo knírem, tak si vybavím typického Němce.“ (Marysia, 22 let)

Student Mikołaj, který se doposud vyjadřoval stručně, o svém obrazu typického Čecha použil několik adjektiv. Setkal se s několika Čechy v rámci programu Erasmus, což

prý připisuje svému pozitivnímu obrazu o Čechách, který obsahuje vlastnosti jako klid a veselost:

„Češi jsou hrozně fajn, ti, co jsem poznal. Ale i tak. Jsou to klid'asové, snaživé lidé, jsou pro mě hodně veselí. Ochotni pomoci, milí. Slyšel jsem jeden stereotyp o nich, prý nemají rádi Poláky, ale já tomu nevěřím. Nemůžu, vždyť jsme si spolu rozuměli.“
(Mikołaj, 23 let)

Pozitivně se o Čechách zmínila i studentka Dorota, která předkládá také představu o fyzické podobnosti Čechů:

„Přátelské, klidné osoby. Takoví jsou Češi. Řekla bych, že jsme si dost podobní i vzhledově.“ (Dorota, 23 let)

Jistou podobnost mezi Čechy a Poláky spatřuje studentka Ania, která byla v Praze na Erasmu, ačkoli se tam s Čechy příliš nepřátelila a následně uvádí důvod: *„na Erasmu se člověk drží ve společnosti lidí, kteří tam přijeli.“* A dále pokračuje ve vnímání odlišnosti a podobnosti mezi Čechem a Polákem. Češi jsou podle ní více liberální, což dokládá na základě svých osobních zkušeností:

„Češi jsou podle mě kulturně hodně podobní jako Poláci. Ale lišíme se v chování, přišlo mi to tak, když jsem chodila na tělocvik s Češkami, ty se chovaly jinak. Nevím, jak dobře to popsat, ale lišila jsem se od nich. Ty holky se vůbec nestyděly před sebou převlíkat a koupat se ve společných sprchách, mně přijde, že v Polsku nejsou lidé až tak liberální, mají k jiným lidem při převlíkání jiný přístup, nejsou tak odvážní. V Praze jsem byla často v nějakém klubu, kde začaly tancovat holky u tyče, to mi nepřijde normální. Je to hodně zvláštní. V Polsku, když člověk vyloženě chce vidět tancovat holky u tyče, tak musí jít do go-go klubu, v Praze to bylo jednoduché na takový tanec u tyče narazit. Já nechci nikoho soudit, ale jen říkám, že v tomhle vidím mezi námi určitý rozdíl. I když jsem říkala, že jsme si podobní, tak samozřejmě ty rozdíly vidím. Přeci jen se Slovákama jsme si podobní více, jsou i více otevření. Češi jsou takoví jiní, uzavření, více podobní Němcům.“ (Ania, 25 let)

Studenti, kteří osobně s Čechem nebyli nikde blíže v kontaktu nebo ani nenavštívili Českou republiku, si nejčastěji spojují Čecha také s knedlíky, pivem či jako veselé lidi, kteří

se rádi baví. Zároveň se v některých výpovědích opět objevuje vlastnost Čechů – uzavřenost a bagatelizování. Jeden ze stereotypů, který Dawid slyšel:

„Stereotyp je, že Češi dokáží hodně vypít, piji hodně moc. Češi Polákům nikdy nic neudělali, aby o nich byly stereotypy jako o Rusech a Němcích.“ (Dawid, 25 let)

S pivem si Čecha spojuje také Piotr, který, ač v České republice nikdy nebyl na delší návštěvě, pil české pivo v zahraničí:

„Čecha si vybavím s pivem. Pil jsem několik českých piv a ve srovnání s belgickými to jsou piva, která v sobě nemají tolik chmelu, není to tolik alkoholické pivo. A taky znám český knedlík, to jsem někde viděl, že se jí v Čechách.“ (Piotr, 25 let)

Podobné „typické spojení“ Čecha s pivem a knedlíkem zmiňuje ve své výpovědi i student Karol, který byl v České republice na zájezdu a jednou přejezdem. Spojitost s pivem opírá o informaci z televizního pořadu:

„Češi rádi pijí pivo. Jsou to pivaři. Průměr je víc než 100 piv, viděl jsem to v naučném německém pořadu. Češi tam byli na prvním místě v pití piva. Poláci byli na pátém, v pití piva. (...) Češi mají ve své kuchyni knedlíky. Ty jsem si kupoval, jedl jsem je. Mně teda zas tak nechutnaly, byly s nějakou omáčkou, pokud si dobře pamatuju.“ (Karol, 24 let)

Lujza, která si pamatuje Čechy z pobytu v Praze, kde strávila dva dny, si do spojitosti s Čechem dává také pivo. Zároveň hovoří o typické spojitosti východních zemí s pitím vodky:

„Čechy si vybavuji s pivem, jako ty společenské lidi, co se rádi baví. Ale s vodkou ne, ta už je na mě moc silná, mi přijde. Vodka se podle mě pije u nás v Polsku a v zemích více na východ.“ (Lujza, 23 let)

O uzavřenosti Čechů, jak se vypověděl student Adam, který některé Čechy poznal a vypořádal tak uzavřenost jako jeden ze stejných rysů pro Čechy, se zmiňuje i student Rafał, který se s Čechem nikdy předtím ne bavil:

„Čech je pro mě uzavřený člověk. Hodně uzavřený člověk. Je snad takové rčení: Pokud chceš poznat Čecha, musíš jet do Čech. Něco takového jsem slyšel. Asi na tom

bude něco pravdy. Protože tolik lidí, kolik jsem potkal, tady z Erasmu, několik lidí, ale žádný z nich nebyl z České republiky. Měl jsem kamaráda ze Slovenska, z Ukrajiny, Litvy. Podle mě se Čech cítí nejlépe u sebe doma, se svojí rodinou, kde se věnuje svým koníčkům. Přijde mi, že není otevřený vůči návštěvám jiných zemí. Nejlíp je Čechovi u sebe.“ (Rafał, 24 let)

Čech pro některé naopak navenek působí velmi vesele, zřejmě podle jazyka, který informátorce Magdě přijde jako: „...*mega veselý jazyk. Jejich jazyk tak hezky změkčuje slova. Proto mi přijdou jako veselí lidé.*“ A dále pokračuje v pozitivním duchu: „*Čech a Polák mi přijde dost stejný, i když žádného Čecha neznám, ale rozdíl vidím v tom, že Čech je více usměvavý, nevím proč, ale asi to bude kvůli jazyku.*“ (Magda, 22 let)

Pozitivní vnímání o Česích má i student Karol, který se již zmiňoval o Česích jako o pivařích:

„Představuji si je jako kamarády, kteří rádi zajdou na pivo, je s nimi sranda. Češi mají podle mě specifický humor. Považuji je za pozitivní lidi, vždycky se smějí, jsou podle mě nápomocní, jsou to dobří sousedé.“ (Karol, 24 let)

Představu Čecha jako přátelskou osobu vyslovuje také Ola, která svou odpověď zakládá na svém pocitu. Její odpověď částečně vychází z příjemné nálady, kterou v ní vyvolal český film, který viděla:

„Pro mě jsou Češi jako milé, přátelské, příjemné osoby. Nevím proč, ale mám pocit, že tak jako kdyby bagatelizovali. Ve smyslu, že si nedělají tolik starostí z věcí. Porovnávám to s Poláky. Češi jsou více v pohodě, než Poláci. Přijde mi to tak.“ (Ola, 22 let)

Informátorka Hanka vidí Čechy podobně:

„Češi jsou pro mě lidé, kteří si užívají života, jsou spokojení, rádi se baví. Češi jsou veselí, i podle mých známých. Jsou to takoví Pepičci.“ (Hanka, 24 let)

O označení Čecha *Pepíkem* se nezmínila pouze Hanka. Na konkrétní označení či přezdívku pro Čecha si dokázalo vzpomenout 8 informátorů. Všichni ti, kteří dokázali

jmenovat nějaké označení pro Čechy, které slyšeli, zmínili pouze označení Pepík. Avšak s vysvětlováním významu tohoto označení byli opatrní. Přiznali, že označení někde ve spojitosti s Čechy zaslechli, ale jeho přesný význam nevědí. Zároveň shodně tvrdili, že o Čěších jako o Pepíciích nevyjadřují. Většinou se jim označení jevílo jako pozitivní. Zde jsou uvedené dvě odpovědi, které se od většinového nevědoucího vyjádření lišily:

„Pepičci. Já to označení nepoužívám. Víím, že existuje, ale je podle mě trochu infantilní. Nevím, kde se to vzalo, už to bude staré. Já jako Češka bych to považovala za trochu opovrhující označení, teda ne tolik.“ (Hanka, 24 let)

„Pepík, to se říká. Jen jsem to slyšel, ale nevím, jaký význam to má. Nemám pocit, že by to bylo pejorativní nebo ne. Může to být cokoli. Pro mě to neznamenaá nic, nic pod tím nevidím.“ (Piotr, 25 let)

Do spojitosti s Čechy se studentům dával český jazyk, na základě kterého se často o Čěších vyjadřovali pozitivně. V tomto případě nebylo zapotřebí rozlišovat mezi studenty, kteří se s Čechem setkali či nikoli, protože jejich zmínky o českém jazyce byly velmi podobné. Všichni studenti označili český jazyk za jazyk milý, příjemný, ale především zábavný. Pro Poláky zní čeština jako jazyk plný zdobnělin:

„Čeština je taková miloučká, ten jazyk je legrační. Je měkký, používá podle mě spoustu zdobnělin. Češi to tak asi slyšet nebudou, ale nám přijde, že používají spoustu zdobnělin. Možná jde o ty koncovky, ty jsou takové měkké. (...) Možná to dělá český jazyk, že se nám Češi zdají pozitivní, nebo že vůči nim máme pozitivní pocity.“ (Dorota, 23 let)

Velmi pozitivně český jazyk působí i na další studentky:

„Čeština je kouzelný jazyk. Hrozně se mi líbí, je to příjemný jazyk na poslouchání. Ráno na tom táboře jsme se s Honzou zdravili ahoj; to je přece tak krásné slovo!“ (Marysia, 22 let)

Čeština je jakoby změkčená verze polštiny, jsou si podobné. Je to příjemný jazyk, mám ji zapsanou jako veselou. A přijde mi, že kdyby Čech mluvil o něčem smutném Polákovi, který nerozumí česky, tak by Polák nepochopil, že je to smutné. Možná by

poznal z mimiky, podle očí, ale kdyby bylo řečeno něco bez emocí, tak ta čeština pro Poláka bude znít vždycky jako něco veselého. (Magda, 22 let)

Slavistika, která se zabývá studiem slovanských jazyků, řadí češtinu s polštinou do stejné jazykové skupiny, proto o jazykové podobnosti podobně jako Magda či Hanka hovoří i další student Adam na základě vlastní zkušenosti, kdy se česky snažil v některých situacích během svého studia v Praze domluvit, řekl:

„Vůči češtině mám pozitivní vztah. Je to srandovní jazyk. Zní jako srandovní polština. Zní hezky, líbí se mi. Jsou to vlastně dost podobné jazyky, ale v konkrétních věcech dost odlišné. Když se sejde Polák a Čech, tak se zrovna lehce nedomluví, jak by se mohlo zdát.“ (Adam, 26 let)

O jazykové podobnosti mezi češtinou a polštinou vztaženou při srovnání na slovenštinu, ale zároveň o významové odlišnosti mezi českým a polskými slovy, se rozhovořil student Karol.

„Rozumět Čechovi není žádný problém. Ale lépe rozumím slovenštině, ta je polštině podobná více. Rozdíl mezi jazyky je v přízvuku. (...) Občas je potřeba dávat si pozor, když Čech řekne čerstvý chléb⁹, teda já myslím, že pozor by si měli dávat Češi, protože když nám v Polsku řeknou, že chtějí čerstvý chléb, tak se budeme divit. Ať si potom Češi nestěžují, když jim bude špatně. Na druhou stranu, my budeme ti, kteří se tomu zasmějí, co to ti Češi říkají, ale nám špatně nebude.“ (Karol, 24 let)

O uvědomění si odlišností mezi jazyky se vyjádřila i Marysia, která se na brigádě na letním táboře seznámila s Honzou z Čech:

„Pro Honzu bylo jednodušší rozumět mně, já jsem mu moc nerozuměla. Proto jsme se bavili anglicky. Navíc čeština a polština má hodně stejných slov, ale s jiným významem, takže jsme se museli bavit spíše anglicky, protože v našich jazycích jsme se vlastně nemohli dorozumět, vznikaly srandovní situace. (...) Honza mi například řekl, co to znamená čerstvý chléb.“ (Marysia, 22 let)

⁹ Czerstwy chleb, se stejnou výslovností českého čerstvého chleba, je starý chléb. Pokud by si chtěl v Polsku někdo koupit čerstvý chléb, mohlo by dojít k mýlce. Pakliže si někdo chce koupit ráno upečený chléb, je nutné si říci o svěží chléb: świeży chleb

Ve svých výpovědích se někteří studenti zmiňovali o významu kostela pro Čechy. Ze studentů, kteří se na toto téma samovolně rozhovořili, převládal názor, že Češi jsou národem ateistickým. Jejich představa vychází ze srovnání výzkumů, které na toto téma četli, či na základě osobní zkušenosti. Adam, který studoval v Praze v rámci svého studia, má na kostely v Praze následující vzpomínku:

„Češi nechodí do kostela. Zdá se mi, že kostely v Praze jsou spíš pro turisty, než pro běžné lidi.“ Po krátké vzpomínce pokračuje o vztahu Čechů k víře: *„I když mě překvapilo, že když otevřeli část nějaké silnice v Praze, přesně nevím kde, tak tam byl kněz, který posvětil tu novou silnici. To bylo fakt překvapující. Vážně to byl kněz nebo nějaký pastor, ale tak jako tak, byla to osoba od kostela. Tu bych v Čechách nečekal.“* (Adam 26 let)

K chození Čechů do kostela mluvila i Hanka, která podle svých slov chodí pravidelně v neděli na mši do kostela:

„Říká se, že Češi zapomněli o kostelu. Chybí jim asi tradice k náboženství. Poláci museli o svou víru v historii více bojovat a pak nám bylo líto o ni přijít. Asi. Člověk, když si víc někde v hloubi zakoření, že je věřící, tak o to potom nechce přijít.“ (Hanka, 24 let)

Rafałovo tvrzení o ateistických Čěších vycházelo ze školních znalostí z hodin zeměpisu a dále z dotazníkového šetření. Srovnává, proč Češi nechodí do kostela jako Poláci. Vyjadřuje se k období komunistického režimu, který měl na víru vliv. Sám sebe Rafał považuje za běžného katolíka, v neděli chodí pravidelně do kostela:

„Přijde mi, že za to může vliv, důsledek toho, že Češi byli delší dobu pod vlivem Sovětského svazu. A to se ví, že komunisti byli ateisti. A z toho důvodu může být v Čechách málo věřících lidí. Asi 30 % jich bylo věřících, z toho co si pamatuju. Ale moc dobře si to nepamatuju, ale nebylo to moc lidí, kteří by přiznali, že jsou věřící, praktikující věřící. Ze zeměpisu si pamatuju, že Češi jsou ateisti. Je pochopitelné, že si člověk pamatuje ty země, kde je věřících nejvíce a kde je jich nejméně. Zapamatoval jsem si, že Češi byli na té nejnižší pozici. Trochu mě to tenkrát

překvapilo, ale jak jsem si potom zjistil něco o historii, tak vážně ten Sovětský svaz mohl na to mít vliv.“ (Rafał, 24 let)

Jedině výpověď Karoliny se, v případě spojitosti Čechů jako katolíků od ostatních studentů, kteří se obecně zmínili o víře v Čechách, lišila. Lze předpokládat, že se v médiích nesešla s žádným článkem na téma ateistických Čechů:

„Čech taky chodí v neděli do kostela. Myslím, že dělá to samé jako my, že má stejné tradice.“ (Karolina 23 let)

Studenti se často ve svých výpovědích zmiňovali o generalizování, kterého se nechtěli dopouštět. Uvědomovali si, že osobní kontakt s konkrétním Čechem neznámá, že takoví jsou všichni Češi. Snažili se proto uvádět své výpovědi i s poznámkou, že všechny Čechy nelze hodnotit globálně. Například jako tomu je v případě studentky Anii, která v Praze studovala. V jednom supermarketu čelila nadávkám jiného nakupujícího na základě jejího hovoru s polskou kamarádkou. Ačkoli to pro ni byla nepříjemná situace, která v ní vytvořila po určitou dobu jakýsi distanc vůči Čechům, dodává:

„Uvědomuji si, že nemůžu říkat, že všichni Češi jsou jako ten chlap v obchodě. To nejde takhle generalizovat. Potkala jsem víc fajn Čechů, že mi tahle jedna nepříjemná zkušenost nemůže představu o nich, že to jsou správní lidé, vymazat.“ (Ania, 25 let)

Na základě osobní zkušenosti s Čechy se vyjadřuje Adam, který studoval taktéž jako Ania v Praze. Chtěl se generalizování vyhnout:

„Mezi těma Čechama, co znám, nevidím nějakou společnou vlastnost, něco, co by měli společného. Nemůžu říct. Nechci říkat, že by ji mít měli, aby to byli opravdoví Češi. Nechci zevšeobecňovat, jací by Češi měli být, nebo jsou. Ani se nějak podobně nechovali, jediné všichni pili rádi pivo.“ (Adam, 26 let)

O představě typického Čecha na základě osobního kontaktu s Čechem mluvila také Marysia, která se přátelila s Honzou z Čech:

„Znám akorát toho Honzu, ale není pro mě obrazem typického Čecha. Když jsem ho viděla poprvé, tak jsem nemohla říct: ach, tak tohle je typický Čech. To podle mě nejde poznat. Nejde poznat odkud někdo je, navíc, je potřeba to vědět?“ (Marysia, 22 let)

Výpověď studentky, která u svého českého souseda nebyla nikdy předtím na návštěvě nebo se s žádným nikdy předtím blíže nepoznala, o tomto faktu taktéž informovala:

„Neznám žádného Čecha, mám spoustu jiných známých ze zahraničí, ale Čecha ne. Jsem si vědoma toho, že všichni lidi jsou různí. To nejde říct, že Čech je takovej. Čech je Čech, jako každý jiný člověk. Jasně, můžu si ho představovat“ (Ola 21 let)

O generalizování a opatrnosti při jejím používání mluvil i Rafał, student, který Českou republiku nikdy nenavštívil ani se s Čechem předtím nebavil. Vyslovuje národní heterostereotyp Poláka:

„O Češích se říká, že pijí alkohol. Poláci taky pijí, ale o Češích se to ví nějak víc. Ale to jsou takové zobecněné soudy, že jedna země má ráda pivo a druhá ne. Já jsem například student a alkohol nepiju vůbec rád. A někde v zahraničí si budou říkat, jo, Polák, vy pijete rádi vodku, tak to ji musíš taky mít rád. No. A nemám.“ (Rafał.24 let)

Po představení heterostereotypů Čecha v podání Poláka následuje krátké představení Čecha podle Čecha – tedy jaký je Čech podle samotného Čecha? Jaké existují stereotypy o Češích, které slyšeli samotní dotazovaní čeští studenti? Nejčastěji se opakujícím autostereotypem byl Čech jako závistivý, nepřející člověk, který se snaží obejít zákony a pravidla. Jinými slovy se vyjádřili i další studenti, kteří považují Čechy za ty, kteří se snaží na všem ušetřit, jsou podle nich šetřiví, což je možné spatřit při cestě Čecha na dovolenou, který si dle studentů připraví vlastní řízky na cestu do auta. V autě si podle výpovědí studentů vozí vlastní konzervy a salámy, aby ušetřili a nemuseli tak chodit do restaurací. Typickým stereotypem pro ně bylo popíjení alkoholu a to především piva, které pijí rádi. To není žádným tajemstvím, protože v České republice má výroba piva velkou tradici a z chození na pivo se stala společenská událost. Čech si také prý rád stěžuje, působí negativně, málo se usmívá. Studentka Dominika označuje samotné autostereotypy Čechů za: *„...pověstně negativní stereotypy, které máme o nás samotných, což nebývá úplně zvykem.“* Dominika v této větě shrnula postoj všech dotazovaných českých studentů. Ani jeden z nich nezmínil ve spojitosti s Čechy jeho pozitivní vlastnost či charakteristiku.

5.3.1.3 Jaké faktory mají na obraz vliv

Za jeden z faktorů, který ovlivňuje obraz „toho druhého“, jsou považována média. U polských studentů se objevovaly ve velké většině výpovědi, ve kterých zmiňovali svůj nezájem o média. Svůj čas nad děním v zemi, ve které žijí, věnují převážně obecným informacím. Z toho důvodu, dle svých slov, nemají přehled o situaci v České republice, o které se navíc prý v polských médiích nelze téměř dočíst. Absenci hlubších znalostí o českém sousedu, o Čechách, připisovali svému nezájmu o média. Například studentka Magda uvedla, že kdyby se více zajímala o politické dění ve své zemi, kdyby četla a zajímala se o aktuální situaci, byla by schopna se více vyjádřit k situaci a k zaměření se médií ve vztahu k Čechům:

„Obecně vím, co se u nás tak děje, ale není to nic převratného. S tím bude spojené i to, že nevím, co se teď řeší v Čechách, nevybavuji si, co jsem naposledy slyšela, že by se tam dělo. Kdybych se zajímala více o dění, četla více článků i o polské politice, tak bych ten přehled měla.“ (Magda, 22 let)

Student Dawid se od vlivu médií ve svém životě téměř distancoval a uvedl, že nepřikládá informacím z médií velkou váhu. Jeho odpovědi na obraz Čechů jsou dle jeho pohledu založeny na dotazníkových šetřeních z internetu a výsledků z nich:

„Vlastně nemám média rád. Jsou to zprávy, které jsou daleko od pravdy, to bych musel hodně číst. Stane se, že si něco přečtu, když jde o důležitou věc a abych si udělal názor, tak si přečtu nějakou knihu o tom. A já radši čtu věci v knihách o fyzice.“

Avšak Dawid zároveň vnímá, co se v danou chvíli v polských médiích řeší i ve vztahu vůči českému sousedu, který se v polských médiích dle jeho úsudku objevuje zřídka a pokud se objevuje častěji, tak ve spojení s Evropskou unií nebo Visegrádskou skupinou:

„V poslední době se o Čechách snad vůbec nepsalo, my spíš řešíme USA, eventuálně Rusko, Německo, Francii. A pokud to jsou země spjaté s Evropskou unií. Tak to vidím já. (...) Někde jsem naposled četl, že se říkalo, na sjezdu Unie, že Češi jsou spojenci Polska.“ (Dawid, 25 let)

Studentka Magda, která bydlí s přítelem v bytě, do kterého si nepořídili televizi, nemá tedy jak sledovat televizní zprávy. To však nepovažuje za překážku, jak se

k informacím dostat, ale přesto tomu dle svých slov nevěnuje tolik pozornosti. K informacím se dostává skrz odkazy na články na jedné sociální síti. Pokud ji nadpis článku zaujme natolik, že si článek otevře a přečte, potom si vyhledává další doplňující informace individuálně. Zprávy, které ji zajímají více, dohledává dále na internetu. Z výpovědi polských studentů vyplynulo, že se o média záměrně nezajímají a pokud si nějaký článek přečtou, o Češích to nebývá, a to vzhledem k tomu, že na články o nich v polských médiích nenarazí.

Další z faktorů, který má na obraz Čecha vliv, je český jazyk, který ve všech dotazovaných polských studentech vyvolává pocit zábavného, milého jazyka s podobností do jazyka polského s tím rozdílem, že používá zdrobnělin. Pocit, jaký mají studenti z českého jazyka, vztahují i na vlastnosti Čecha, jeho povahy. Pakliže se jim čeština zdála jako jazyk zábavný, potom i Čechy označovali za pozitivní – to bylo ve všech případech, dále za „veselé“ lidi, kteří si z věcí „*nedělají tolik hlavu*“.

Odpovědi polských studentů se velmi často odkazovaly na neurčité zdroje. Studenti uváděli stereotypy, které znají, o kterých slyšeli, ale které nejsou schopni podložit a zařadit ke zdroji, ve kterém se o Češích a stereotypu dočetli. Studenti zakládali odpovědi na předpokladu své paměti. Ve svých odpovědích hovořili o svých představách, pocitech. Studenti hojně užívali spojení: „*slyšel/a jsem to*“, „*říká se*“, „*řekl/a bych*“ „*někde se psalo*“, „*nevím kde*“ atd. Tyto výpovědi se objevovaly čteně. Například student Adam před odjezdem do Čech slyšel: „*slyšel jsem, že české pivo je dobré*“. V jeho případě s dobrým českým pivem měla na názor vliv vlastní zkušenost. Z vlastní zkušenosti poznal a ochutnal české pivo a nedal tak na tvrzení, o kterém se dočetl před odjezdem: „*Pivo mi tam nechutnalo. Tak už neříkám, že je to dobré pivo.*“ (Adam, 26 let)

Vliv na představy o „těch druhích“ má také paměť, v rámci které jsou předávány historické události. Vztahy vzájemně byly hodnoceny kladně. Ve srovnání s ostatními svými sousedy, se kterými v rámci historických události měli, podle slov studentů, Poláci napjaté vztahy, s Čechy je pojí dobré vztahy. To je konkrétně dle studentky Marysi jeden z důvodů, proč se vůči Čechům vyjadřovali pozitivně a chovají vůči nim pozitivní vztah. K názoru o relativně nekonfliktních vztazích v určité míře přispěly i informace předávané v rámci školní výuky. V polské historii podle studentů nebylo česko-polským vztahům věnováno vícero pozornosti, jako tomu bylo v případě konfliktních vztahů s jinými národy. O pozitivních

vzájemných vztazích se vyjádřili i další studenti s výjimkou studenta Piotra, který vzájemné vztahy označil za neutrální, doslova „*nijaké*“.

5.3.2 Obraz Poláka v percepci Čecha

Následující část práce bude vycházet z výpovědí českých vysokoškolských studentů získaných za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Struktura této části vychází ze struktury předchozích kapitol o obrazu Čecha v percepci Poláka. Na tomto místě lze konstatovat, že dotazovaní studenti nebyli ve srovnání s polskými studenty výřeční ve stejné míře.

5.3.2.1 Jaké obecné informace mají Češi o Polácích

Čeští studenti se obdobně jako studenti z Polska zamýšleli nad historií vzájemných vztahů. Výpovědi mezi nimi se lišily především v rozsahu sdělení. Čeští studenti ve velké většině případů historii vztahů více nerozvedli, protože se o ni dle svých slov nejenže nezajímali, ale také nespatořovali a nebyli schopni v danou chvíli jmenovat významnější události v časech minulých mezi Čechy a Poláky. Ve srovnání s výpovědi všech studentů se o nejhlubší proniknutí do historických vztahů pokusila studentka Klára. Její odpověď působí stručným výčtem období bez dalšího konkrétnějšího prohlubování. Lze říci, že studenti se ve škole o podobných událostech učili:

„Mezi Poláky a Čechy začaly probíhat vztahy už od počátků našeho království, kdy byly spory mezi Piastovci a Přemyslovci, potom spojení pod Jagellonci. No a potom bych řekla, že už byly období válek, to vztahům ale v ničem asi nepřispělo. Nějaká česká menšina snad zůstala v Polsku tenkrát, ale nevím, jak přesně to bylo. Řekla bych, že historicky s Poláky nevedeme takové spory jako například s Ruskem, Německem...“ (Klára, 25 let)

Studenti dále odpovídali v tom smyslu, že o historii česko-polských vztahů, a co mohlo mít vliv při jejím utváření na současné vztahy, se nezajímají. Běžně vyskytující se odpovědí byl obecný nezájem o studium historie, slabší povědomí o historii vůbec, absence hlubšího zájmu o konkrétní česko-polské vztahy. Tito studenti především hodnotili vztahy jako vztahy vzájemného respektu, vztahy nekonfliktní, ale nikterak přátelské. Zde výpověď

studenta Petra, který ji uvádí ve srovnání ke Slovákům, se kterými poji Čechy vzájemné soužití v rámci Československa:

„Nevidím tam žádný řekněme závažnější problém, v historii vztahů. Řekl bych, že ty vztahy jsou hodně sousedské a chladné, na rozdíl třeba od Slováků. Takový vzájemný respekt, ale nic zvláštního.“ (Petr 22 let)

V jiných případech zařazovali studenti česko-polské vztahy do období 20. století. Ve svých odpovědích tak hodnotily období posledních několika desítek let, na základě kterého považují vzájemné vztahy za dobré. Podle studentky Pavly začaly vztahy za komunistického režimu a po jeho ukončení se vztahy, především ale až na počátku 21. století, zkvalitněly a zintenzivnily. K určitým konfliktům dle domněnky studentky Magdy, která jako téměř všichni studenti přiznala nezájem o historii, mohlo dojít v době druhé světové války, během níž docházelo k několika kontaktům mezi národy. Druhá světová válka vyvolává silné vzpomínky na páchané nacistické zlo. O jaký konkrétní konflikt se jednalo, však nerozvedla:

„Domnívám se, že s Polskem jsme neměli až tak špatné vztahy. Nejčastější narušení vztahů mohlo proběhnout, když byla druhá světová válka.“ (Magda 21 let)

Podobně jako Magda se k období druhé světové války, které mělo vliv na vzájemné vztahy, vyjádřili další dva studenti. Více však situaci mezi Poláky a Čechy v daném období nerozvedli, dokázali období označit za důležité, ale bez dalších bližších souvislostí.

Ve výpovědích studentů, kteří o česko-polských vztazích hovoří jako o období 20. století, vyšlo najevo obecné hodnocení vztahů. Vzájemné vztahy byly označeny jako kladné či jak uvedla studentka Libuše, neutrální: „Myslím, že ve vztazích nejsou žádné vyhrocené vztahy, spíše takové nijaké. Neurazí, nenadchne.“ Vztahy byly dávány do souvislosti společných uskupení, ve kterých vzájemně Polsko a Česká republika participují. Období vstupu do Evropské unie pravděpodobně sehrálo v historii vzájemných vztahů podle studentky Anny roli milníku:

„Díky tomu, tomu členství, nebo nevím, jestli díky, ale musíme tak spolu ekonomicky komunikovat, obchodovat. Tak to mělo pozitivní vliv na vztahy: Vztahy jsou dobré, ale se Západem komunikujeme víc přeci jen.“ (Anna, 22 let)

V případě výpovědi studenta Tomáše byly vztahy na politické rovině hodnoceny velmi kladně. O setkáních členů Visegrádské skupiny je pravidelně informováno v médiích v pozitivním slova smyslu:

„Vztahy jsou velmi dobré, spolu se Slovenskem je Polsko nejbližší zemí v Evropě. Roli v tom bezesporu hraje i to, že všechny tři země jsou spolu s Maďarskem členy takzvané Visegrádské čtyřky.“ (Tomáš 26 let)

U oblasti kultury vypovídali studenti o knihách, které přečetli od polských spisovatelů, či zda znají spisovatele nebo název knihy a zda je řadí mezi polskou tvorbu. Dále o hudbě, která se jim vybaví, zda poslouchají polské interprety, zda je znají. O srovnání české a polské kulturní tvorby se pokusili pouze dva studenti. Z odpovědí dále vyplynulo, že mezi zájem studentů nepatří události či akce promující či dotýkající se polské tematiky. Pro lepší pochopení otázky ze strany studentů bylo použito několik příkladů akcí, které se ve spojitosti s polskou kulturou s určitou pravidelností posledních pár let objevují v Praze.¹⁰ Studenti shodně tvrdili, že se s akcemi s polskou tematikou nelze hojně ani setkat. Studenti taktéž nevyhledávají takové akce, stejně tak na ně vědomě nezaměřují svoji pozornost, jako tomu bylo v případě polských studentů, a taktéž na určování národnosti spisovatele. Národnost spisovatele nemá na jejich výběr vliv. To uvádí například studentka Libuše a zároveň se dotýká obsahu školní výuky: *„Netuším, jaký spisovatel, je jaké národnosti, ale ani si nevybavuju, že bychom se moc učili o spisovatelích Polácích.“* Ve dvou případech byla zmíněna postava Henryka Sienkiewicze, jehož knihu ani jeden ze studentů nečetl. Henryk Sienkiewicz se řadí mezi spisovatele historicky laděných románů, jež byly také zfilmovány, čímž byla více propagována samotná tvorba autora. Studentka Veronika četla knihu *Nabarvené ptáče*, kterou napsal Jerzy Kosíński. Knihu četla v návaznosti na scénář připravovaného filmu, do něhož měla možnost nahlédnout. Až scénář filmu ji přivedl ke čtení knihy, kterou vřele doporučuje.

Větší zaměření bylo zaznamenáno v případě filmové tvorby. Nejvíce se o ní rozhovořila studentka Eliška, pro kterou je film spolu s divadlem koníčkem a této oblasti se

¹⁰ Mezi pravidelnou kulturní akcí lze řadit Bardzo fajny festival. Ten organizuje spolek Popular, jehož snahou je popularizovat a šířit polskou kulturu a bourat kulturní stereotypy, vznikl v roce 2010 v Krakově. Dále se jedná o kulturní akce spojené s polským filmem, návštěvou akcí pořádaných Polským Institutem v Praze atd.

tak ráda věnuje. Ve své výpovědi popisuje náladu polského filmu a porovnává ji i se svým obrazem Poláka:

„Mám ráda polské filmy, ale ty názvy, ty bych asi zkomolila. Už si za Boha nevzpomenu na ten úplný celý název. Ty filmy mi přijdou, že jsou zachmuřené, možná je to takový jejich národní kolorit. Mně přijde, že Poláci chodí i v šedivých barvách, jsou smutní. Poláci na mně působí spíš pesimisticky, než optimisticky. A to vidím i v těch filmech. Filmy jsou pěkné, ale velmi často, i když je to veselé téma, tak se tam vsune smutná rovina a mají více zamyšlené filmy.“ (Eliška, 25 let)

Ke spíše pochmurné polské tvorbě se přiklání také studentka Dominika, které četla knihu *Pianistka* a dle svých slov se polská literatura věnuje spíše období holocaustu. Polská literatura je ve velkém zaměřena na historii. Na základě toho tvrdí:

„Jejich tvorba mi přijde temná, určitě i hodně zaměřená na holocaust, na různé úchylky. Ale čerpám jen z toho, co znám. Nicméně nemyslím si, že by polská tvorba byla primárně veselá. Což se ovšem o české tvorbě také říct nedá.“ (Dominika, 25 let)

Polský film, v rámci filmového festivalu, film založený na historických událostech, viděla studentka Anna, která se do doby zhlédnutí filmu o historii Polska nezajímala. Film v ní podnítl další zájem jak o historii, tak o film. Jako jediná ze všech studentů také zařadila kreslenou pohádku Bolek a Lolek do polské tvorby. Bolek a Lolek je v Polsku oblíbenou kreslenou pohádkou svou nenáročností:

„Nepamatuju si název, ale film byl o obsazení Varšavy. Byl to hodně syrový film, ale to bylo kvůli tomu, o čem ten film pojednával. Na základě toho jsem si řekla, že mě ti Poláci vlastně zajímají, že bych se tam někdy chtěla podívat. Kvůli tomu, že to neměli v minulosti vlastně vůbec jednoduchý, za války, že byli zmítaní. Ta jejich historie musela být složitá, ale člověk o tom tolik neví.“ (Anna, 22 let)

Konkrétní název polského filmu *Ida* dokázal jmenovat student Marek, který jej viděl v nedávné době a film měl tak v živé paměti. Dle jeho slov to byl zřejmě jediný film, který z polské kinematografie viděl, ale zároveň ho velmi silně nadchnul:

S polskou filmovou tvorbou se studentce Kláre spojil film o polské režisérce Agnieszce Holland, která studovala v Praze a účastnila se studentských protestů v Praze za svobodu. Dále jmenovala nedávno zesnulého režiséra Andrzeje Wajdu. Jméno Agnieszky Holland zmiňuje také student Tomáš, který však přiznává, že mezi jeho zájem nepatří polská kultura, ale jméno polské režisérky se mu zdá „*vcelku světově známé*“.

O téže režisérce hovoří i studentka Veronika, která ji řadí mezi významné polské režiséry. V poslední době, stejně jako uvedl Marek, viděla i ona polský film *Ida*, jež získal cenu Akademie filmového umění Oscar za cizojazyčný film v roce 2015. Dále pokračuje ve své odpovědi:

„Polsko a Slovensko patří z Visegrádské čtyřky k velmi častým koproducentům, se kterými spolupracujeme při tvorbě kinematografického díla. Je to také zásluha Agnieszky, která má s Čechy silné pouto.“ (Veronika, 26 let)

Za dalšího filmového režiséra jmenovaly studentky Dominika a Klára Romana Polanského. Obě shodně přiznávají, že si vybavují spíše jeho propírání médiu, než by dokázaly jmenovat jeho tvorbu. O polské kinematografii slyšel od svého kamaráda z filmového oboru i student Michal jako o tvorbě kvalitní. Studentům, kteří se nevyjadřovali k polské filmové tvorbě, přicházela v souvislosti s polskou kulturní tvorbou na mysl hudební stránka. Za polského interpreta byla ve čtyřech výpovědích zmíněna zpěvačka Ewa Farna, ve dvou z nich bylo jmenováno hudebního skladatele Fryderyka Chopina.

Co se akcí s polskou tematikou týče, záměrně je studenti nevyhledávají, ani se s nimi nepotkávají. Ve výpovědi studentky Libuše lze spatřit případné nenadchnutí se z podobné akce a to v případě, že by měla možnost na akci jít. Polskou tematikou neshledává natolik zajímavou:

„Polská a česká kultura mi přijde stejná, proto kdybych viděla, že se bude konat, že bude nějaká akce o Polsku, s polským jídlem například, tak bych tam kvůli tomu nešla, nepřilákalo by mě to.“ (Libuše, 23 let)

Další studenti zmiňovali špatné zviditelnění takové akce. Nejenže se o tvorbu, jak sami říkají, záměrně nezajímají, nevyhledávají ji, ale zároveň o takových akcích nikdy neslyšeli. Opačnou odpověď uvedla studentka Eliška, která si podobné akce s polskou tematikou, s polským tématem, dokázala při rozhovoru dát do souvislostí a konkrétněji

jmenovat. Její odpověď působila jedinečně – poznat lépe polskou mentalitu lze přes naši snahu ji lépe poznat, snažit se k ní dostat:

„Vím, že tady byly trhy s potravinami z Polska. Nebo polský filmový festival, ale není toho tolik, nebo nevnímám, že by toho bylo hodně. Člověk si hledá to, co ho zajímá, takže možná o tom festivalu vím, protože mám ráda film. Mám pocit, že skrz to může člověk pochopit tu polskou mentalitu.“ (Eliška, 25 let)

Zatímco oblast kultury byla studentům relativně blízká a každý z nich dokázal vybrat alespoň z jedné konkrétní tvorby polskou osobnost či konkrétní název díla, u oblasti sportu studenti sami přiznávali, že o polských sportovcích ani polských sportovních úspěších nezaznamenali větší pozornost. Někteří to přikládali svému vlastnímu nezájmu o sport. Tři ze studentů jediné zmínili za oblíbený sport, kterému se v Polsku fandí, fotbal, který je současně sledovaným zájmem těchto studentů. Jmenovali konkrétního polského fotbalistu Lewandowského, o kterém se v současné době píše v souvislosti jako o nejlepším polském fotbalistovi. Studenti Michal a Dominika hovoří navíc o volejbalu, který se jim vybaví ve spojitosti s Polskem. O polském volejbalovém týmu slyšeli z televize. Ačkoli studenti ve většině výpovědích zhodnotili svou orientaci ve sportu za slabou a hovořili také o svém nezájmu o sport, při zmiňování sportu, který se jim pojí s Českou republikou, který je jeden z nejpopulárnějších sportů, každý z nich jmenoval alespoň jeden sport. Nejčastěji se ve výpovědích objevoval lední hokej, fotbal, biatlon a tenis, ve kterých mají zároveň pocit, že se českým sportovcům daří.

Dalším okruhem, na jehož téma bylo se studenty pohovořeno, bylo jmenování značky nebo produktu, které studentovi s Polskem vyvstane na mysli. Konkrétní název značky byl označen ve třech případech, kdy studenti hovořili ve spojitosti s Polskem o vodce Żubrowce, kterou lze zakoupit v českých supermarketech a o autě Fiat 126 a jeho konkrétním starém typu již z doby socialismu. Vodka zmínilo šest studentů a ke spojitosti mezi Polskem a vodkou například dodávali: „určitě vodku“, „jejich oblíbenou vodku“, „Poláci vodku milují“. Tři ze studentů si pochvalovali polské karamelové bonbony Krówki, které měli možnost ochutnat. Studentce Libuši, která Polsko navštívila pouze v rámci školního zájezdu, tyto bonbony zachutnaly natolik až by si přála jednoho dne ochutnat veganskou verzi. Ve dvou případech ochutnali samotní studenti jedno z často podávaných polských jídel – pirohy. Nakonec se šest výpovědí týkalo kvality polských potravin či také

jejich ceny. O kvalitě polských potravin povídala například studentka Veronika, ačkoli uvádí, že potraviny z polské produkce záměrně nevyhledává, kvůli upřednostňování výrobků z české produkce, ani si konkrétní nevybaví:

„Mně přijde, že polské výrobky jsou kvalitně něco dobré, něco ne. Já se snažím kupovat české výrobky, takže ani mě nenapadne, jestli nějaký výrobek je vyloženě polský, který kupuju. (Veronika, 26 let)

Na kvalitu potravin, o které je možné se dočíst ve většině internetových článků o Polsku, naráží stručně ve své výpovědi studentka Klára, která cítí ze strany médií obrazně řečeno určitý tlak:

„Máme spojené, že polské potraviny nejsou dobré, to se učíme z médií. Potom si člověk říká, že žije ve světě velké produkce na úkor kvality. Ale to se netýká jen Polska. Zbytečně moc se produkuje, za co nejvíc levno, ale jestli je to dobře udělané, to už ani jednu ze stran nezajímá.“ (Klára, 25 let)

O kvalitě potravin hovoří dále také student Tomáš, který osobně nekvalitní potraviny z Polska neměl dle svých slov možností ochutnat, avšak potvrzuje, že ve spojitosti s Polskem se v médiích lze dočíst o nekvalitních potravinách. Na základě své dovolené, kterou trávil v Polsku u moře, považuje polské potraviny za kvalitně velmi dobré:

„Do souvislosti s Polskem bývají dávány někdy nekvalitní potraviny a zemědělské produkty. Já osobně jsem se zatím s ničím podobným na vlastní kůži neseťkal. A pokud mám posuzovat z krátkého pobytu v Polsku, tak tamní potraviny byly velmi kvalitní a výběr zboží v obchodech hodně široký. Jejich nabídka ryb mi přišla ve srovnání s tou naší opravdu rozdílně velká. (...) Co mi spíše nesedí u polských potravin je spíše polská kuchyně jako taková. Suroviny mi přijdou úplně v pořádku.“ (Tomáš, 26 let)

O mediálním prezentování polských potravin hovoří také studentka Dominika: *„Dnes si spojuji s Polskem nekvalitní potraviny, oblečení a produkty celkově. Přijde mi, že se to na nás valí ze všech stran. Těžko říct, co je pravda. Člověk by musel ochutnat všechna jídla a říct.“ (Dominika, 25 let)*

O jedné mediální kauze v případě polských potravin, která proběhla, hovoří studentka Libuše, která ale také říká, že se médiím snaží vyhýbat a nečíst, co se v nich píše, protože je považuje za „*podplacený podvrch*“:

„S Polskem si člověk hned spojí posypovou sůl.¹¹ Mohla bych říct, že je to polský produkt? Ne, dělám si legraci. Jen vím, že tohle se tady před nějakou dobou řešilo.“
(Libuše, 23 let)

Studentka Libuše dále zmiňuje, že při návštěvě Polska měla pocit, že jejich jídla jsou příliš smažená, těžká. Naopak studentce Veronice se jídla, která si koupila v Polsku, zdála velmi chutná:

Byli jsme v Baru mlecznym¹² v Krakově, kde jsem si dávala polévku s vajíčkem a potom zapečenou bagetu. A moc mi to chutnalo, klidně bych něco takového ráda kupovala i u nás. Ta bageta by se chytla. To je něco jako pizza do ruky, ale v jiném tvaru.“ (Veronika, 26 let)

O spojitosti Polska a nekvalitních potravin nikdy předtím neslyšela studentka Eliška. Dle svých slov nemá pocit, že by nevěděla, o čem se píše, ale spíše se zajímá a sleduje konkrétní sdělovací kanály, které nezmiňují a ani ona sama si nepamatuje, že by tam někdy četla o „polských potravinách“. Ve své výpovědi vyjadřuje svůj vztah k výběru potravin:

„Já vůbec neřeším, jestli něco je nebo není z Polska. Kdyby mi to nechutnalo, tak to jíst nebudu, ale nedívám se, aha, tohle je z Polska, tak to jíst nebudu. Takhle to určitě nemám. Vážně jsem neslyšela, že by polské potraviny byly divné. To mě překvapuje.“
(Eliška, 25 let)

5.3.2.2 Heterostereotyp a autostereotyp Poláka

Studenti z Prahy vyprávěli stejně jako studenti z Varšavy o svém vnímání „toho druhého“. Postup při vedení rozhovoru s českými studenty byl u rozhovorů s Poláky zachován. Nejprve tedy byli studenti vyzváni, aby pohovořili o tom, zda existují dle jejich úsudku „typické vlastnosti“ Čecha, zda slyšeli o nějakém stereotypu a jaký je jejich případný

¹¹ Jedna z kauz polských potravin se týkala technické soli, která měla být do potravin z Polska dodávána.

¹² Bar mleczny je polskou verzí rychlého občerstvení. Z nabídky lze ochutnat tradiční polskou kuchyni, jedná se o rychlá hotová jídla za velmi nízké ceny.

názor na něj. Poté byli podobným způsobem tázáni na jejich pojetí Poláka – na heteostereotyp. Skupina dotazovaných studentů byla při zkoumání odpovědí pomyslně rozdělena na dvě skupiny: na studenty, kteří mají mezi Poláky své známé či ho kdysi blíže poznali a na studenty, kteří se s Polákem ještě osobně nikdy nesetkali, či dokonce nenavštívili tuto sousední zemi.

O blízkém kontaktu mezi dotazovanými studenty a Poláky vyprávěli studenti, kteří studovali či dokonce pracovali v zahraničí společně s jinými národnostmi a mezi nimi byli právě Poláci. Dvě dotazované studentky stále udržují se svými polskými spolužáky kontakt a vzájemně se navštěvují:

„Mám tři docela dost dobré kamarádky z Erasmu, se kterými se pravidelně vídáme. Jsou podobně staré, mladé jako já a myslím, že jsme si celkově hodně podobné. Nepřijdou mi ničím typické, myslím to tak, že nevidím, že by měly typické polské vlastnosti. Nemyslím si, že by takové vlastnosti byly. Prostě si s člověkem sednu nebo ne. Kdybych měla říct, tak celkově mi mentalita Poláků připadá podobná té české. (...) Mám ty holky ráda, právě za nima se chystám brzy do Varšavy. A stereotyp? No, nebude to znít asi moc chytře, ale říká se, že Poláci pijí alkohol a nejvíc vodku. Tak na tom Erasmu pil alkohol téměř každý, ale kamarádky popijely spíš drinky, vodku nemusely. Takže se mi to nepotvrdilo.“ (Dominika, 25 let)

Studentka Markéta, která jako studentka Dominika byla na Erasmu a Polsko navštívila taktéž několikrát, ještě na společných výletech s rodiči a jezdí navštěvovat své kamarády do Polska. Osobní kontakt se studenty z několika zemí má na obraz „toho druhého“ pozitivní vliv:

„Znám hodně Poláků, jak z Erasmu, tak z bývalé práce. Jsou to lidé z Gdaňska, Varšavy a Krakova. Všichni to byli moji dobří přátelé. Ten kontakt samozřejmě po čase trochu opadne, ale s některými vím, že nám zůstane přátelství, my se navštěvujeme. (...) Nevím, jestli hraje roli, že má někdo nějakou národnost, že je někdo Polák, tak podle toho se k němu budu chovat, budu se s ním bavit nebo. Tohle je spíš nějaký přežitek, ne? My jsme si rozuměli, protože jsme měli stejný smysl pro humor, s těma lidma byla sranda.“ (Markéta, 26 let)

Na své pobytu v zahraničí v Kanadě poznala studentka Eliška dvě dívky z Polska, ale dle svých slov se s nimi blíže nepoznala a od pobytu v zahraničí je neviděla, jelikož vyznávaly každá jiné hodnoty, ale přesto jí zůstala představa typického vzhledu na základě poznání těchto dvou studentek a vliv na vzhled Polek měla i její návštěva v Polsku. V mezinárodní firmě, ve které pracuje, poznala také pár kolegů s polskou národností. Na základě svých zkušeností má ve své hlavě představu typického vzhledu Polky. Zároveň rozlišuje mezi obrazem vesnice a města:

„Tím, že jsem neměla možnost poznat Poláky z vesnice, ale jen z velkoměst, tak mám takovou představu Poláků jako takových centrálních evropských Londýňanů. Vidím tu jejich nedělní snídani, sendviče s čajem v konvičce. Ten čaj jsem viděla i u těch kolegů v práci. Ti hodně mluvili sprostě, jako kdyby se pořád rozčilovali. Možná to mě vedlo k tomu začít si o Polácích myslet, že jsou, vedle nás Čechů, více výbušnější. Holky, které se mnou studovaly v Kanadě, dělaly balet. Chodily elegantně oblečené. A potom, když jsem byla v Polsku, tak jsem taky viděla podobně oblečené holky. Když se řekne Polka a její vzhled, tak nevím proč, ale mám představu typické blondýny, v šedivém kabátu, do toho vybledlá starorůžová barva, šedivý kabát, černé legíny, vyšší boty. To si vážně vždycky představím. A taky mám pocit, že všechny Polky musí dělat balet.“ (Eliška, 25 let)

O svém dvojznačném pocitu vůči Polákům vyprávěla studentka Kateřina, která jela v rámci školní exkurze na týden na návštěvu polské zahraniční univerzity. Zážitky na tento týden má stále ve své paměti a během jejich vyprávění se pousmívá. Na exkurzi pozitivně hodnotí především levné ceny potravin:

„To byla divočina. Někteří Poláci nám vyhrožovali zabitím a zbytek nás skvěle hostil. Přibrala jsem tam teda asi dvě kila za týden. Měli moc dobré uzeniny! Taky se mi líbilo, že tam měli levné pivo. A všichni tam zpívali a hráli, ale neznali jsme nic společného, ale jinak to bylo fajn. Ale měla jsem z toho takový pocit, že si myslí, že my si myslíme, že jsme lepší než oni a my jsme si to možná fakt mysleli.“ (Kateřina, 24 let)

Představu Poláka zaměřenou více na jeho vzhled na základě své zkušenosti, zmínila také studentka Libuše. S Polákem Marcinem se seznámila ve fitness centru, ve kterém brigádně pracuje. Od té doby se neviděli, jsou spolu spíše v telefonickém kontaktu:

„Asi půl roku tady žil, byl v Praze pracovně a začal chodit do našeho fitka. Občas jsme spolu někam zašli, docela jsme si rozuměli, rádi jsme oba cvičili. Měl fajn smysl pro humor. Ale neznamená to pro mě, že když tenhle jeden člověk byl zábavný, že takoví budou i další Poláci. Ale je pravda, že mi přijdou Poláci jako ti vyšší, vypracovaní muži, co mají široká ramena, světlé oči, světlé vlasy. No a jsou trochu hluční. Tak vypadal nejen Marcin, ale i jeho kamarádi. (...) Ono se o Polácích říká, že jsou věřící, že chodí do kostela, ale zrovna Marcin do kostela nechodil.“ (Libuše, 23 let)

Stereotypu Poláků jako věřících lidí se dotýká také studentka Magda, která od své rodinné známé z Lodži Zosi slyšela o povinné katolické výuce na základních školách, která byla do polských škol zavedena opět po roce 1989. Za komunistického režimu nebyla podobná výuka ani ve školách ani jinde mezi veřejností samotným režimem žádoucí:

„Zosia nám vyprávěla, že studenti mají hodiny náboženství. Studenti se tam učí všechny modlitby, které odříkávají pak v kostelech. Něco takového nám říkala, nám to přišlo zajímavé, u nás žádná taková hodina není, ale teď nevím, jestli to nebylo jen v nějaké speciální škole, ale myslím, že ne. Ona Zosia je hodně věřící člověk. Proto si myslím, nebo nepřijde mi, že by to mělo být jinak, že Poláci jsou katolíci. A taky se říká, že se neumějí moc zasmát, asi jak berou vážně tu víru?“ (Magda, 21 let)

O stereotypu Poláků jako věřících hovoří také student Marek, který pracoval ve firmě, kde jeho vedoucí byla Polkou a v rámci své práce také několik dalších lidí z Polska poznal. Jak se kterými se blíže seznámil, ale neusuzuje ze své osobní zkušenosti povahu všech Poláků:

„U Poláků si každý myslí, že protože je to křesťanská země, tak proto bude každý Polák automaticky jako věřící a ten, co nemá rád potraty. Já třeba taky někdy chodím do kostela.“ (Marek, 22 let)

O tom, jak si představují Poláka, nebo zda slyšeli o nějakém stereotypu ve spojitosti s Poláky, mluvili také studenti, kteří na Poláky nemají konkrétní vzpomínku, ale Polsko v minulosti alespoň jednou navštívili. I v jejich výpovědích je možné zaznamenat stejný stereotyp věřícího člověka jako v předešlých odpovědích a někteří navíc doplňují výpověď o další stereotyp. Například student Michal, který byl ve třech polských městech za účelem poznání místní kultury v rámci cestování s partou svých přátel, zaznamenal, že o Polkách se mluví jako o hezkých ženách. Tento stereotyp si potvrdil právě svou návštěvou země. Ve výpovědi Kláry a Tomáše je zmínka o Polácích jako o dobrých obchodnících. Tu zřejmě získali díky výjezdům s rodiči na polské trhy, kam jezdili primárně kvůli nákupu levnějšího zboží. Oba studenti vzpomínají, že polský obchodník jim „dokázal prodat téměř cokoli“. Několik více stereotypů o Polácích převzatých z médií zmínil student Petr, který s některými z nich souhlasí, ač se s Polákem nikdy více nebavil, převzal je víceméně za své. Hodnotí vztah Poláků vůči jiným národům na základě informací, které se k němu dostaly:

„Přijdou mi taky jako blázni, co jsou do všeho po hlavě a pak teprve přemýšlí. Nedomýšlí následky. A že jsou všude rozlezlý. A taky je člověk potká všude. Na dovolené v Chorvatsku, byl jsem v Norsku, ve Francii. Nebo na ně mám štěstí jenom já. A říká se, že nás mají rádi. Tím, že se chtěli v zahraničí družít, tak bych to docela i řekl. A že nemají rádi Rusy, to na mě taky tak působí, z toho co se říká.“ (Petr, 22 let)

Poláci vyjíždějí za hranice především kvůli pracovním nabídkám a mnohdy lepšímu pracovnímu uplatnění. Vyjíždějí za manuální práci do zahraničí, kde je jejich zručnost lépe platově ohodnocena, a kde je taková zručnost také vítána. O vysokém počtu Poláků v zahraničí se lze dočíst z médií, kdy ve Velké Británii platí za jedno nejpočetnější etnikum. O životě Poláků v zahraničí a jejich vztahu k víře se vyjádřila i studentka Klára:

„Poláků je hrozně moc v zahraničí, tvoří tam komunity. Říkají se, že to jsou dobří instalatéři. A taky jsou to katolíci, hodně věří v Boha. Taky měli papeže, tak možná proto se to o nich říká.“ (Klára, 25 let)

Výpovědi studentů, kteří v Polsku do doby rozhovoru ještě nikdy nebyli a ani Poláka osobně nepoznali, mají také obraz Poláka jako věřícího člověka a zároveň mluví o

stereotypu, který o Polácích slyšeli, tedy o spojitosti s vyráběním levnějších produktů a těch, kteří:

„...mají velkou spotřebu alkoholu, dost vodky se říká, ale až pojedu do Polska, tak si toho schválně budu všimát, jestli je to pravda.“ (Lenka, 25 let)

Zároveň ve svých výpovědích připomínají, že v Polsku nebyli a nemají možnost si stereotyp ověřit. Jsou to dle nich pouze stereotypy, které ve spojitosti s Poláky slyšeli. A jak uvádí ve své výpovědi studentka Pavla, nejedná se o pozitivní stereotypy:

„Stereotypy o Polácích jsou spíše hanlivé. Slyšela jsem, kromě toho, že to jsou katolíci, že jsou flákači, že šidí, co se dá, ale nemám kde si to ověřit, takže tomu nevěřím.“ (Pavla, 25 let)

Pro studentku Annu jsou Poláci ve srovnání s Čechy více otevřenější osoby, což vztahuje také ke stereotypu Poláků jako katolíků. Dále rozvíjí svůj obraz Poláka a to, jak na ni Poláci působí. Otevřenost člověka spatřuje v jeho náboženské víře:

„Ze všech těch informací, co se ke mně dostávají, tak vidím, že Poláci jsou nábožensky založení, tím na mě působí také pokorně. Ale nemůžu soudit, já jsem tam nikdy nebyla. Myslím si, že to v lidech bude asi zakořeněný, že se k sobě budou chovat pokorně, asi ale záleží. Čekám taky, že to bude otevřenější národ, než Češi. Trochu mi přijdou jako lidi na Moravě, hodně nábožensky založený a to v nich otevře jiný náhled na svět.“ (Anna, 22 let)

Ve spojitosti s Poláky se čtyřem českým studentům vybavilo označení pro Poláky – *Pšonci*, jež nemá oficiálního významu. Stejně tak nedokázali studenti určit, kde se s označením setkali či určit jeho význam. Považují jej však všichni za hanlivé označení, které však vůči Polákům nikdy nepoužili. O určitém významu na geografickém a historickém základě hovoří studentka Eliška:

„Říká se, že na východě jsou Pšonci, to jsou ti malí a zaprdlí Poláci a naopak na západ jsou takoví ti urostlí Poláci. Pšonci jsou potomoci ruských lidí, co přišli do Polska, jak to bylo rozdělené na východ a západ. Pšonek je vlastně nadávka, to vím, že se říká.“ (Eliška, 25 let)

Na představu Poláka ze strany Čecha má vliv také jazyková stránka. Jazyk je významným prvkem při vzájemné interakci. Ačkoli čeština a polština patří do stejné jazykové skupiny a podobnost mezi nimi je znatelná, přesto mezi nimi čeští studenti vnímají jistou odlišnost. Vnímání jazyka „toho druhého“, utváří naši představu o „tom druhém“. Proto se studenti o Polácích vyjadřovali jako o těch, kteří šišljají, chrochtají či huhlají. Za vyloženě líbivý jazyk označilo polštinu sedm studentů, pro zbylé dotazované studenty nezní jazyk příliš líbivě, mají vůči němu neutrální vztah. Tři studentky zmínily podobnost mezi dalším slovanským jazykem vedle češtiny. Polštinu považují za jazyk znějící jako ruština. Dále ve srovnání s češtinou se objevovala označení polštiny jako měkkého jazyka a oproti češtině velmi rychlého. Podobnost mezi češtinou a polštinou umožňuje studentce Dominice, která byla na Erasmu, se svými polskými kamarády používat česká a polská slova v případě, kdy někdo z nich nezná termín v angličtině a dodává:

„Vlastně někdy nemusíme ani anglicky mluvit.“ (Dominika, 25 let)

Nad podobností mezi jazyky se pozastavuje studentka Eliška, která studovala s dvěma Polkami. Její tvrzení oponuje tvrzení Dominiky:

„Když se mezi sebou bavily, tak jsem jim rozuměla, co si obecně chtějí říct. Ale přijde mi zvláštní, že si tolik nerozumíme, když je to tak podobné. My jsme se bavily anglicky, česky a polsky to moc nešlo.“ (Eliška, 25 let)

Studenti si uvědomovali, že polský a český jazyk má spoustu stejných slov, které měli studenti možnost slyšet. Díky tomu přiznávají, že měli pocit, že polštině rozumí. Avšak posléze studenti pochopili, že slova v polštině a češtině sice mohou znít stejně, ale jejich význam je zcela odlišný. Odlišné významy stejných slov, které oba jazyky nabízejí, jsou považována za humorné. Polština, zdá se, má vedle češtiny humorná slova pro Čecha:

„Poláci mají spoustu podobných slov nebo naopak úplně jiných a vtipně znějících.“
(Petr, 22 let)

Následují stručné představy Poláků o sobě samých. Jaké existují stereotypy o Polácích samotných, tedy autostereotypy? Polští studenti vidí Poláka jako člověka s vážnou tváří a náhledem na svět, jsou považováni za smutné lidi. Další často se objevující výpovědi bylo pojetí Poláka, který cítí hrdost kvůli tomu, že je Polákem. Studentka Dorota svou

výpověď uvádí na pravou míru, když zmiňuje, že při projevování své polské hrdosti záleží na vztahu vůči konkrétnímu národu. Dále se polští studenti vyjadřovali o Polácích jako závistivých lidech, kteří nepřejí jiným úspěch a před ostatními se předvádějí. Výpovědi se týkaly také představy Poláka, jehož snahou je ušetřit bez větší námahy. Zmínky se dotýkaly i hodnot, které Polák dodržuje. Důležitá je pro Poláka rodina, ke které má tendenci vracet se z práce v zahraničí, kam jel pracovat. Proto vidí studenti Poláka jako pracovitého člověka, který je zároveň také poctivý, rád popije pivo a je si vědom své fajn povahy.

5.3.2.3 Jaké faktory mají na obraz vliv

Ovlivňujícím faktorem na obraz „toho druhého“ jsou bezesporu média. Média jsou jedním ze zdrojů o Polsku dle informátorů, kteří nebyli schopni spojit si s Polskem žádnou pozitivní informaci. Na mysl jim vyvstávaly pouze ty zprávy, které prezentují polské potraviny jako závadné potraviny na českém trhu. Kvalitu polských potravin si dokázali vybavit, ale často se s touto informací nechtěli zcela ztotožňovat, jelikož se na základě vlastní zkušenosti se špatnou polskou potravinou neseťkali. Články na kvalitu polských potravin se objevily poprvé v roce 2012.¹³

„V očích spousty lidí, mám pocit, lidí, kteří berou informace jen z médií, jsou Poláci jen ti se zkaženými salámy a podobně. Řekla bych, že se na ně hází takový stín. Nebo teda média to dělají. Já s tím ale nesouhlasím. Myslím si, že člověk by to měl poznat sám a až potom soudit.“ (Anna, 22 let)

Studenti si vybavili z médií pouze ty články, které se týkaly dle jejich označení: *škodlivých potravin z Polska, kvality polských potravin, soli, potravin naplněných technickou solí*. Články dle jejich uvedení prezentují Polsko či Poláky v negativním slova smyslu. Čtyři z dotazovaných studentů přiznali, že nemají ponětí, o čem se ve vztahu k Polsku píše, jelikož nevěnují pozornost médiím. Názor, že Polsku v médiích není věnována oproti západnímu světu velká pozornost, vyřkla studentka Eliška. Ta jako jediná ze studentů, kteří sledují média na různých sdělovacích prostředcích, odebírá názory

¹³ Na základě rozhovoru s doktorkou Renatou Rusin Dybalskou z katedry středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, která se zaměřuje na mediální obraz Polska v českých médiích. Kritiku polských potravin spatřuje v zájmu současného českého ministra financí Andreje Babiše.

konkrétních novinářů a publicistů na jedné sociální síti. Články s Polskem si nespojila negativně, ale má pocit, že se o Polsku ve srovnání se Západem vůbec nepíše:

„Všechna média jsou zahlcena západním světem, že my sami bychom se museli zajímat, pokud bychom chtěli o Polsku něco vědět, protože média se o ně taky nezajímají. Teď si přečteš o Trumpovi¹⁴, ale co se děje v Polsku, to si už nepřečteš. To bych po tom musela vyloženě pátrat, abych se něco dozvěděla.“ (Eliška, 25 let)

Další a častou spojitostí byla představa Poláka jako věřícího člověka. Studenti, kteří poznali některé Poláky osobně, však toto tvrzení v některých případech vyvraceli, respektive nemohli ho potvrdit s ohledem na vztah k víře daného Poláka, kterého znali. V očích samotných Poláků jsou Poláci považováni za národ, který musel ve své historii bojovat za svou samostatnost, víra byla jakousi nadějí a fungovala jako tmelící prvek mezi lidmi.

Ze znalostí ze školních lavic si na jméno polského spisovatele vzpomněli dva studenti. Dvě další studentky si přečetly knihu od polského autora ze svého vlastního zájmu. Dále se studenti vyjadřovali k polským autorům v tom smyslu, že ze školy si nepamatují, že by se vyloženě o polském autorovi učili, pozornost byla věnována autorům jiných národností. Z oblasti kultury se odpovědi dotýkaly kolem jmen osob filmové tvorby. Zmiňována byla jména polských režisérů, kteří dosáhli celosvětových úspěchů a o kterých se v médiích píše. Do většího povědomí se českým studentům tak dostal polský film, než polská literatura. Například režisérka Agnieszka Holland, která studovala v Praze, spolupracuje s postavami kolem českého filmu.

Z historických událostí jmenovali čeští studenti nejčastěji události z 20. století, nejčastěji opírající se o druhou světovou válku. Na starší období vztahů mezi Čechy a Poláky nebyla ze strany studentů věnována pozornost. O historii česko-polských vztahů se pokusila jedna studentka ze všech dotazovaných. Konkrétně se ale ani jeden ze studentů nezmiňoval, jaké vztahy v období druhé světové války byly. Vzájemné vztahy považují informátoři za klidné, bez větších sporů a konfliktů, a to na základě učiva dějepisu ze školy či z médií, ve kterých není o sporech mezi Polskem informováno. Díky mezinárodním uskupením, v rámci kterých se nachází oba státy, panuje dle studentů ekonomická spolupráce. Na pozitivní vztahy měly dle jejich slov mít vliv spolupráce zemí Visegrádské skupiny a poté také vstup

¹⁴ Rozhovor s informátorkou Eliškou probíhal v únoru, několik dní po amerických volbách, ve kterých potřebný počet hlasů pro vítězství získal Donald Trump.

do Evropské unie. Často vztahy mezi oběma zeměmi nepovažují za více vřelé, ale spíše neutrální.

Cílovou destinací, kterou čeští studenti v Polsku navštívili, byla v jejich výpovědích města Krakov, Varšava či návštěva koncentračního tábora Osvětim. Poslední zmíněné místo návštěvy se navštěvuje často v rámci školních výletů. Návštěva koncentračního tábora má připomenout období holocaustu a zároveň toto místo slouží k uctění památky obětí, které během druhé světové války přišly o život.

Téměř polovina dotazovaných studentů nikdy předtím Polsko nenavštívila. Někteří z nich se na výlet v budoucnu chystají, další z nich zmiňují chybu v promování polského turismu u českých médií, jako v případě výpovědi studentky Anny:

„Mám pocit, jako bych o tom Polsku nevěděla. Nedozvídám se o něm moc z médií. Není to jako Německo, Rakousko a i to Slovensko, ti jsou vidět víc v těch médiích. I cestovky všechny lákají na západ. Česká média mi přijde, že nic nedělají, aby se jezdilo do Polska. Ty články o kuřatech a salmonelách¹⁵ moc nelákají jet do Polska.“
(Anna, 22 let)

5.4 Bogardusova škála

Během vlastního výzkumu byli studenti z Prahy a studenti z Varšavy požádáni o zodpovězení otázek na téma svého postoje vůči svému sousedovi. Bogardusova škála se používá pro vyjádření míry sociální distance, její využití je většinou v dotazníkové formě. Čeští studenti vyjadřovali postoje vůči polskému sousedu, polští studenti vůči českému. Otázky byly sestaveny podle Bogardusovy škály. Otázky byly následující, jak v češtině, tak v polštině:

Mohl by podle tebe Čech/Polák:

- a) Bydlet ve tvé zemi
- b) Bydlet ve tvém městě
- c) Bydlet ve tvé čtvrti
- d) Stát tvým sousedem
- e) Stát tvým kamarádem
- f) Stát součástí tvé rodiny (sňatkem)

¹⁵ Další z kauz, která o polských potravinách proběhla českými médii.

Výsledky na obou stranách byly totožné. Studenti ve všech případech odpovídali kladně. Svými kladnými odpověďmi vyjádřili nejnížší možnou sociální distanci z nabízené škály. To znamená, že studenti z Varšavy souhlasili s přijetím Čecha do své rodiny na základě sňatku a taktéž vyjádřili souhlas i studenti z Prahy.

6 Shrnutí výsledků

V rámci provedení polostrukturovaných rozhovorů byly zkoumány stereotypní představy mezi Čechy a Poláky o sobě navzájem. Získané výpovědi zkoumající tematiku stereotypů byly rozčleněny do tří podkapitol spadajících pod kapitoly o obrazech Poláka a o obrazech Čecha. První podkapitola se věnovala obecným znalostem o „tom druhém“ z oblasti historie, kultury, sportu. V další podkapitole byly podrobeny analýze představy o „tom druhém“ a představy, které má dotyčný sám o sobě. Poslední podkapitolka byla věnována faktorům, které ovlivňují představy informátorů.

Ačkoli se polští i čeští studenti stavěli ke svým znalostem historických událostí mezi oběma zeměmi skepticky, tak ke vztahům ve větších souvislostech o něco déle a více dokázali hovořit studenti z Polska. Pro každou stranu se zdálo důležitější jiné období vztahů, ale o polských studentech lze s určitostí říci, že za počátky česko-polských vztahů považují již 10. století. V něm se odehrála důležitá událost, důležitá v rámci polských dějin, kterou bylo přijetí křesťanství polským knížetem díky sňatku s českou princeznou. Na jmenování této zmínky, jakožto první zmínky v rámci česko-polských vztahů, mělo u polských studentů vliv jejich povědomí o polské historii. Polští studenti dále připomněli konflikty o sporné území Těšínska a v některých odpovědích byla za důležitou událost zmíněna intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Tato událost dle jejich slov mohla negativně ovlivnit vzájemné vztahy, protože mezi vojsky byla i polská vojenská jednotka. Přestože čeští studenti za důležité události v rámci česko-polských vztahů považovali období 20. století, o intervenci ani o válečných sporech kvůli oblasti Těšínska se ani jeden z dotazovaných českých studentů nezmiňoval. Více svoje odpovědi o konkrétní události ale nspecifikovali. Shodně se čeští studenti domnívají, že mezi Čechy a Poláky v dávnější historii nedocházelo k výrazným událostem, které by ovlivnily současné vztahy, které jsou na dobré úrovni. Je patrné, že významnost historických událostí se mezi studenty liší. Za pozitivní období česko-polských vztahů shodně označili čeští a polští studenti vstupy obou zemí do jednotlivých uskupení, v rámci nichž mezi sebou oba státy spolupracují. Zde byla konkrétně jmenována tato uskupení, kterých jsou obě země členy: Visegrádská skupina, NATO, Evropská unie. Další oblastí, které byla při rozhovorech věnována pozornost, byla obecná znalost a schopnost zmínit spisovatele či knihu či hudebního interpreta svého souseda. Mezi polskými a českými studenty bylo zjištěno, že jejich kulturní znalost vychází především z médií. Svůj volný čas nevěnují polští studenti záměrně čtení knih od českých

spisovatelů. Pouze dva studenti dokázali přiřadit českého spisovatele ke knize, kterou v minulosti četli. V jednom případě to byla doporučená kniha a v druhém se jednalo o knihu povinnou v rámci četby na oboru žurnalistiky. Ostatní studenti uváděli, že nevnímají, jaké národnosti je spisovatel knihy, kterou čtou a tudíž považovali za možné, že knihu od českého autora četli. U jmenování hudebního interpreta byli studenti z obou měst více konkrétní. Dokázali jmenovat Ewu Farnou, která patří v současné době mezi populární zpěvačku jak na české, tak na polské scéně. Ewa Farna se identifikuje jako Polka žijící na českém území, kde navštěvovala českou školu. Jednoznačné určení její národnosti bylo pro studenty náročné, avšak její jméno si s tím druhým sousedem dokázali spojit. Polští studenti dále označovali českou zpěvačku Helenu Vondráčkovou, kterou je taktéž možné vidět v polských médiích. Svou popularitu si získala již v osmdesátých letech. Někteří polští studenti zaznamenali v polských médiích píseň *Jožin z Bažin* v podání Ivana Mládka a přidávají ji tak na seznam písní českých hudebních interpretů. Dále někteří polští studenti zmiňovali úsloví český film ¹⁶, které se používá při absurdních situacích.

U českých studentů se ve vztahu k polské kulturní tvorbě kromě jmenování zpěvačky Ewy Farne, objevovaly zmínky o polské kinematografii. S ní dokázali čeští studenti do spojitosti dát významná režisérská jména jako je Agnieszka Holland, jméno zesnulého režiséra Andrzeje Wajdy nebo bulvárními články v posledních letech zmiňovaného Romana Polanského. Není překvapením, že studenti dokázali jmenovat právě jméno významné režisérky Agnieszky Holland, která často při svých filmech spolupracuje s českými umělci. Dále čeští ani polští studenti nenavštěvují akce, které by se dotýkaly tematiky jejich souseda. Podle Čechů se o polských akcích nemluví, a pokud by takové akce přece jen byly, mají špatnou reklamu. O případnou návštěvu podobné akce nebyl u studentů na základě jejich výpovědí zaznamenán větší zájem.

Současné vztahy mezi Čechy a Poláky považují studenti z Prahy i Varšavy za bezkonfliktní, avšak za nikterak více bratrské. Příkládají to i nízké informovanosti o svém sousedu na základě článků, které se ve spojitosti s ním v médiích objevují a dále také díky srovnání vztahů s jinými národy, se kterými v minulosti naopak ke konfliktům docházelo. Studenti se domnívali, že v případě špatných vztahů mezi oběma státy, by se o tom dozvěděli z médií. Na rozdíl od polských studentů, kteří nedokázali zmínit ani jeden článek, který by

¹⁶ Czeski film do češtiny doslovně přeložen dle autorky práce jako český film je polským úslovím, které je používáno v absurdních, nepochopitelných situacích.

se v jejich médiích týkal české tematiky, byly u českých studentů v paměti ve většině případů články, které souvisely s kvalitou polských potravin. Pozornost médií je dle studentů z obou měst věnována státům více na západ. Studenti z Prahy, kteří nenavštívili dosud Polsko, přiznávají, že média a články o kvalitě potravin mají také vliv na jejich výjezd do Polska. Kdyby se o Polsku psalo v jiné spojitosti, než v té negativní o vadných potravinách, byl by zájem o to navštívit Polsko mnohem větší. O kauzách se špatnými potravinami hovořili ve velké míře studenti z Prahy.. Jsou to téměř jediné články, dle jejich výpovědí, které lze ve spojitosti s Polskem zaznamenat.

Heterostereotyp Čecha je v podání polských studentů z Varšavy opíráno o jazyk. Ve všech výpovědích byl český jazyk označen za jazyk zábavný, veselý a plný zdrobněle polsky znějících slov. Polští studenti na základě jazyka považují Čechy za pozitivní sousedy, kteří jsou veselí a nedělají si z ničeho starosti. Do spojitosti s Čechy byla dáвана také záliba v pití piva. Tento stereotyp o sobě potvrzují také samotní Češi. Zajímavým zjištěním při autostereotypu Čechů bylo, že čeští studenti mají o Čechích negativní stereotypy, jako jsou například závistiví nebo šetriví Češi, kteří si na dovolenou zabalí svačinu. Zatímco u polských studentů byly, vedle totožných negativních stereotypů, zmiňovány také pozitivní stereotypy o Polácích, jako je například pracovitost, dodržování tradic nebo zaměření na rodinu. Heterostereotyp a autostereotyp Poláka se shodoval v představě Poláka jako člověka, který ctí tradice. Mezi českými studenty, kteří Polsko nenavštívili, panují představy o Polácích jako o katolicích, kteří chodí v neděli do kostela. Čeští studenti, kteří osobně poznali například v rámci Erasmu kamaráda z Polska, se stereotypem věřícího Poláka zcela nemohli souhlasit, jelikož poznali Poláky, kteří do kostela nechodí. Na druhou stranu ti polští studenti, kteří v neděli pravidelně do kostela chodí, srovnávali svůj a postoj Čechů vůči kostelu, a ti polští studenti, kteří do kostela přestali chodit ze svého vlastního přesvědčení, se o Čechích jako o ateistech nezmiňovali. Dále byla mezi českými studenty zaznamenána stereotypní představa jako Poláků, kteří místo pití piva jako Češi pijí naopak vodku. Tento stereotyp se objevoval především u těch studentů, kteří s Polákem nikdy nepřišli do osobního styku. Jako další stereotyp tyto studenti zmiňují otevřenost a družnost Poláků, které je možné potkat v zahraničí, kam vyjíždějí za prací. Čeští studenti, kteří měli Poláky možnost osobně poznat, vyslovují stereotyp Poláka pijícího vodku, ale nepovažují ho za úplně pravdivý právě na základě své osobní zkušenosti.

Do spojitosti s Poláky, se českým studentům dával také polský jazyk, který ovšem polovině dotazovaných studentů nezní líbivě. Polština jim zní jako šišlavý jazyk blízký ruskému jazyku. Mezi češtinou a polštinou vnímají určitou podobnost, ale zároveň se zmiňují o jiném významu stejně znějících slov.

Mezi některými studenty z obou měst se objevili tací, kteří dokázali jmenovat stereotypní označení pro Čecha a pro Poláka. Studenti shodně tvrdili, že označení nepoužívají, ani si nebyli jisti významem tohoto označení. Čeští studenti se v minulosti setkali s označením *Pšonci*, které na ně působí spíše negativním dojmem. Označení pro Čechy z úst polských studentů bylo označení *Pepíci*, které nebylo shledáno negativním.

Během svého života člověk rozhoduje, čemu se chce věnovat, jaké jsou oblasti zájmu, kterým se věnuje. Ve výpovědích studentů bylo možné zaznamenat, že koníčky, kterým se studenti věnují, či studium jejich oboru, má vliv na informace, které konkrétně o svých sousedech – Česích a Polácích mají, a které jsou schopni podat. Faktor, který má na znalosti dochované z konkrétních oblastí studentů vliv, je tedy individuální zájem každého ze studenta. V případě, že by byli dotazováni studenti, kteří se záměrně věnují českým či polským tématům s určitou pravidelností, byly by s jistou pravděpodobností zaznamenány souvislejší výpovědi, při nichž by studenti cítili větší jistotu.

Je potřeba brát v potaz také skutečnost, že oblastí provedení terénního výzkumu nebyla hraniční oblast, v rámci které se příhraniční sousedé dostávají spíše více do styku a mohou o sobě čerpat informace z osobních setkání a zkušeností, než obyvatelé z hlavních měst, kteří jsou si více vzdáleni. Obecně lze říci, že studenti, kteří přišli do styku se svým sousedem a hlavně ti studenti, kteří studovali v rámci studijního programu Erasmus v jiné než své zemi, kde se narodili, se dostali do nejbližšího kontaktu ze všech dotazovaných studentů. Měli tím pádem více informací, které získaly od studentů na Erasmu a jejich představa o „tom druhém“ nebyla opírána v takové míře o stereotyp, jako tomu bylo v případě studentů, kteří sousední zemi nenavštívili nebo kteří ani svého souseda osobně nepoznali. Tito studenti tak vycházeli z toho, co zaslechli nebo viděli v médiích. Mezi představami u skupin těchto studentů byly zaznamenány rozdíly.

7 Závěr

Diplomová práce si kladla za cíl zjistit, jaké stereotypní představy v současné době panují mezi Čechy a Poláky o jejich sousední zemi zároveň. Jaké stereotypní představy panují v percepci Poláka a jaké stereotypní představy v percepci Čecha o sobě navzájem? Dále bylo cílem práce zjistit, jaké faktory mají na tyto představy vliv. Ke zjištění stanovených cílů posloužil kvalitativní výzkum za pomoci polostrukturovaných rozhovorů, kterých bylo v rámci terénního výzkumu použito. Za reprezentativní vzorek byli vybráni informátoři z řad studentů vysokých škole v hlavních městech v Praze a Varšavě.

Práce byla rozdělena do dvou částí. První část nejprve představila pojmy a koncepty, které se týkaly zkoumané problematiky jako identita, národ, národní/etnická stereotypizace, předsudek. Ve druhé části diplomové práce, byla pozornost věnována česko-polským vztahům v minulosti a dnes, byly představeny dosavadní výzkumy o česko-polských vztazích a byly analyzovány získané výpovědi z terénního šetření.

V rámci výpovědí studentů bylo vyzorováno odlišné vnímání důležitých událostí, které mohly mít vliv na vztahy z dob minulých až po vztahy ze současnosti. Povědomí o historických událostech se mezi Čechy a Poláky lišilo v té míře, do jaké při svých výpovědích zacházeli studenti do minulosti. Polští studenti byli schopni hovořit o době 10. století, na kterou je v rámci polských dějin kladen při školní výuce důraz. Do výpovědí českých studentů bylo bez větších souvislostí zahrnuto období 20. století. Na základě širšího povědomí o svém sousedovi hodnotí studenti z obou stran současné vzájemné vztahy za dobré. To dokazuje nejen spolupráce obou států v uskupení, jejímiž jsou členy, ale také výzkumy z *Centra pro výzkum veřejného mínění* a *Centra badania opinii społecznej*, které vykazují ve svých šetřeních pozitivní hodnocení svého souseda.

Obecné povědomí vztažené na konkrétní oblasti (kultura, sport), je spíše povrchní. Studenti obou zemí se o svého souseda nezajímají. Přesto v hlavách informátorů panují představy, které většina z nich získala na základě zprostředkovaných informací z médií a také na základě studijních pobytů v zahraničí.

Díky uvědomění si své vlastní identity lze vnímat rozdíly mezi naší skupinou a skupinou „těch druhých“. Toto uvědomění vede ke schopnosti vytvářet obraz o členech z jiné skupiny, tedy autostereotyp. Mezi studenty z Prahy jsou patrné negativní stereotypy o nich samých, což se mimo jiné považuje za jeden ze stereotypů o Čechách. Zatímco mezi

polskými studenty z Varšavy nebyly zaznamenány a priori negativní obrazy Poláka Studenti, ačkoli si ve svých výpovědích byli vědomi skutečnosti, že nelze generalizovat, ale ke každému člověku je potřeba přistupovat individuálně, měli přesto ve svých hlavách obrazy o svém sousedovi. Do spojitosti s Polákem se českým studentům, kteří Polsko nenavštívili nebo nedoznali osobního kontaktu, vkrádal pouze negativní mediální obraz. Naproti tomu představa Čecha v očích Poláka byla pozitivní. Roli na tom u polských studentů sehrál český jazyk, který má velmi pozitivní konotace. Studenti, kteří se osobně setkali s osobami druhé národnosti, stereotypy nepotvrzovali. U studentů, kteří osobní zkušenost neměli nebo nenavštívili sousední zemi, byly přechovávány totožné stereotypy.

Je žádoucí prohlubovat osobní kontakty alespoň návštěvou sousední země. Jedině tak lze stereotyp získaný zprostředkovaně z médií přetvořit v nový úsudek založený na vlastní zkušenosti. Osobní setkání může některé stereotypy vyvrátit, ale zároveň také potvrdit.

8 Zdroje

ANDERSON, Benedict R. O'G. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. Limes (Karolinum). ISBN 978-80-246-1490-8.

ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Přeložil Eduard GEISSLER. Praha: Prostor, 2004. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-125-3.

ARONSON, Elliot a PRZEŁ. JÓZEF RADZICKI. *Człowiek istota społeczna*. Wyd. 3 zm. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995. ISBN 8301115637.

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-051-6.

BARTMIŃSKI, Jerzy. *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 9788024628837.

BAUMAN, Z. (2004). *Myslet sociologicky*. Netradiční uvedení do sociologie. 1. přepracované vydání. Praha: SLON, 2004. ISBN. 80-86429-28-8.

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

BAUMAN, Z. (1995). *Úvahy o postmoderní době*. 1.vyd. Praha: SLON, 1995. ISBN. 80-85850-12-5.

BÍLEK, Jiří. *Kyselá těšínská jablíčka: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1939, 1945*. Praha: Epoque, 2011. Polozapomenuté války. ISBN 9788074250972.

DAVIES, Norman. *Polsko: dějiny národa ve středu Evropy*. Praha: Prostor, 2003. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-083-4.

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547078.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 9788072549252.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.

- FRIEDL, Jiří. *Češi a Poláci na Těšínsku 1945-1949*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2012. Monographiae (Historický ústav AV ČR: Conditio humana). ISBN 9788090532304.
- FRIEDL, Jiří a Zdeněk JIRÁSEK. *Rozpačité spojenectví: československo-polské vztahy v letech 1945-1949*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2008. ISBN 9788086493237.
- GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2000. ISBN 9788086226071.
- GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-21-0.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- GRAF, Sylvie, Martina HŘEBÍČKOVÁ, Magda PETRJÁNOŠOVÁ a Alicja LEIX. *Češi a jejich sousedé: meziskupinové postoje a kontakt ve střední Evropě*. Praha: Academia, 2015. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2489-3.
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 7. Přeložila Irena ŠTĚPANÍKOVÁ. Praha: Portál, 2013. ISBN 9788026205340.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-010-0.
- HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 8020408096.
- CHLEWIŃSKI, Zdzisław. *Stereotypy i uprzedzenia*. Warszawa: Instytut Psychologii PAN, 1992. ISBN 8385459030.
- JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. 208 s. ISBN 978-80-2472397-6.
- KOHNOVÁ, Jana, ed. *Lidé a národy: vztahy a soužití : XVIII. a IXX. [i.e. XIX.] letní škola historie: sborník přednášek*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství, 2007. ISBN 978-80-7290-304-7.
- KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. Bod (Dokořán). ISBN 9788073633127.

- KOSMAN, Marcell. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1842-5.
- KOŠŤÁLOVÁ, Petra. *Stereotypní obrazy a etnické mýty: kulturní identita Arménie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-093-3.
- KUBÍK, Lubomír. *Těšínský konflikt: [dramatické okamžiky česko-polských vztahů]*. V Olomouci: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-458-2.
- KURCZ, Ida. *Zmienność i nieuchronność stereotypów: studium na temat roli stereotypów w reprezentacji umysłowej świata społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, 1994. ISBN 8385459170.
- KWIATKOWSKA, Anna. *Tożsamość a społeczne kategoryzacje*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, 1999. ISBN 8385459421.
- LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Přeložil Ladislav KÖPPL. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0939-3.
- LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 9788024618593.
- MACŮREK, Josef, ed. *Češi a Poláci v minulosti*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 9788024626895.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie: přehled základních oborů*. Praha: Triton, 2011. ISBN 9788073874438.
- ORLOF, Teresa. *Od poznania do zrozumienia: Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*. Rzeszów: Wydawn. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1999. ISBN 8387288292.
- PETRUSEK, Miroslav; VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník: I. svazek A–O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. Praha: Portál, 2004. Psychologie (Portál). ISBN 8071788856.
- RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ, Pavel. *Psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80246-1985-9.
- ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*. Praha: Libri, 2010. Dějiny států v datech. ISBN 978-80-7277-408-1.

ŘEZNÍK, Miloš. *Polsko*. Praha: Libri, 2002. Stručná historie států. ISBN 80-727-7129-9.

SCHAFF, Adam. *Stereotypy a działanie ludzkie*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1981.

TESAŘ, F. (2007). *Etnické konflikty*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN. 978-80-7367-097-9.

UHLÍKOVÁ, Lucie a Marta TONCROVÁ, ed. *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů: [sborník ze stejnojmenného semináře konaného dne 23. října 2000 v Brně]*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2001. ISBN 8085010348.

VLACHOVÁ, Klára (ed.). *Národní identity a identifikace: Česká republika - Visegrádská čtyřka - Evropská unie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2015. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7330-285-6.

WALAS, Teresa. *Narody i stereotypy*. Kraków. Miedzynarodowe Centrum Kultury, 1995. ISBN 83-85739-157.

ZBOŘIL, František. *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 9788087212387.

ŽÁČEK, Václav. *Češi a Poláci v minulosti 2: Období kapitalismu a imperialismu*. Ústav dějin evropských socialistických zemí (Československá akademie věd)Praha: Academia, 1967.

Internetové zdroje

BARŠA, Pavel. *Konstruktivismus a politika identit* [online]. 2006 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_12_2006/03_barsa.pdf

HIRT, Tomáš. *Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu*. AntropoWEBZIN [online]. 2007 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojeti>

HORNOVÁ, Alice. *Tzv. Varšavská smlouva 14. 5. 1955* [online] Moderní dějiny. 2013 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/tzv-varsavska-smlouva-14-5-1955/>

OMYŁA-RUDZKA Małgorzata. *Stosunek do innych narodów* NR 53/2016 [online]. 2016[cit. 2017-02-17] Dostupné z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_053_16.PDF

VLACHOVÁ, Klára, ŘEHÁKOVÁ, Blanka. *Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 40 (4): 489–508. ISSN 0038-0288. [online] 2004 [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0_534_416vlach19.pdf